

NAD BUHOM I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

...про Пудляше. І по-нашому
...pro Pudlasze. I po-naszomu

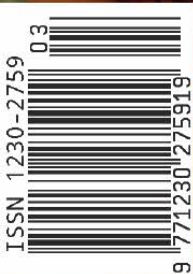
2021

3 (175)

Cena 6,00 zł
VAT 5%

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Весна, вірус, перепи́с...

П ризнаюся, што заголовок я творчо запозичив од Василя Петручука, парафразовуючи його «Весна, пташки, доля...» – з роздуму надрукованого в нашому часописові у 2002 році. З весною, справа зрозуміла, нічого особливого цього року нема – остання декада квітня, коли на кунець редакторської праці пийшу сії слова, то вже перша зелень на деревах, а травень, коли возьметесь за читанє, то такий час, што всьо цвіте, а солов'їни пісні то й спати часом не дають (ну, а як хто ще закохани!..). Можна злостувати, што частовато ще холодом, або й чуть не морозом з півночі потягне, але на нашуй географічній широті то нічого нового, тим бўльш в час, коли клімат потепліє, а де тепло там і кипіє, не оно в горчкови, але й у атмосфері...

З вірусом – САМЕ ТИМ, чорт би його взяв! – ситуація стабільно небезпечна, хоч утішно, што Більськови повіт вже не веде переду в кўлкости заражаних у Пудляськым воевўдстві (а так було лўньського квітня). Одни перехворіли – нектори однак не виздоровіли й рўдним пришлось прощатися з... глухо закритою труною; інши вже защепись. Але навіть і тим, што «хворани» – й/або – щепляни/вакциновани, не можна забувати про тоє, коб в непевних ситуаціях на дистанс триматися, заслонятися і дезинфекуватися, бо – хоч і самим не хворіючи (перши раз чи знов) – нехотячи можемо принести біду в хату когось зо знайомих, або й із сім'ї. І пийшу сьое не з фантазії, чи тому, што десь вичитав, або в радіві/телевізії почув – сам такіє похорони у сім'ї мів, а до некторих знайомих додзвонитися не вдавалось, бо тиждні два, а то й бўльш – пуд кїсньом (*тленом*) лёжали. Значит – жартув нема, а побажанє «здорових свят» сього, як і минулоґо року, то не оно привична й куртуазна формулка.

Р ызнаjusia, szto załolowok ja tworczo zapozyczyl od Wasila Petruczuka, parafrazowujucy joho «Wesna, ptaszki, dola...» – z rozдумu nadrukowanoho w naszymu czasopisowi u 2002 roci. Z wesnoju, sprawa zrozumіła, niczoho osobliwoho sioho roku nema – ostatnia dekada kwіtnia, коли на кунець redaktorської праці piszu siji słowa, to wże persza zeleń na derewach, a trawień, коли woźmeteś za czytanie, to takij czas, szto wsio cwite, a sołowjiny pisni to j spati czasom ne dajut (nu, a jak chto szcze zakochany!..). Można złostuwati, szto czastowato szcze chołodom, або j czut' ne morozom z pўwnoczy potiahne, ale na naszuj heohraficznuj szyroti to niczoho nowoho, tym бўльш w czas, коли klimat poteplіw, a de tepło tam i kipіnie, ne ono w horczkowi, ale j u atmosfery...

Z wirusom – SAME TYM, czort by joho wziaw! – sytuacja stabilno nebezpieczna, chocz utіszno, szto Bіłskowy powіt wże ne weде peredu w kўłkosti zarażanych u Pudłaśkum wojewўdstwі (a tak buło łўńskoho kwіtnia). Odny perechworіli – nekotory odnak ne wyzdorowіli j rўdnyym przyszłoś proszczatisia z... hłucho zakrytoju trunoju; inszy wże zaszczepiliś. Ale nawet' i tym, szto «chworany» – j/abo – szczeplany/wakcynowany, ne można zabuwaty pro toje, kob w nepewnych sytuacjach na dystans trymatiś, zasloniatіś i dezynfekowatiś, bo – chocз i samym ne chworіjucy (perszy raz czy znow) – nechotiaczy możemo prynesti bidu w chatu komuś zo znajomych, або j iz simji. I piszu sioje ne z fantaziji, czy tomu, szto deś wyczytaw, або w radiwi/telewiziji poczuw – sam takije pochorony u simji mіw, a do nekotorych znajomych dodzwonytyś ne wdawałoś, bo tyżni dwa, a to j бўльш – pud kisniom (*tlenom*) leżali. Znaczyt – żartuw nema, a pobażanie «zdorowych swjat» sioho, jak i minuloґo roku, to ne ono prywyczna j kurtuazna formułka.

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

№ 3 (175) ТРАВЕНЬ – ЧЕРВЕНЬ 2021
Nr 3 (175) MAJ – CZERWIEC 2021

НАША ОБКЛАДИНКА

Спогад минулорічного Великодня – кошичок писанок, виконаних Олександром Гаврилюком у 2020 і давніших роках. **Вгори:** 1. Травневе цвітіння – на новий врожай яблук. 2. Меморіальний напис на пам'ятнику, який ветерани Армії Української Народної Республіки поставили на старих могилах Дубинської парафії (коло Гайнівки). 3. На Пудляши – хати наші! Ця у Войшках (*Вуйшках*) на правому березі Нарви. **Стор. II:** Страсті Христові – ікона початку XVI ст., яка до Національного музею у Львові потрапила з церкви у селі Угерці, що на південь від Перемишля. **Стор. III:** Вид на дорогу, що між Шасталами і Ягустовом. Ще у 1990-х роках на могилах, при яких згодом шасталувиці збудували й церкву, можна було побачити велике число писанок, які мешканці цього міщанського села на Великдень клали своїм предкам на могили. **Стор. IV:** Каплиця св. Юрія при вул. Дубичі у Більську, в місці, де колись стояла парафіяльна церква оселі кожум'як або чинбарів (гарбарів), які «чинили» шкури тварин, тобто їх *дубили* (найбільшу кількість дубильних речовин містять гали – кулясті утворення на листках дуба). *Фотографії Ю. Гаврилюка*

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

М. Яким'юк, <i>Великодні традиції села Грабовець</i>	4
<i>Про Великдень по-нашому</i>	8
Л. Łabowicz, <i>Wieści nie tylko z podlaskich miast i gmin</i>	10
Н. Kuprianowicz, <i>NSP 2021 – wyznanie: Kościół prawosławny</i>	13
Н. Григорук, <i>В якому не бив би вікові – ти не сам!</i>	14
В. Гаць, <i>Молодь з Більська – у Radio Orthodoxia</i>	15
Ред., <i>Енциклопедія підляських імен</i>	16
Ю. Плева, <i>Бандюга влюбівся</i>	19
Ю. Hawryluk, <i>Hajnowka – od leśnej wsi do przemysłowej osady</i> ...	23
Л. Лабович, <i>«Прощай розум, здоров дурнота!»</i>	27
І. Киризюк, <i>З циклу «Смак рідного»</i>	29
Ю. Hawryluk, <i>Ukraiński teatr słowa z muzyką i jego podlaskie konteksty</i>	30
І. Клименко, <i>Z lasu. Głosy Kobiet</i>	35
Л. Łabowicz, <i>Kutia – persza strawa, a korowajczyk na Jurija – z huskami. Folklor ukraiński Podlasia w badaniach Stanisława Dworakowskiego</i>	38
R. Mikołajewicz, <i>Ślady milejczyckiej prahistorii</i>	43
A. Stefaniuk, <i>Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”</i>	44
Л. Лабович, <i>З організованого життя над Бугом і Нарвою</i>	46

Великдень, хоч для християн – духовний обов'язок, то передусім свято і радість, навіть в таких, далекіх од нормальності обставинах. Обов'язок зусім іншого характеру то наказана законом участь у Національному переписі населення – акції, што хоч почалася на «прімаапріліс», то преч поважна і для нас важна. Одним буде з того радість, іншим може буде проблемою, як записати свою національність і свою мову, што єю вдома говоримо. На таких, што над тим в звичайни час або зовсім не задумуються, або збивають справу викрутасом «аби не поляк», розраховують хоч би люде, котори в околиці Білська порозвішували лётючки з пропозицією «JA howoru PO SWOJOMU zapiszusie BIEŁARUSam». Однак коли взяти справу на логіку, то факт, што хтось *говорит по-своёму* – значит по-українському, то причина коб – *записуватися українцём*.

Не заперечую – тоє, што нас за Сталіна і Берута називали білорусамі, було свого часу навіть користним, бо у 1944-1946 роках хороніло перед примусовим виганянням до совітського «раю», а у 1947 р. – перед акцією «Вісла». То ще однак в ніякому разі не причина, коб ми й тепер туу – чужую! – національну політику брали собі за основу й фундамент – «бо може так треба?». Ні – як для мене то нічого такого тепер не треба. Ніхто такого од нас не вимагає, а зрештою, як би й вимагав, то ми ж хіба маємо таке штось, што по-пўльському називається – *godność*!

Не буду тут мнїго розписуватися, што про тоє всьо думаємо ми, народжани тут люде, котори – в згоді зо своєю совістю – називаємо себе українцями; ну й зрозуміло, што свою рїдну мову – звемо українською. Хто регулярно наш часопис читає, той і сам знає. А хто перши раз його в руки взяв, то оно скажу, што у Білському і Сім'ятицькому повітах, чуть не всьому Гайнувському (без запущанських селув – з Біловежою і Наровкою), а тоже в парафії Риболи Білостўцького (колісь належала до Білського повіту) місцова руська-православна мова – то мова українська. Тому люде тут уроджани й виховани маюť повне, «святоє» право – а хтось може додати, што й моральни обов'язок – задекларувати не оно уживанє вдома української мови як рїдної, але й українську приналежність. Зрештою, як і в попередньому переписові – у 2011 рокові, тих національно-етнічних декларацій може бути бўльш ніж одна.

Чого б, зрештою, люде не декларували, то й так – од українського ми тут, над Бугом і Нарвою чи в Білостоці, не втечемо, бо воно – чи ми того свїдоми, чи ні – в нашуй душі! Не втекуť од того й активісти білорускості, што добре відно хоч би на всяких білоруських імпрезах і в білоруських авдиціях – пісні, котори там граюť і співаюť, переважно ж українські, як не в оригіналі, то в бўльш чи менш дословних перекладах і переробках. При тому переробляється вже не оно народна класика, але й сучасні гіти української естради, чого прикладом є хоч би динамічна пісня про пїтє вина, ще й у естетичнуй обстановці, бо з наказом «Pakul żyu [живий] budzie Biełarus // Na stały zasciełaj abrus [настўльніцю]» (факт – зо стола газетою засланого вина пїтї не годїться). Сїна «Rock vers.»-ія з'явилася на Ютюбі з початком мїнулоґо року, а музиканти, котори свїй гурт назвали «Niemoralna Propozycja», признають, што їхня «Czarka вина» то переробка, бо ж у описові читаємо: «melodia utworu Tarasa Kurchyka z przekładem niedosłownym w języku białoruskim». Факт, на Ютюбі є, датоване 2018 роком і приписане Тарасові Курчикові зо Львова,

Welikdeń, choć dla chrystyjan – duchownyj obowjazok, to przedusim swjato i radość, nawet w takich, dalekich od normalności obstawinach. Obowjazok zusim inszoho charakteru to nakazana zakonom uczasť u Nacionalnomu perepisi naselenia – akcji, szto choć poczasiasia na «primaaprilis», to precz poważna i dla nas ważna. Odnym bude z toho radość, inszym może bude problemaju, jak zapisati swoju nacionalność i swoju mowu, szto jeju wdoma howorymo. Na takich, szto nad tym w zwyczajny czas abo zowsim ne zadumujut'sia, abo zbywajut sprawu wykrutasom «aby ne polak», rozrachowujut choć by lude, kotory w okolicy Biłska porozwischuwali letiuczki z propozyciję «JA howoru PO SWOJOMU zapiszusie BIEŁARUSam». Odnak koli wziasi sprawu na lohiku, to fakt, szto chtoś *howoryt po-swojomu* – znaczyt po-ukrajńskomu, to pryczyna kob – *zapisuwatisia ukrajinciom*.

Ne zapereczuju – toje, szto nas za Stalina i Bieruta nazywali biłorusami, buło swoho czasu nawet korzystnym, bo u 1944-1946 rokach choroniło przed prymusowym wyhanianiom do sowitskoho «raju», a u 1947 r. – przed akciję «Wisła». To szcze odnak w nijakomu razi ne pryczyna, kob my j teper tuju – czużuju! – nacionalnu polityku brali sobi za osnowu j fundament – «bo może tak treba?». Ni – jak dla мене to niczoho takoho teper ne treba. Nichto takoho od nas ne wymahaje, a zresztou, jak by j wymahaw, to my ż chiba majemo takoje sztoś, szto po-pўłskomu nazywajet'sia – *godność*!

Ne budu tut mnũho rozpisuwatisia, szto pro toje wsio dumajemo my, narodżany tut lude, kotory – w zhodi zo swojęju sowistiu – nazywajemo sebe ukrajinciami; nu j zrozumiło, szto swoju rїdnu mowu – zwemo ukrajńskoju. Chto rehularno nasz czasopis czytuje, toj i sam znaję. A chto perszy raz joho w ruki wziasw, to ono skażu, szto u Biłskowomu i Simjatyćkomu powitach, czut' ne wsiomu Hajnuwskomu (bez zapuszczanських sełuw – z Biłoweżoju i Narowkoju), a tożę w parafiji Ryboły Biłostўćkoho (koliś należała do Biłskowoho powitu) misciowa ruśka-prawosławna mowa – to mowa ukrajńska. Tomu lude tut urodżany j wychowany majut powne, «swjatoje» prawo – a chtoś może dodaty, szto j moralny obowjazok – zadeklarowati ne оно używanie wdoma ukrajńskoji mowy jak rїdnoji, ale j ukrajńsku prynależność. Zresztou, jak i w poperedniomu perepisowi – u 2011 rokowi, tych nacionalno-etnicznych deklaracij może buty bўłsz niż odna.

Czoho b, zresztou, lude ne deklarowali, to j tak – od ukrajńskoho my tut, nad Buhom i Narwoju czy w Biłostoci, ne wteczemo, bo wono – czy my toho swїdomy, czy ni – w naszuj duszi! Ne wtekut od toho j aktywisty biłoruśkosti, szto dobre widno choć by na wsiakich biłoruśkich imprezach i w biłoruśkich awdycijach – pisni, kotory tam hrajut i spiwajut, pereważno ż ukrajński, jak ne w oryhinali, to w bўłsz czy męsz dosłownych perekładach i pererobkach. Pry tomu pereroblajet'sia wżę ne оно narodna klasyka, ale j suczasny hity ukrajńskoji estrady, czoho przykładom je choć by dynamiczna pīsnia pro pitie wina, szcze j u estetycznui obstanowci, bo z nakazom «Pakul żyu [żywyj] budzie Biełarus // Na stały zasciełaj abrus [nastўlniciu]» (fakt – zo stoła hazetoju zaslanoho wina piti ne hodiť'sia). Jejina «Rock vers.»-ija zjawilasiasia na Youtube-i z poczatkom minuloґo roku, a muzykanty, kotory swїj hurt nazwali «Niemoralna Propozycja», przyznajut'sia, szto jichnia «Czarka wina» to pererobka, bo ż u oписowi czytajemo: «melodia utworu Tarasa Kurchyka z przekładem niedosłownym w języku białoruskim». Fakt, na Youtube-i je, datowane 2018 rokom i przypisane Tarasowi Kurczykowi zo Lwowa, wykonanie

виконанє твору із заголовком «Чарка вина» – бо й правда, всьо тут крутиться кругом фрази «Нам не зашкодить чарка вина – будьмо здорові, пиймо до дна // Будьмо здорові, пиймо до дна, нам не зашкодить чарочка вина». Самая пісня однак мнѣго старша – то скомпоновани літ тому сорок «Весільний марш» (музика Ігора Білозора, слова Богдана Стельмаха), який був одним з номерув музичного фільму «“Ватра” в Карпатах» (1983 р.). Як бачимо, в Україні пісня виконується й тепер, між іншим, «Пікардійською Терцією».

З одного боку – думаю – краси й добра ніхто нікому skupити не повиньон. Бо людям, для котрих білоруська мова «з молоком матери выссана» у Біловежі, Семенівці, Наровці, Городкові чи Кринках і Сокільці, рідномовна музична культура, навіть коли то великою мірою *культура запозичень і перекладув*, вельмі ж потрібна. Мні самому сьой творчи експеримент ансамблю «Niemoralna Propozycja» тоже цікаво було на Ютубові послухати. З другого однак боку – який в громѣв сенс маюť імпрези з таким *репертуаром на виворут*, котори в україномовних селах поміж Більськом, Гайнувкою і Сім'ятічами (і в самих тих містах) організує БТСК чи інші організації з білоруським назвами? А вже зусім непонятним, навіть скажу, што дурним і шкідним (бо з образу нашої культури робить пародію, якийсь когель-могель зо шкаралупками), є намаганє, коб колективи, в яких виступаюť наши україномовни люде, на сьойому рідному пудвѣркові українські пісні співали не в їхній оригінальній версії, оно в іншомовних переробках. Для мене то так, якби ми саміє собі почали обрізувати ноги й руки, бо хтось привезе файни протези й буде їх нам – в місці наших власних нѣг і рук – даром чепляти (хоч і не так знов даром, бо ж і гміни якийсь грѣш до того процедури найчастіш докладаюť).

Пока што заховаймо однак холодну кров і вертаймо до статистик... При пудраховуваньові сіголітнього перепису до уваги маюť бути взяти вже всі декларації виповняни через інтернет. Поколіне з Пудляша, серед которого найбільш розвиняна українська національна свідомість, у такому вікові, што з використанням цифрової техніки проблем міти хіба не буде. Так што з даних статистичних не пропадемо. Є однак процес, який число *заякларованих українців* над Бугом і Нарвою, а навіть в Білостоці – ціли час зменшує. То, зрозуміло, міграція молодих поза регіон, переважно до найбільших містѣв, а тоже й поза границі Пульци. Тут згоджує з тими, котори кажуť, што для нашої статистики такую самую роль, як переписна декларація виповняна в Більську чи Гайнувці, може міти декларація вступу до Союзу українців Пудляша. А од себе додаю, што й передплата нашого часопісу, котора новоспечаних варшав'ян, лодзян чи крав'ян звольняє з konieczności ждана, аж номер стане безплатно доступни через інтернет.

Знов редактор розписався, але вже кунчаю, бо Великдень близько – яйця саміє не покрасятьсѣ, ну й на поради в хаті пора... Оно ще похвалює есемескою, котора до Більська пришла од нашої нової читачки з-пуд Гайнувки, а конкретно – з Більщини: «Барзо интересне Ваше часопісмі. Ціли час читаю зам'яст попраћувати в хаті». За такую похвалу од імені всіх редакторув і авторув наших дякую, й обіцяю – будемо старатисѣ, коб і наступним числами «НБіН»-у на такіє «крашанки» од Вас, Читачѣв, заслужити.

РеД

tworu iz załowkom «Czarka wyna» – bo j prawda, wsio tut kruti'sia kruhom frazy «Nam ne zaszkodyt' czarka wyna – bud'mo zdrowi, pyjmo do dna // Bud'mo zdrowi, pyjmo do dna, nam ne zaszkodyt' czaroczka wyna». Samaja pisnya odnak mnŃho starsza – to skomponowany lit tomu sorok «Wesilnyj marsz» (muzyka Ihora Biłozora, słowa Bohdana Stelmacha), jakij buw odnym z numeruw muzycznogo filmu «“Watra” w Karpatach» (1983 r.). Jak baczmy, w Ukraini pisnya wykonujet'sia j teper, miŹ inszym, «Pikkardijskoju Tercijeju».

Z odnogo boku – dumaju – krasny j dobra nichto nikomu skupiti ne powinion. Bo ludiam, dla kotorych biłoruska mowa «z mołokom matery wyssana» u Biłoweży, SemenŃwci, Narowci, Horodkowi czy Krynkach i SokŃłci, rŃdnomowna muzyczna kultura, nawit' koli to wielikoju miroju *kultura zapozyczeŹ i perekladuw*, welmi Ź potrzebna. Mni samomu sioj tworczy eksperyment ansamblu «Niemoralna Propozycja» toŹe cikawo buło na Youtube-owi posłuchati. Z druhoho odnak boku – jakij w hromŃw sens majut imprezy z takim *repertuarom na wyworut*, kotory w ukrainomownych sełach pomiŹ Biłskom, Hajnuwkoju i Simjaticzami (i w samych tych mistach) orhanizuje BTSK czy inszy orhanizacii z biłoruskimi nazwami? A wŹe zusim neponiatnym, nawit' skaŹu, szto durnym i szkŃdnym (bo z obrazu naszoji kultury robit parodiju, jakijś kogel-mogel zo szkaralŃpkami), je namahanie, kob kolektywy, w jakich wystupajut naszymy ukrainomowny lude, na swojomu rŃdnomu pudwŃrkowi ukrainŹski piski spiwali ne w jichnij oryhinalnij wersiji, ono w inszomownych pererobkach. Dla mene to tak, jakby my samyje sobi poczali obrizuwati nohi j ruki, bo chtoŹ pryweze fajny protezy j bude jich nam – w miŹcie naszych własnych nŃh i ruk – darom czeplati (chocz i ne tak znow darom, bo Ź i gminy jakijś hrŹsz do toho procederu najczastij dokładajut).

Poka szto zachowajmo odnak chołodnu krow i wertajmo do statystyki... Pry pudrachowuwaniowi siholitnioho perepisu do uwahi majut buty wziaty wŹe wŹi deklaracii wypowniany czerez internet. Pokolinie z Pudlasza, sered ktoroho najbŃlsz rozwiniana ukrainŹska nacionalna swidomost', u takomu wikowi, szto z wykorzystaniem cyfrowoii techniki problem mity chiba ne bude. Tak szto z danych statystycznych ne propademo. Je odnak proces, jakij czyslo *zadeklarowanych ukrajinciuw* nad Buhom i Narwoju, a nawit' w Biłostoci – ciły czas zmenszuje. To, zrozumiło, mihracija mołodych poza rehion, pereważno do najbŃlszych mistŃw, a toŹe j poza hranici Pułszy. Tut zhodzusia z tymi, kotory kaŹut, szto dla naszoji statystyki takuju samuju rol, jak perepisna deklaracija wypowniana w Biłsku czy Hajnuwci, moŹe miŹi deklaracija wstupu do Sojuzu ukrajinciuw Pudlasza. A od sebe dodam, szto j przedpłata naszoho czasopisu, kotora nowospeczanych warszawjan, łodzian czy krakowjan zwulniaje z konieczności Źdania, aŹ numer stane bezpłatno dostupny czerez internet.

Znow redaktor rozpisawsia, ale wŹe kunczaju, bo WelikdeŹ blisko – jajcia samyje ne pokrasiat'sia, nu j na poradki w chati pora... Ono szcze pochwalusia esemeskoju, kotora do Biłska przysła od naszoji nowoii czytaczkii z-pud Hajnuwki, a konkretno – z Biłszyzny: «Barzo interesne Wasze czasopismo. Ciły czas czytaju zamiast popratuwati w chati». Za takuju pochwału od imeni wŹich redaktoruw i awtoruw naszych diakuju, j obiciaju – budemo staratisia, kob i nastupnymi czysłami «NBiN»-u na takije «kraszanki» od Was, CzytacŹw, zasłuŹyti.

ReD

Великодні традиції

Великий піст

Невід'ємною складовою народно-церковного календаря є пости. Найдовший за часом передусє святу Великодня. Тому називається він Великим або Великоднім. Великий піст вважається найсуворішим з-поміж всіх. Незважаючи на те, що піст – явище християнського походження, з ним пов'язана значна кількість народних уявлень, вірувань та повір'їв, які відображені у повсякденному побуті і різноманітних ритуалах та обрядах постового періоду. Особливість постування полягає передусім в обмеженні харчування. За церковними приписами, протягом усього посту зовсім не можна вживати молочних та м'ясних страв, а також яєць. Для жителів села Грабовець Великий піст – це час покути, який підготує до пережиття найголовнішого

християнського свята, свята Воскресіння Господнього. Жителі Грабовця до сих пір дотримуються посту, особливо старше покоління. Вони відмовляються від розваг, харчуються скромними стравами – м'ясні, молочні продукти та яйця замінюють рослинною їжею.

У Грабовці Великий піст називають *Велікі Пу́ст*: *На той пу́ст всьо говорили Велікі Пу́ст, бо то найдовши з усіх*. Натомість четвертий тиждень Великого посту називають *Середпу́сьце*: *у Середпу́сьці пу́ст перебивали, алі оно молодіє*. Раніше у селі Грабовець існував звичай „перебивання” посту на його четвертому тижні. Молоді хлопці та дівчата вимащували попелом руки та обличчя і жартували над іншими жителями села: мазали фарбою хати, ховали все з двору, намертво прикручували хвіртки, переставляли на інше

місце дерев'яний туалет. Якщо сусіди в той час перебували на подвір'ї, тоді молоді перебранці лякали їх своїм виглядом. Ввечері на дорозі посеред села палили соломі, стрибали через вогонь, щоб швидше закінчилась зима, пройшов Великий піст. Вже тоді можна було почути деякі весняні пісні, які дозволялося співати під час посту.

Благовіщення Пресвятої Богородиці

Свято Благовіщення Пресвятої Богородиці відзначається на пам'ять про звістку від архангела Гавриїла до Діви Марії про те, що вона непорочно зачне від Святого Духа і народить Ісуса Христа, Сина Божого. У Грабовці свято Благовіщення Пресвятої Богородиці називають *Благові́щенє*: *Благові́щенє то веліке свято, праве*

Старовинна хата і хрест у Грабовці

ції села Грабовець

як Великдень. У селі Грабовець існувало безліч заборон, яких люди му-сили дотримуватись у день Благовіщення Пресвятої Богородиці. У цей день заборонялося виконувати важкі праці на господарстві, різати ножем, прибирати, шити, сваритися з родиною та сусідами та ін.: *На Благовіщенє як на кажне веліке свято: ніхто вдома не сваривсе, дров не рубалі, на господарстві ниць не робилі, не праталі, не шилі, а не дай Буґ курку зарубаси*. Жителі села вірили, що треба дотримуватися цих правил, тому що вони допомагають досягти процвітання і благополуччя на увесь рік: *Як Благовіщенє проведеш, так усьой руґк проживеш*.

Вербна неділя

Це свято вшановує триумфальний вхід Ісуса Христа в Єрусалим, а також поклоніння та пошану людей, які кидали пальми під ноги їдучого на ослі Ісуса.

Вербну неділю мешканці села Грабовець називають *Вербниця*: на *Вербницю* усі йшли до церкви, а пучок вербового гілля прикрашеного квітами називають *верба*: *Усі брали вербу і йшли светити, хто не здонжив [вспів – ред.] у суботу врізати, то у церкви вже була верба, бо батюшко приготів*. У селі Грабовець досі освячується вербу. Вербове гілля зв'язується стрічкою у пучок, а також прикрашується першими весняними квітами. Вранці, перед виходом до церкви, батьки «б'ють» дітей вербовим гіллям: *Коб здорови і розумни росли*. Після Божественної літургії мешканці села «б'ють» зустрічних і близьких, примовляючи:

*Верба б'є, не заб'є
За тиждень Великдень.
Не будь сонливи, дремливи,
На літо здорови.
Будь багати як земля
І бігуци як вода!*

Мешканці села Грабовець вірили у чудодійну силу верби. Господар свою вербову гілку ніс до хати і ста-

вив за Іконою: *Коб охороняла хату од всякої биди*. Коли вперше виганяли в поле худобу, то обов'язково робили це свяченою вербою: *Коб звежента [звірина – ред.] здорови і послушни билі*. Вербове гілля ніколи не викидали, а спалювали. Іноді ставили у воду, щоб пустило коріння, а потім садили біля хати.

Страсний тиждень

Останній тиждень перед Великоднем – дні суворого посту і приготувань: *У Великі тиждень всі постилісе, і доросли, і молодьож*. У селі Грабовець у Велику п'ятницю та суботу не можна було виконувати важких праць на господарстві, різати ножем, прибирати, шити та ін.

*Великодня їжа принесена до освячення – М'якиші (гм. і пов. Більськ).
Вгорі: Старовинна форма для випікання великодніх пасок.
Музей Холмщини і Підляшшя у Голі (пов. Володава)*

У Велику п'ятницю йдуть у церкву: *На Велику п'ятницю усі на утрєню ідут*. Потім господині випікають пасхальний пиріг. У Грабовці розрізняли два сорти великоднього хліба – просте пшеничне печиво, а також печиво з більшою кількістю жовтків, прикрашене зверху літерами ХВ, хрестиком та різними квіточками. Щоб печиво вдалося – господині перехрещувала його три рази, а у хаті мусив панувати спокій. Хліб прикрашували барвінком або брусницею, що мало символізувати весну.

У цей день фарбують також яйця. Раніше їх розписували воском, а потім фарбували у відварі з цибулевого лушпиння, кори дуба, кори яблуні, а також пшениці. Деякі господині видряпували візерунок на пофарбованому яйці шматком металу або скла.

У Велику суботу освячують пасхальні страви. У Грабовці паскою звуть не лише хліб, але й цілий кошичок зі стравами: *У Велику Суботу паску светилі*. У суботу мешканці збираються біля хати, яка знаходиться у центрі села, щоб висвятити кошички просто на вулиці. У селі Грабовець колись святити всю їжу, яку

споживали на Великдень, зараз готують невеликі кошички з паскою, крашеними яйцями, ковбасою, маслом, хріном тощо.

Воскресіння Господнє

У країнах християнської культури день Воскресіння є найважливішим і найвідомішим щорічним святом у циклі весняних обрядів. У ньому переплітаються ритуали та практики пов'язані в першу чергу з релігійним змістом християнства, а також звичаї, що відносяться до дохристиянських часів. У селі Грабовець свято Воскресіння Господнього називали *Велікдень*.

Великодня неділя

У ніч з суботи на неділю у церкві відбувається Великодня Служба Божя, яка триває всю ніч. Її найурочистіший момент настає опівночі, коли священник сповіщає *Христос воскрес!**, а всі присутні відповідають *Воистину воскрес!* У Гра-

бовці Великодню неділю завжди проводять у сімейному колі, у спокійному настрої. Після урочистої служби всі домашні снідають. Спочатку співають *Христос Воскресе из мертвых...* три рази, після чого діляться великоднім хлібом та яйцем, яке символізує початок життя. Господар бажає всій сім'ї здоров'я, щастя і щасливо дочекатися наступного Великодня.

Волочечне

Раніше у Грабовці існував волочечний звичай. У великодній понеділок діти відвідували священників, вчителів, а також родину, яка проживала у селі. Вони приносили їм в подарунок крашанки та пшеничне печиво. Діти відвідували також своїх хрещених батьків та отримували взамін великодні подарунки: цукерки, книжки, іграшки, гроші та ін. Цих дітей у селі Грабовець називали *волочечники*: *Волочечники не тілько оддавали, алі й господарі мусілі щось ўзамієн їм дати*.

Гри з великодніми яйцями

У Грабовці також практикувалося гри з великодніми яйцями. Найпопулярнішою була гра, яку починали зі слів: *Граєш, б'єш, миняєш?* Вона полягала на тому, що два гравці тримали в руках по курячому яйцю, попередньо круто звареному, і били їх одне об одне, маючи

Великосуботнє свячення пасок у селі Локниця (тм. і пов. Більськ). Вгорі: Нижня частина ікони Страстей Господніх (1593 р.) з села Велике у колишній Перемиській землі та Перемиській єпархії (фото Іван Дашко).

намір розбити чуже, не пошкоджуючи своє. Спочатку били гострими кутами яйця, а після їхнього розбиття били з другої сторони. Як і будь-яка інша гра, вона була предметом обману: відомі випадки, коли недобросовісні гравці наповнювали яйця воском, цементом, або замість курячого брали качине яйце. Переможець забирав розбите яйце другого гравця.

Посеред мешканців популярною була також гра в качання яєць. Яйця качали з невеликого горбочка. Переможцем був той гравець, якого яйце покотилося найдалше. Він забирав яйця всіх інших гравців.

Магдалена ЯКИМ'ЮК
Інформаторка Віра Яким'юк
Фото Ю. Гаврилюка

**Воскресе* – аорист, тобто забута вже часова форма, надалі присутня у книгах писаних церковнослов'янською мовою, яка – хоч нам сьогодні може здаватися інакше – означає дію, що вже відбулася, в цьому випадку, що Христос вже воскреслий (ред.).

Внизу: Микола Пимоненко, Великодня Утрня (близько 1890 р.)

Про Велікдень по-

розказала Олександра Куптель із Збуча
у Чижувській парафії і гміні

Pro Welikdeń po-naszomu rozkażała Oleksandra Kuptel iz Zbucza w Czyżuowskuj parafiji i gmini

Паску і мазуркі пеклі у п'ятницю. Мазурок є здобни, а паска то звикли піруог на воді^є. А на туом мазуркові «Христос Воскрес». Хороше. І так стараєшся все – масла доброго дасі, ієць – самий жовткі. Колісь, як напечеш, то пахне на подвуорку.

Паска у п'ятницю мусіт биті, бо в суботу приїждає батюшка і светіт. Але колісь у нас як светілі паску, то ішли по селі^є, як було хороше. Одни з одного боку, другі з другого сходіліся – несут свої^є кошичкі. А тепер батюшка пуд церквою светіт.

Колісь то так било, што треба ген куолько осветіті! Копаньку. Мазурок велікі, паску осветітьсѧ, ієць місочку такую, не так як теперка кілька штук. Там і кубаса, шинка, масло, суоль.

Робілі писанкі. Машинка такаѧ била, што там восок жешкі, і писалі уперуч по іцьові. Взори билі там, писалі «Христос Воскрес», і такії гілочкі робілі. І вкідалі у цибульник. Найлепі цибульніком, бо іце в середіні не красітьсѧ.

Раску і мазуркі пеклі у p'jaticiu. Mazurok je zdobny, a paska to zwykły piruoh na wodi^є. A na tuom mazurkowi „Chrystos Woskres”. Chorosze. I tak starszysia vse – masła dobroho dati, ijeć – samyjji żowtki. Koliś, jak napeczesz, to pachne na podwuorku.

Paska u p'jaticiu musit byti, bo w subotu przyjǳaje batiuszka i swetiti. Ale koliś u nas jak swetili pasku, to iszli po seli^є, jak było choroше. Odny z odnoho boku, druhi z druhoго schodilisia – nesut swoji^є koszyczki. A teper batiuszka pud cerkwowu swetiti.

Koliś to tak było, szto treba hen kuolko oswetiti! Kopańku. Mazurok weliki, pasku oswetiti'sia, ijeć misoczku takuju, ne tak jak teperka kilka sztuk. Tam i kubasa, szynka, masło, suol.

Robili pisanki. Maszynka takaja była, szto tam wosok żeszki, i pisali uperucz po iciowi. Wzory byli tam, pisali „Chrystos Woskres”, i takiji hiłoczki robili. I wkidali u cibulnik. Najlepi cibulnikom, bo icie w seredini ne krasit'sia.

нашому

Сі'ялі ячмінь у місочці і як вуон буде зо три центиметри, то туди яйця положиш – гоже виглядало.

На могілу несут, уже по іщові кладут. Некотори і паски несут кусенятко, такую бабочку маленьку спеціально.

Прийшовши з церкви, розговляються – іщом найперуч. З хреном береш, з маслом. А мазурок то уже пої'вши, з компотом. То найс'яті'йше лічиться.

Освечаного не можна било викідати. Скоролупки по яйцях виносілі колісь на загоруоде. То праве коло каждого все купки на загоруоді билі.

На перши день то бив такий урльоуп бабам. Не можна било паліти в печи°, то колісь хлі°б у суботу пеклі – вже буде вуон на Велікдень свіжуткі.

Говорилі, што замітаті першого дня не можна, бо виметеш богатство.

Батько хрищони чи маті давалі волочечне – по дві°, штири іці° пуд Велікдень хрищоному своєму. То ді°ті тимі яйцїма колісь у голубка гралі. Уже принесут шопельку до хати, положат там свої° яйця, вони котяться і як чїє іцє стукнеться одне об друге, то той вже вийграв. У вибіткі гралі. Якїї задовольони, бо ієць куолькі буде.

А вже по Велікодньові починалі співаті огулькі.

*Записала Людмила Лабович 20 квітня 2019 р.
Фото Л. Лабович і Ю. Гаврилюка*

Si'jali jaczmiń u misoczci i jak wuon bude zo try centymetry, to tudy jajcia położysz – hoże wygladało.

Na mohiły nesut, uže po iciowi kładut. Niekotory i paski nesut kuseniatko, takuju baboczku maleńku specjalno.

Pryjszewszy z cerkwy, rozhowlalisia – iciom najperucz. Z chrenom beresz, z masłom. A mazurok to wże poji'wszy, z kompotom. To najswjati'sze liczyt'sia.

Oswieczanoho ne možna było wykidati. Skorolupki po jajciach wynosili koliś na zahoruodie. To prawie koło každoho wse kupki na zahoruodi byli.

Na perszy deń to byw takij urlop babam. Ne možna było paliti w peczy°, to koliś chli°b w subotu pekli – wże bude wuon na Welikdeń swiżutki.

Howoryli, szto zamitati perszoho dnia ne možna, bo wymetesz bohatstwo.

Bat'ko chryszczony czy mati dawali wołoczebne – po dwi°, sztyry ici° pud Welikdeń chryszczonemu swojomu. To di°ti tymi jajcima koliś u hołubka hrali. Uže pryne-sut szopelku do chaty. Położat tam swoji° jajcia, wony kotiat'sia i jak czyje icie stuknet'sia odne ob druhie, to toj wże wyjhrav. U wybitki hrali. Jakiji zadowolony, bo ijeć kuolki bude.

А вże по Велікоднїові наczynали спивати охулки.

*Записала Ludmila Łabowicz 20 квітня 2019 р.
Foto L. Łabowicz i Ju. Hawryluka*

Wieści nie tylko z podlaskich miast i gmin

4 marca minął rok od wykrycia pierwszego w Polsce przypadku zakażenia koronawirusem. W ciągu pandemicznego roku odnotowano w kraju aż 1 750.659 potwierdzonych zakażeń, zmarło 44.649 osób. Pandemia COVID-19 dotknęła też nasze podlaskie wsie i miasteczka, chociaż województwo podlaskie było ostatnim, w którym wykryto koronawirusa. Pierwszy przypadek zachorowania na terytorium między Bugiem a Narwią odnotowano 30 marca 2020 r. w powiecie siemiatyckim. 2 kwietnia zachorowały pierwsze osoby w powiecie bielskim, a 3 kwietnia – w hajnowskim. W kwietniu 2020 r. powiat bielski stał się największym ośrodkiem zachorowań w województwie podlaskim oraz jednym z większych w Polsce.

W ciągu roku koronawirus zmienił życie wielu z nas, miał i też nadal ma ogromny wpływ m.in. na gospodarkę, edukację, kulturę, działalność społeczną. Zostały ograniczone lub też zmieniły się formy aktywności organizacji mniejszości narodowych, w tym Związku Ukraińców Podlasia. Wiele z działań przeniosło się w sferę wirtualną. Przejście przedszkoli i szkół na tryb pracy zdalnej miało wpływ na nauczanie języka ukraińskiego w regionie.

Marzec i kwiecień 2021 roku przyniósł kolejny wyraźny wzrost zachorowań, zaczęto mówić o trzeciej fali COVID-19. **19 marca** liczba stwierdzonych przypadków w Polsce przekroczyła 2 miliony. **26 marca** padł rekord pod

względem dziennej liczby zachorowań (35.143 nowych zakażeń), **8 kwietnia** był najtragiczniejszy, jeśli chodzi o liczbę zmarłych – w całej Polsce odnotowano aż 954 ofiary śmiertelne.

Orla. 5 marca zmarł zasłużony dla Cerkwi prawosławnej w Polsce ks. mitrat Aleksander Tokarewski, były wieloletni proboszcz i rezydent parafii św. Archaniola Michała w Orli, należącej do dekanatu bielskiego diecezji warszawsko-bielskiej. Był to najstarszy prawosławny duchowny w Polsce.

Ks. mitrat Aleksander Tokarewski urodził się w 1929 r. we wsi Kornica w ob. pow. łosickim, z której pochodził też etnograf i dramaturg ukraiński Mikołaj Janczuk. W 1948 r. otrzymał święcenia diakańskie, po czym został skierowany do parafii w Telatyczach jako psalmista. Dwa lata później przyjął święcenia kapłańskie i został mianowany proboszczem parafii w Terespolu. Od 1952 r. był wikariuszem parafii Narodzenia NMP w Bielsku Podlaskim i obsługiwał cerkiew w Augustowie. W 1962 r. objął funkcję proboszcza parafii w Orli, którą pełnił do przejścia w stan spoczynku w 2017 r. W 2016 r. został mianowany honorowym proboszczem parafii w Orli.

Uroczystości pogrzebowe ks. Aleksandra Tokarewskiego trwały w orlańskiej cerkwi trzy dni. Duchowny został pochowany **7 marca** na cmentarzu w Bielsku Podlaskim.

Białystok. 6 marca w Podlaskim Instytucie Kultury w Białymstoku odbył się koncert w ramach cyklu spotkań Etno-Nurty. Cykl zainaugurował koncert zespołu „Maniucha i Ksawery”, który w autorski sposób łączy improwizację jazzową z ginącymi pieśniami ukraińskiego Polesia. Na koncercie artyści zaprezentowali swoje jazzowe interpretacje ukraińskich pieśni tradycyjnych.

Lublin. 9 marca w Lublinie odbyło się doroczne „Czytanie Szewczenki na skwerze Szewczenki” («Читання Шевченка у сквері Шевченка»). W tym roku z powodu pandemii odbyło się ono w formie wirtualnej – na profilu FB Towarzystwa Ukraińskiego, organizatora przedsięwzięcia, zamieszczona została transmisja ze skweru Tarasa Szewczenki w Lublinie i do wspólnego „Czytania Szewczenki” mógł przyłączyć się każdy, zamieszczając w komentarzach pod transmisją filmik wideo (lub zapis audio) swojej recytacji poezji Szewczenki lub po prostu tekst ulubionego utworu poety. Inicjatywę zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP.

Bielsk Podlaski – Hajnówka. 9 marca w Internecie powstała petycja miejscowych społeczników w sprawie ujęcia ścieżki rowerowej w projekcie drogi wojewódzkiej nr 689 na odcinku Bielsk Podlaski – Hajnówka. Przebudowa drogi łączącej nasze dwa ważne podlaskie miasta zostanie sfinansowana z rządowego Funduszu Rozwoju Dróg. Planowana inwestycja nie obejmuje jednak budowy ścieżki rowerowej, a jedynie wymianę i poszerzenie istniejącej nawierzchni. Jak donosi serwis bielsk.eu nie ma szans na zbudowanie trasy rowerowej i dołączenie jej do realizowanej inwestycji, jednak taka ścieżka rowerowa może powstać w przyszłości. Jak bowiem powiedział bielskiemu serwisowi internetowemu pochodzący z Bocięk wicemarszałek Stanisław Derehajo: „Nie możemy ścieżki zbudować w ramach przebudowy tej drogi, bo jest ona w stu procentach finansowana przez MON [...]. Jednak po jej zakończeniu znajdziemy fundusze, by zbudować ścieżkę rowerową wraz z infrastruktura-

Cerkiew Świętego Archaniola Michała w Orli (Wurli)

ra, wiatami, przystankami. Dobrze byłoby, żeby połączyć z nią także Czyże i Zbucz. Dzięki budowie tej ścieżki Hajnówka będzie bardzo dobrze skomunikowana ze szlakami rowerowymi”.

Białystok. 13 marca w białostockich „Spodkach” odbył się koncert charytatywny zespołu „Czeremszyzna” z Czeremchy dla Mikołaja Karelusa, chłopca chorego na SMA, rdzeniowy zanik mięśni. Chłopiec potrzebuje ponad 9 mln zł na lek ratujący jego zdrowie i życie. Brakuje jeszcze ponad 3 mln.

Koszki – Podbiele. W połowie marca rozpoczął się długo oczekiwany remont drogi gminnej z Koszek do Podbiela. W pierwszym etapie powstanie odcinek na terenie gminy Orla. Usunięte zostaną drzewa i krzewy, przebudowane przepusty pod koroną drogi i pod zjazdami, przebudowane kablowe linie energetycz-

ne. Droga zyska też nową nawierzchnię. Wykonane też zostaną żwirowe pobocza. Prace remontowe mają się zakończyć **31 maja 2021 r.**

Pilipki. 24 marca została podpisana dotacja w wysokości 600 tys. zł na modernizację budynku świetlicy w Pilipkach w gminie Bielsk Podlaski. Za otrzymane pieniądze zostanie przeprowadzony remont świetlicy, dzięki czemu stanie się ona miejscem spotkań mieszkańców w celu rozwijania działalności kulturalnej, sportowej i edukacyjnej. Teren wokół świetlicy zostanie uporządkowany i odpowiednio zagospodarowany. Pieniądze przeznaczone na inwestycję pochodzą z Regionalnego Programu Operacyjnego.

Hajnówka. 27 marca na profilu Facebook, na którym odbywały się licytacje na rzecz Kubusia Suchodoły z Hajnów-

ki, innego chłopca z regionu, chorującego na SMA, pojawiła się informacja, że udało się zbierać prawie 9 milionów złotych na terapię. Oznacza to, że chłopiec będzie miał podany tzw. najdroższy lek świata.

Bielsk Podlaski. 28 marca na placu pod bielskim ratuszem zorganizowano kiermasz charytatywny na rzecz chorego na SMA Filipka Łukaszuka z Gredel (*Hredeli*) w gminie Orla. Od miesiąca chłopca aktywnie wspiera redakcja Ukraińskiego Pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”. Na kiermaszu można było kupić przede wszystkim potrawy i ozdoby wielkanocne. Udało się zebrać ponad 9 tys. zł. Cały dochód został przeznaczony na rzecz Filipka. Na najdroższy lek na świecie, który może mu uratować życie, zebrano już ponad 7 milionów.

Warszawa. 28 marca odbył się VIII zjazd Związku Ukraińców w Polsce (Об'єднання українців у Польщі). W związku z pandemią został on przeprowadzony online. Na nowego przewodniczącego został wybrany Mirosław Skórka (Мирослав Скірка). Poprzedni przewodniczący, Piotr Tyma (Петро Тима), stał na czele największej ukraińskiej organizacji w Polsce od 2006 r.

Orla – Knorydy – Dubicze Cerkiewne. 30 marca rozstrzygnięto kolejny nabór wniosków w ramach Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych. Każdy samorząd mógł złożyć maksymalnie trzy wnioski. Do podziału w skali kraju było 1,65 mld zł. Dofinansowanie w województwie podlaskim zdobyło 65 projektów.

 Zbiórka zweryfikowana przez Fundację Siepomaga

Wesprzyj

DANE DO PRZELEWU TRADYCYJNEGO

NUMER KONTA
89 2490 0005 0000 4530 6240 7892

TYTUŁEM
22923 Filipek Łukaszuk darowizna

ODBIORCA
Fundacja Siepomaga

Pieniądze z Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych w kwocie 300.000 zł otrzyma gmina Orla na realizację projektu „Budowa miejsca do organizacji festynów plenerowych w centrum Orli”. Zadanie będzie polegało na zagospodarowaniu centrum miejscowości oraz stworzeniu miejsca do wypoczynku i integracji społecznej. Inwestycja pozwoli na stworzenie kompleksowego miejsca do organizacji zajęć kulturalnych. Mijamy nadzieję, że będzie to też miejsce, w którym będą organizowane koncerty muzyki ukraińskiej.

W ramach dofinansowania zostanie też wykonany remont świetlicy wiejskiej we wsi Knorydy w powiecie bielskim (wysokość wsparcia – 400.000 zł).

W powiecie hajnowskim dofinansowany został tylko jeden projekt. Gmina wiejska Dubicze Cerkiewne otrzyma wsparcie w kwocie 3.000.000 zł na przebudowę dróg do miejscowości Pasieczniki Małe i Kraskowszczyzna o nawierzchni z masy bitumiczno-asfaltowej.

1 kwietnia rozpoczął się Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021. To niezwykle ważne badanie statystyczne obejmujące całą populację mieszkańców Polski realizowane jest raz na 10 lat. Obowiązkowym sposobem przekazania danych jest samospis internetowy, przeprowadzany za pośrednictwem interaktywnej aplikacji dostępnej na stronie **spis.gov.pl**. Z osobami, które nie spiszą się samodzielnie, skontaktuje się rachmistrz spisowy. Wśród wielu pytań zadawanych w spisie znajdują się też pytania o narodowość, język i wyznanie, które dla osób należących do mniejszości mają znaczenie szczególne.

Warto przypomnieć, że w Narodowym Spisie Powszechnym z 2002 roku narodowość ukraińską w województwie podlaskim zadeklarowało 1.441 osób, w tym 417 w Białymstoku, 308 w Bielsku Podlaskim, 120 w Czeremsze i 103 w Hajnówce. Jak powiedział wówczas prof. Andrzej Sadowski z Uniwersytetu w Białymstoku: „1.400 osób na Białostocczyźnie zadeklarowało swoją przynależność narodową jako ukraińską [...]. Ja bym się z tego cieszył, nie martwił, bo przecież jeszcze 20 lat temu byłoby to 15, może 30 osób, które by tak powiedziały. Dynamika jest ogromna...”. Narodowość białoruską w województwie podlaskim w 2002 roku zadeklarowało 46.420 osób.

Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Hajnówce

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 wykazał w regionie 2.686 świadomych Ukraińców, a więc o ponad 86 proc. więcej. Do narodowości białoruskiej przyznało się wówczas 39.105 osób, a więc o ponad 15 proc. mniej niż dziewięć lat wcześniej. Jeżeli utrzyma się taka sama tendencja, to Ukraińców według spisu z 2021 r. może być ok. 5.000, natomiast Białorusinów – ok. 33.000.

Bez wątpienia rezultaty spisu pokazują dynamikę rozwoju ukraińskiej świadomości narodowej w województwie podlaskim i będą odzwierciedleniem procesów narodotwórczych, związanych – znów cytując prof. Sadowskiego – z „fenomenem powstawania mniejszości ukraińskiej w południowo-wschodniej części obecnego województwa podlaskiego”. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 potrwa do **30 września 2021 r.**

Widowo. Kwiecień. Trwa remont budynku świetlicy wiejskiej – Centrum Aktywności Lokalnej – w Widowie. Wymieniono już część stolarki, a obecnie trwają prace przy docieplaniu ścian. Zgodnie z planami w budynku wymieniona zostanie też podłoga, stolarka drzwiowa, instalacja sanitarna oraz elektryczna. Powstaną nowe, znacznie poszerzone schody, zostanie utwardzone dojście do centrum, przygotowany podjazd dla niepełnosprawnych oraz wykonane miejsca parkingowe. Na remont budynku gmina Bielsk Podlaski

otrzymała dofinansowanie w wysokości ponad 360 tys. zł. z Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”. Prace remontowe mają być zakończone w **maju 2021 r.**

Hajnówka. 30 kwietnia minęło 25 lat od czasu erygowania w 1996 r. dekretem metropolity warszawskiego i całej Polski Bazylego parafii prawosławnej Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Hajnówce w dekanacie Hajnówka diecezji warszawsko-bielskiej. Powstała ona z podziału istniejącej dotychczas parafii Świętej Trójcy na trzy parafie. Należą do niej: parafialna cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela oraz cerkiew Wszystkich Świętych z 1953 r., położona na starym cmentarzu prawosławnym. Do czasu zbudowania w 2007 r. obecnej cerkwi parafialnej nabożeństwa celebrowano właśnie w cerkwi cmentarnej. Do dzisiaj można w niej podziwiać ikonostas wykonany przez wybitnego polsko-ukraińskiego ikonopisarza Jerzego Nowosielskiego.

Pierwszym proboszczem parafii od 1996 r. do swojej tragicznej śmierci w 2016 r. był ks. Leonid Szeszko. Obecnie proboszczem jest ks. mitrat Jan Romańczuk. Do 2019 r. przy parafii funkcjonował chór dziewczęcy „Woskliknowienije”, utworzony w 2000 r. z inicjatywy dyrygentki Wity Kociubajło, absolwentki wydziału dyrygentury śpiewu cerkiewnego Seminarium Duchownego w Poczajowie.

Ludmiła ŁABOWICZ
Fot. Ju. Hawryluk

NSP 2021 – wyznanie: Kościół prawosławny

„Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan(i) należy?” – tak brzmi jedno z pytań zadawanych podczas Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 (NSP 2021), który rozpoczął się w Polsce kilka tygodni temu. Tak więc wszyscy mieszkańcy Polski, także wierni Kościoła prawosławnego, stają wobec odpowiedzi na to pytanie. Jest to kwestia, zdawałoby się oczywista, gdyby nie fakt, iż wśród części wiernych naszej Cerkwi (szczególnie tam, gdzie prawosławni są mniejszością i gdzie atmosfera wobec prawosławia nie jest przychylna) mogą pojawić się obawy wobec złożenia takiej deklaracji. Niewątpliwie duże znaczenie będzie tu też miało doświadczenie historyczne, czasem traumatyczne.

Bardzo dobrze się stało, że z odezwą do duchowieństwa i wiernych w sprawie deklarowania podczas spisu swej przynależności religijnej zwrócił się metropolita warszawski i całej Polski Sawa. W swej odezwie zwierzchnik Kościoła prawosławnego w Polsce napisał m.in.: „gorąco apeluję: zaświadczyć, w jasny i zdecydowany sposób, swoją przynależność do wiary naszych Ojców i Matek – Św. Prawosławia. Bądźmy odważni, nie bójmy się i wykażmy swoją wierność Św. Cerkwi Prawosławnej. Bóg Wszechmogący niech błogosławi nam w tym ważnym dziele”. Metropolita Sawa zwrócił uwagę na trudne doświadczenia historyczne i związane z tym obawy: „Wiem, że mając na uwadze trudne momenty w tym względzie w przeszłości, niektórzy z nas mogą mieć wahania”. To niezwykle istotne i pozytywne, że już w pierwszych tygodniach spisu wybrzmiał oficjalny głos Kościoła prawosławnego w sprawie deklaracji spisowej dotyczącej wyznania.

Ktoś mógłby zapytać: a jakie znaczenie ma odpowiedź na to pytanie podczas NSP 2021? Wydaje się, że jest to niezwykle istotne i to z kilku względów. Z jednej strony właśnie dane spisu będą przywoływane jako odzwierciedlające strukturę religijną państwa, choć analiza takich danych z poprzedniego spisu pokazuje, że nie dają one wiarygodnej informacji na ten temat. Warto przypomnieć, że według wyliczeń Głównego Urzędu Statystycznego liczbę wiernych Kościoła prawosławnego w Polsce na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2011 określono na 156,6 tys. osób, co jest liczbą

Odezwa

**Jego Eminencji, Wielce Błogosławionego Sawy
Prawosławnego Metropolity Warszawskiego
i całej Polski**

P.T. Duchowieństwo i Wierni

Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego

Dnia 1 kwietnia br. rozpoczął się Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021.

Każdy z nas, obywatel Polski, stoi przed decyzją podania danych dotyczących naszego życia duchowego, to jest wyznania i przynależności do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Przeto znajdujemy się przed dylematem jasnego określenia wyznania i wpisania go do odpowiedniej rubryki ankiety spisowej.

Wiem, że mając na uwadze trudne momenty w tym względzie w przeszłości, niektórzy z nas mogą mieć wahania.

Jako zwierzchnik Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego zwracam się do P.T. Duchowieństwa i Wiernych i gorąco apeluję: zaświadczyć, w jasny i zdecydowany sposób, swoją przynależność do wiary naszych Ojców i Matek – Św. Prawosławia.

Bądźmy odważni, nie bójmy się i wykażmy swoją wierność Św. Cerkwi Prawosławnej.

Bóg Wszechmogący niech błogosławi nam w tym ważnym dziele.

Z Bożej łaski, Wasz

+ Sawa

Prawosławny Metropolita Warszawski i całej Polski

Warszawa, 15 kwietnia 2021 r.

znacznie niższą od szacowanej przez środowiska prawosławne i ekspertów. Należy zaznaczyć, że dane spisu z 2011 r. są już czasem przytaczane w dyskusjach na temat struktury wyznaniowej Polski i potencjału poszczególnych wyznań. Może też się zdarzyć, że w którymś momencie dane statystyczne, wskazujące na mniejszą niż rzeczywista liczbę wiernych Kościoła prawosławnego w Polsce, mogą zostać wykorzystane do inicjowania lub prowadzenia działań niekorzystnych dla Cerkwi prawosławnej. Z drugiej strony warto także zwrócić uwagę na wymiar symboliczny spisu ludności. Jeśli dana osoba czy grupa osób uzna z jakiegoś powodu, że nie może lub nie powinna podczas spisu zgodnie z prawdą zadeklarować np. swojego wyznania, może to wpływać na jej postawę w dalszej przyszłości.

Pamiętać należy, że paradoksalnie zjawisku braku deklaracji przynależności do Kościoła prawosławnego ze strony osób faktycznie do niego należących może sprzyjać fakt, iż osoba biorąca udział

w spisie przy tym pytaniu ma prawo zaznaczyć odpowiedź: „Nie chcę odpowiadać na to pytanie”. Jest to jedno z nielicznych pytań spisowych, na które można nie odpowiedzieć, nie naruszając przy tym prawa (prawie wszystkie pozostałe pytania są obowiązkowe, a udziału w spisie nie można zgodzić z prawem odmówić). W praktyce może to skutkować przekłamaniami w wynikach spisu, gdyż można przypuszczać, iż z możliwości nie odpowiadania na pytanie o wyznanie części skorzystają osoby należące do wyznań mniejszościowych niż przedstawiciele Kościoła większościowego, tak więc nie będą tu zachowane proporcje. Na ile istotna jest ta kwestia, pokazują wyniki poprzedniego spisu ludności z 2011 r., według których odpowiedzi na pytanie o przynależność wyznaniową odmówiło aż 7,1%, a w stosunku 1,6% nie ustalono odpowiedzi na to pytanie, czyli łącznie w odniesieniu do wyznania służby statystyczne nie ustaliły odpowiedzi aż 8,7% biorących udział w spisie.

W 2011 r. dodatkowym elementem komplikującym sytuację był fakt, iż spis nie obejmował wszystkich mieszkańców kraju, a jedynie pewien ich odsetek, i na podstawie tych cząstkowych wyników GUS szacował dane dla całej populacji. Tegorocznym Narodowym Spisem Powszechnym 2021 objęci są wszyscy mieszkańcy Polski, zarówno obywatele RP, jak i przebywający na terenie kraju obcokrajowcy (w tym także liczni imigranci uitożsamiający się z prawosławiem). Podstawową i obowiązkową formą udziału w spisie jest samospis internetowy, co wydaje się korzystnym rozwiązaniem z perspektywy środowisk mniejszościowych, gdyż pozwala każdemu indywidualnie, w domowym zaciszu, sięść przy komputerze i wypełnić online kwestionariusz spisowy. Daje to poczucie komfortu, spokoju i minimalizuje ingerencję osób trzecich. W przypadku samospisu internetowego nie ma niebezpieczeństwa, że rachmistrz spi-

sowy nie zada jakiegoś pytania czy niewłaściwie zaznaczy odpowiedź, gdyż sama osoba spisująca się będzie zaznaczała wszystkie odpowiedzi. Tym bardziej ważne jest, aby wierni Cerkwi prawosławnej gotowi byli do powszechnego i zgodnego z prawdą zadeklarowania podczas spisu przynależności do Kościoła prawosławnego. W przypadku niektórych osób potrzebne będzie przełamanie obaw lub rozwianie innych wątpliwości, tak aby te osoby nie skorzystały z możliwości odmowy odpowiedzi na pytanie o wyznanie, czy też by nie podały odpowiedzi niezgodnej z prawdą.

Trudno jednoznacznie przewidzieć, jakie skutki mogą mieć takie czy inne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2021 dla Kościoła prawosławnego w Polsce. Wydaje się jednak, że NSP 2021 może być wydarzeniem wpływającym na wiernych Cerkwi prawosławnej w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym, zarówno jako moment świadc-

stwa, jak też w kontekście takich czy innych wyników liczbowych spisu oraz ich skutków.

Jako wierny Kościoła prawosławnego w Polsce wdzięczny jestem zwierzchnikowi mojego Kościoła, iż pochylił się nad tą – w moim przekonaniu – ważną dla naszej Cerkwi kwestią i zabrał głos w sprawie Narodowego Spisu Powszechnego 2021, zachęcając wiernych do deklarowania przynależności do Kościoła prawosławnego. Spis ludności jest przecież znakomitą okazją do dawania świadectwa Prawosławia, tym prostszego, że – jak zapewniam służby statystyczne – w pełni anonimowego. W szerszym kontekście daje to także możliwość pogłębienia w wiernych świadomości eklezjalnej, a dla każdego z nas odpowiedź na pytanie o wyznanie jest okazją do głębszej refleksji nad tym, co znaczy być prawosławnym...

Grzegorz KUPRIANOWICZ

В якому не бив би вікові – ти не сам!

Активна частина проекту «Ти не сам» («Nie jesteś sam») почалася 1 лютого 2021 року у розбудованій сільській світлиці в Шостакові у Чижівській гміні. Реалізують його Урад гміни Чижі, Об'єднане самоуправ Євро регіону Біловізька пуша і Гмінні осередок соціальної допомоги в Чижях.

Учасниками-бенефіцієнтами проекту є дванадцятьособова група сеньйорів у віковій 70+ – 8 жунок і 4 мужчин – жителів Чижівської

гміни. Сеньйорами у Денному домі допомоги опікуються три особи – Ольга Германюк, Яніна Гурська й Івона Брук. Учасники мають запевняти транспорт автобусом з пуд своєї хати й назад, двохраново харчоване – друге снєданє й обід (довожани з Гайнувки од панства Скальських, кожного разу жешкі й смачни), медсестринську опіку й психологічну допомогу, а тоже всякї заняття – фізіотерапевтични, плястични, кулінарни й рухови.

Всі сеньйори з того вельми задоволяни, бо їхня участь в тій програмі – п'ять дьон в тижньові – є безкоштовна, атмосфера тут приємна, як у сім'ї. Опікуни всіх доглядають, а можна хіба й сказати, што чуть не допешують. То кажди щасливи, што сюди попав, бо нема часу нудитись, бо всьо якісь заняття – і користни, і цікави. Запрошуємо всіх, коб нас тут, у Шостакувській світлиці, одвідували.

Ніна ГРИГОРУК
Фото Ізабєла Каменська

Молодь з Більська – у Radio Orthodoxia

З кожним днем теплішає, птахи вже прилетіли і день стає довшим. Тому у нас більше щоденних справ. Все ж – сердечно і тепло запрошуємо всіх жителів Більська та околиці послухати у вільному часі радіопередач.

Радіо Orthodoxia – перша православна радіостанція в Польщі. Редакція складається з волонтерів, людей пов'язаних із життям Церкви та студентів. На Радіо Orthodoxia ви можете почути трансляції богослужінь, лекції, життя святих та багато інших програм релігійного характеру. Радіо має соціально-релігійний характер, тобто немає в ньому реклами – воно живе лише завдяки підтримці людей доброї волі, які хочуть, щоб в нашому регіоні звучав православний голос. Вже

якийсь час радіо на частоті 98,7 FM можемо слухати також у Більську.

При церкві св. Архангела Михаїла – дуже активне Братство православної молоді, якого члени отримали можливість одночасно дізнатись про радіо та про життя святих. На початку року молоді люди відвідали штаб-квартиру Радіо Orthodoxia та взяли участь у короткому радіосемінарі, де навчились правильно записувати та редагувати звуковий матеріал. Завдяки залученню молоді щодня можна почути читання присвячені святим.

Опікуном молоді є отець Ярослав Целушецький, який готує інформацію необхідну для запису, допомагає та мотивує молодь до подальшої роботи. Отець Ярослав запропонував записувати Утрени, які щодня

служаться у нашій Михайлівській церкві. Вже майже три місяці ми записуємо канон святого, пам'ять якого припадає на даний день місяця. Вимагає це багато роботи при підготовці, але винагородою є коли чуємо себе на радіо.

У записах бере участь багато людей: духовенство, диригенти, хористи і, звичайно, братська молодь. У нас є багато переможців турніру з читання церковнослов'янських текстів. Церковнослов'янська мова, хоч і складна і не до кінця зрозуміла, є великим літургійним та духовним багатством. Вона також мелодійна і з багатим словниковим запасом.

Ще раз сердечно запрошуємо всіх слухати Радіо Orthodoxia.

Вікторія ГАЦЬ

Фото надане авторкою статті

Від 23 квітня 2009 р. Радіо Orthodoxia транслює передачу «Українське слово». Зараз можна її слухати у четверги, о годині 17.30 – як у ефірі, так і почерез інтернетне радіо на сайті orthodoxia.pl. Згодом передачі зберігаються на сайті за адресою orthodoxia.pl/podlasie

Ефірні частоти: 102.7 FM – Білосток, 98,7 FM – Більськ, 92,5 FM – Сім'ятичі

Енциклопедія підляських імен

18 березня 1935 р. в с. Канюки (тоді Більського, тепер Білостоцького пов.) народився народний різьбяр **Володимир Наум'юк**. Втративши у 1944 р. батька, закінчив лише 7-класову початкову школу та з молодого віку заробляв на життя хліборобством і теслярством, будуючи житлові і господарські будинки і вирізуючи з дощок прикраси на вугла і вікна, типові для наднарвянських сіл. У 1960-х – початку 1990-х рр. для кооперативного союзу «Серелія» виготовляв традиційні дерев'яні предмети побутового вжитку (кадлубці, копаньки, черпаки). Почав також різьбити у дереві невеликі фігурки, які зображали людські типи і традиційні заняття мешканців рідного села і святих у стилі наближеному до іконопису (*дивіться фото згорі*), чим зацікавив етнографів та колекціонерів. Першу виставку творів – «Rzeźba Włodzimierza Naumiuka na tle tkanin dwuosnowowych» – 1971 року організував у Варшаві Окружний музей у Білостоці. 1995 р. виставка різьби була організована в рамках Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь».

1973 р. Володимир Наум'юк був прийнятий до Спілки народних творців, у 1990-х – 2000-х рр. вів Школу різьби при Міському осередку культури в Заблудові (2003 р. отримав звання почесного громадянина міста), а з ініціативи Союзу українців Підляшшя – заняття для дітей у Садочку № 9 «Лісова поляна» у Більську. 2005 р. відзначений Нагородою імені Оскара Кольберга (Nagroda im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla Kultury Ludowej”). Твори, які презентувалися на індивідуальних і колективних виставках у Польщі, Франції, Німеччині, Бельгії, зберігаються у приватних та музейних колекціях і в робітні артис-та. Публікації про мистця: Тадей Каравович, *Підляський народний різьбяр*, –

«Наше слово», Варшава, 2018, № 24; Irena Wiszenko, «Rzeźbienie jest we mnie w środku, we krwi, w sercu...». *Uwarunkowania historyczne i ideowe w twórczości rzeź-*

biarskiej Włodzimierza Naumiuka, – «Над Бугом і Нарвою», Більськ, 2003, № 4; Jan Leończuk, Jacek Lulewicz, *Drzewo życia czyli o Włodzimierzu Naumiuku rzeźbiarzu z Kaniuk, Zabłudów* 1997.

21 березня (2 квітня) 1832 р. народився професійний військовий (генерал) та історик **Павло Бобровський**. Його батьком був Йосип Бобровський народжений у селі Вілька-Ваганівська (місц. *Вулька-Ваганувська*; тепер В. Вигонівська в Орленській гміні), в родині місцевого руського пароха Кирила Бобровського; мати походила з Кунаховичів. Після передчасної смерті батька Павла виховував дядько, у 1820-х роках відомий славіст Михайло Бобровський, професор Віленського університету, після 1832 р. настоятель у Шерешеві в Пружанському повіті. Бобровський спочатку здобув військову освіту у Полоцькому кадетському корпусі (1849), брав участь в кампанії 1853-1854 років на Дунайському театрі

військових дій, у 1857 р. закінчив курс в Миколаївській академії Генерального штабу. Працював у військових школах, з 1875 р. – начальник Військово-юридичної академії у Петербурзі, 1897 р. призначений сенатором. Помер у Петербурзі 3 (16) лютого 1905 р.

Автор великого числа публікацій в галузі історії, статистики, етнографії, географії, економіки, педагогіки і військового права. Перша велика публікація, у якій Бобровський був редактором та співавтором, це «Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба» (2 томи у 4-х книгах, Санкт-Петербург, 1863). У книзі чимало уваги присвячено повітам з українським населенням – Більському, Берестейському, Пружанському та Кобринському, наведено народні пісні та зразки живої мови. У ході підготовки до цієї публікації з'явилися невеликі видання, як «Законы движения народонаселения Гродненской губернии в 15-летний период» (Гродно, 1860) та «Исторические сведения о городах Гродненской губернии» (Гродно, 1861), стаття «Колония Супрасль» («Журнал Министерства внутренних дел», 1861, № 6) тощо. Справ етнографії торкалася також рецензійні праці «Можно-ли одно вероисповедание принять в основание племенного разграничения славян Западной России. По поводу „Этнографического атласа западно-русских губерний и соседних областей“» (Санкт-Петербург, 1864) та «„Материалы для этнографии Царства Польского“, составленные Генерального штаба подполковником Риттихом» («Русский инвалид», 1864, № 257). Згодом більшість наукових публікацій була пов'язана з працею у різного роду воєнних освітніх закладах, однак Бобровський опублікував також низку статей та монографій, які ма-

ють відношення до нашої підляської історії, адже присвячені вони Михайлові Бобровському, церковному діячеві з Клішель Антонові Сосновському та історії Церкви: «Судьба Супрасльской рукописи, открытой М. К. Бобровским. Историко-библиографическое исследование» (СПб., 1887), «Ещё заметка о Супрасльской рукописи» («Журнал Министерства народного просвещения», 1888, № 4), «Противодействие Базилианского ордена стремлению белого духовенства к реформам в Русской греко-униатской церкви: Исследование по документам архива греко-униатского департамента римско-католической коллегии и министерства народного просвещения» («Литовские епархиальные ведомости», 1888-1889), «Подготовка реформ в русской греко-униатской церкви. 1803-1827 (ответ профессору М. Кояловичу)» (СПб., 1889), «Михаил Кириллович Бобровский 1784-1848» («Русская старина», 1889), «Михаил Кириллович Бобровский (1785-1848), ученый славист-ориенталист. С портр., автографами, собственноручными списками и снимками древнейших слав. рукописей и факсимиле почерка знаменитой Супрасльской рукописи. Ист.-биогр. Очерк» (СПб., 1889), «Переписка учёного-слависта М.К. Бобровского с П.И. Кеппеном» («Славянские известия», 1889), «Учёное путешествие М.К. Бобровского по Европе и славянским землям. 1817-1822 (к биографии М.К. Бобровского)» («Славянские известия», 1889), «К биографии М.К. Бобровского» («Журнал министерства народного просвещения», 1890), «Русская греко-униатская церковь в царствование императора Александра I. Историческое исследование по архивным документам», СПб., 1890), «Ответ на критику М.О. Кояловича по поводу сочинения „Русская греко-униатская церковь в царствование императора Александра I“. Извлечено из „Журнала Министерства народного просвещения“ (ноябрь 1890), СПб., 1890), «Антоний Юрьевич Сосновский, старший соборный протоиерей, настоятель Свято-Николаевской церкви в Клещелях, один из триумфиров Брестского капитула. Историко-биографический очерк» (Вильно, 1890), «Упразднение Супрасльской греко-униатской епархии и восстановление Виленской митрополичьей епархии. По документам архива Священного Синода в делах греко-униатских» (Вильно, 1890), «К биографии Антония Юрьевича Сосновского. Переписка в 1826, 1827 и 1828 гг.» (Вильно, 1901).

Павло Бобровський отримав eduкацію в російських школах, його професійна кар'єра проходила у Російській імператорській армії, отже й у своїх публікаціях дотримувався всеросійської (*общерусской*) точки зору, все ж його праці дають огляд низки питань, які довгий час залишалися за межами українознавчих досліджень.

3 травня 1928 р. у с. Стара Гута (тепер у складі села Гончарівка Монастирського району Тернопільської області) народився мовознавець **Михайло Лесів**, україніст і славіст, історик культури і церкви, доктор філологічних наук з 1973, професор (1984), автор праць з українського та слов'янського мовознавства, діалектології, ономастики, історії і культури мови, фольклористики.

Позаяк родина була українсько-польською, Лесіви 1946 р. евакуювалися на терен Польщі. Михайло більшість свого життя провів у Люблині, де здобув філологічну освіту та від 1956 р. працював в Університеті ім. М. Кюрі-Скловської, хоч Заклад української філології вдалося організувати щойно 1992 р. – проф. Лесів керував ним до виходу на пенсію у 1998 р. Раніше працював на Кафедрі польської мови, у 1969-1991 рр. керівник Закладу російської філології, директор Інституту російської і слов'янської філології (1973-1976), декан Гуманітарного факультету (1981-1984). Помер 15 липня 2016 р. в Ольштині.

Як університетський дидактичний працівник Михайло Лесів весь час промував україністичні теми магістерських та докторських дисертацій, із яких кілька десятків торкалося української мови на території над Бугом і Нарвою. Також у своїх власних наукових публікаціях, як у періодичних виданнях, так і монографії «Українські говірки у Польщі» (Варшава, 1997) вчений багато уваги присвятив українським говіркам Підляшшя, як в межах Люблинського, так і колишнього Білостоцького воєв. (в тому числі літературній творчості, з використанням архаїчних українських говірок з терену Більської, Орленської та інших гмін).

15 травня 1966 р. у с. Заказанка у Берестейському районі Берестейської області (Республіка Білорусь) народилася письменниця і журналістка **Наталія Бабіна** (дівоче прізвище **Динько**). Художні твори, писані українською (рідною) та білоруською мовами публікує з 1994 року. Друкується у білоруській та українській періодиці (в тому числі в «Над

Бугом і Нарвою»), у квітні 2014 р. стала головою створеного з її ініціативи Товариства української літератури при Спільноті білоруських письменників, головною метою діяльності якого є сприяння українсько-білоруським літературним зв'язкам (Товариство видає білорусько-український альманах «Справа»). Білоруською мовою вийшли збірник оповідань «Криві не повинні бути відна» (2007) та роман «Рибін горад» (2007; український переклад «Рибгород», Львів 2013), українською роман «Бодай Будка» (Мінськ, 2019; Харків, 2019).

12 (24) червня 1880 р. у с. Дубичі-Церковні (тепер Гайнівський повіт), в родині місцевого священика, народився педагог і громадський діяч **Іван Красковський**. Помер 23 серпня 1955 у Братиславі (тоді – Чехословаччина). Його діяльність на українському політичному полі висвітлювалася вже на сторінках нашого часопису. Для порівняння подаємо тут зміст біографічної статті в «Енциклопедії історії України» (т. 5: Кон – Кю, Київ, 2008), написаної Петром Гуцалом: «**КРАСКОВСКИЙ** **Іван** **Гнатович** (24.06.1880 – 23.08.1955) – громадський, політичний та державний діяч, дипломат. Народився в с. Дубичі Гродненської губ. (нині село в Польщі). Закінчив гімназію в м. Вільно (нині Вільнюс), 1903-05 навчався на історико-філологічному факультеті Варшавського університету. Звільнений за участь у нелегальному студентському гуртку, продовжив навчання в Петербурзькому університеті, де здобув фах історика-економіста. 1907-14 проживав у Вільно, викладав у гімназіях, був членом Білоруського вчительського союзу й інших освітніх товариств.

Від літа 1915 перебував у м. Київ. Обраний 1916 членом комітету Всеросійського союзу міст Південно-Західного фронту, який займався наданням допомоги населенню зайнятих російськими військами територій Галичини і Буковини. Як член Української партії соціалістів-федералістів брав участь у революційних подіях в Україні навесні 1917. Наприкінці квітня призначений комісаром Тернопільської губернії Галицького генерал-губернаторства. Обіймав цю посаду й після того, як у липні російські війська залишили майже всю територію губернії. Від грудня 1917 – товариш (заступник) генерального секретаря (потім – народного міністра) внутрішніх справ Володимира Винниченка в уряді Української Народної Республіки. У період Української Держави – співробітник мі-

ністерства закордонних справ, яке очолював Дмитро Дорошенко. Після утвердження влади Директорії УНР призначений товаришем (заступником) міністра закордонних справ. Згодом – голова Української дипломатичної місії на Кавказі, посол УНР в Грузії.

Після поразки української революції 1917-1921 перебував у Польщі, Литві, Латвії. 1925 переїхав в СРСР, поселився в м. Мінськ, працював у Держплані Білоруської СРР й одночасно був доцентом Білоруського університету. 1930 переведений у м. Москва на роботу в Держплан СРСР. У грудні цього ж року заарештований органами ОДПУ СРСР за сфабрикованою справою «білоруських націонал-демократів». За вироком суду 1931 висланий у м. Самара (1935-1991 – Куйбишев, РФ), де працював у крайовому плановому управлінні. У листопаді 1937 знову заарештований; у березні 1940 Особливою нарадою при НКВС СРСР звільнений з ув'язнення. Надалі до виходу на пенсію 1949 працював учителем у населених пунктах Куйбишевської області. 1953 виїхав до дочки у Чехословаччину. Реабілітований в СРСР у травні 1962. Помер у м. Братислава (нині Словаччина)).

25 червня 1966 р. у Більську народилася поетеса та педагог **Євгенія Жабінська**. Виростала в осаді Орля (Вурля) у Більському повіті. Дебютувала 1987 р. у журналі «Основи» (Більськ). Авторка поетичних збірок «Мамо, ким ми є...» (Більськ, Підляське українське видавни-

цтво «Думка», 1989), «Коли приходять тиша» (Більськ, Союз українців Підляшшя, 1995), «Назустріч мріям. Поезії» (Київ, В-во «Бескиди», 2019. Серія «Світова духовниця українства», ч. 15). Літературні й публіцистичні публікації у періодичних виданнях: «Над Бугом і Нарвою», «Наше слово» (Варшава), «Світovid» (Київ – Нью-Йорк), «Зерна» (Цвікау-Львів-Париж). Окремі твори в антологіях «Свого не цурайтесь. Твори українських письменників про рідну мову», упорядник Володимир Лучук (Київ, 2009), «Наближені до України. Антологія сучасної української літератури, твореної у Польщі», упоряд. Віктор Яручик (Луцьк, 2012). Член Національної спілки письменників України з 2002 р. Біографічна стаття в «Енциклопедії Сучасної України», т. 9, Київ, 2009 (автор Богдан Столярчук).

26 червня 1904 р. у Вільні народилася археолог і нумізмат **Людмила Красковська**, донька Івана та Валентини Красковських (мати походила з Кам'янця-Подільського). З 1924 р. проживала у Чехословаччині – навчалася у Карловому університеті у Празі (відділ Історії мистецтва) та в Українському педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова (відкритий 1923 р. заходами Українського Громадського Комітету при фінансовій допомозі чехословацького уряду, як дворічна школа учителів для нижчих шкіл і позашкільної освіти). Після закінчення університетського навчання (1930) почала працюю у Національно-

му музеї в Празі та рік пізніше захистила докторську дисертацію «Західні впливи в архітектурі X-XII ст. у східних слов'ян». Наступного року переїхала до Братислави та почала працю в Словацькому краєзнавчому музеї, згодом перетвореному у Словацький національний музей. З цим музеєм Людмила Красковська зв'язала все своє життя й у 1948-1975 рр. була завідувачем археологічного відділу, крім цього у 1950-1960-х роках також викладала археологію і нумізматику в Братиславському університеті. Брала участь у численних археологічних розкопках на території нинішньої великої Братислави. Авторка близько трьохсот наукових публікацій з ділянки археології та нумізматики. 1994 року в журналі «Український історик» (№ 1-4) були надруковані спогади Людмили Красковської про Олега Кандибу (1907-1944) – українського поета (друкувався як Олег Ольжич), політичного діяча та археолога. Переховувала також частину матеріалів родинного архіву Кандиб – батько Олега, Олександр Кандиба (1878-1944), був також письменником (публікував під псевдонімом Олександр Олесь). 1999 року, отже до ювілею 95-річчя, видана була у Пряшеві невеличка книжка спогадів Людмили Красковської про дитинство та молоді роки життя «З давніх часів», що як цінне історичне джерело, зокрема, важливого для повномасштабного вивчення постаті Івана Красковського, була передрукована на сторінках «НБІН».

Текст і фото Ред

Дорогий Читачу наш з Підляшя! Коли прагнеш свого рідного слова і знань про нашу пудляську історію, мову й культуру, то незалежно од того, як сьой екземпляр нашого часопису попав у Твої руки – наступни можеш купити у кіосках і склепових пунктах продажу фірми **KOLPORTER** на терені Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів, а тож у Білостоці. Знайдеш нас тож в Центри православної культури в Білостоці. Так само в будь-який момент можеш оформити передплату, як собі, так і сім'ї, друзям і знайомим – потрібну інформацію знайдеш на 48 сторінці.

Nasz drogi Czytelniku z Podlasia i całej Polski! Niezależnie od tego, w jaki sposób ten egzemplarz naszego pisma trafił do Twoich rąk – następny możesz kupić w kioskach i sklepowych punktach sprzedaży firmy **KOLPORTER** na terenie pow. bielskiego, hajnowskiego i siemiatyckiego oraz w Białymstoku. Znajdziesz nas również w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku. Możesz też zamówić prenumeratę, zarówno sobie, jak też rodzinie, przyjacielom i znajomym – wszystkie potrzebne informacje znajdują się na 48 stronie.

Дорогий Читачу наш з Підляшшя й всіх місць, де українці живуть! Незалежно від того, як цей примірник нашого журналу потрапив у Твої руки – наступний можеш придбати у кіосках та в торгових точках компанії **KOLPORTER** на терені Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів, а також у Білостоці. Знайдеш нас й у Центрі православної культури в Білостоці. В кожний момент можеш також оформити передплату, як для себе, так і для своєї сім'ї, друзів та знайомих – вся потрібна інформація на 48 сторінці.

Бандюга влюбівся

Bandiuhа wlubiwsia

Жулікув всяких то в нашум селі ніколи не brakло. Некотори начиналі вже з малого. Колісь, коли хліба не раз в хаті не хватало, коб у доволі наїстися, бивало, што уже зусім маліє жевжикі пудкрадали своїй матери хліб з комори. Часом то і кусочок куньпи удавалось по тіху ви- несті, хоч вона міла ждати Рuzдвяних Свят. І такий хлоп- чак, як начинав з того, што хліб по тіху пудкрадав, то вже часто од тої дурної привички одвикнути не мўг. Крав, што попало і де попало. Як ще перед вуйною Жида до нашого села приїжджали, то такіє жулікі все з Жидами тримались. Тримались з їми не тїм, што їх любілі. Просто для Жида можна було всьо украдяне по тіху продати. І так не одна господиня нарикала, што єїни кури слабо несуться, а по правді то з курима всьо било добре. Яйця ішли до Жида і тїм їх не било. Дітя крало їйце з курачого гнізда і про- давало Жидові. Той зразу ховав їйце до великої дерев'яної скрині з соломом, што стояла у його на возі, а дітя дус- тавало булочки і зразу зо смаком зїдало. І так ні по їй- цюві, ні по булочці слїду не било відно. А не оно яйца кралі. Кралі одяг, той што вимити сушився перед хатою на шнуркові, кралі тоє полотно, што баби наткали і по- слі білілі на лугові. Добри господар мусів на нўч всьо, што можна било б украсті, замикаті і тримати пуд клю- чом. Ковалі мілі што робіті. Ціли час люде заказувалі у їх всякі замкі до двери. Треба ж било на нўч хату і шпїхїр зо збўжом, а часто і хліви замикаті. А жулікі не тўльки кралі. Бивало, што повибівають в ночі шиби в окнах по хатах, а на другі день раненько уже Жид їде через село з цілим возом скла і шклїт окна, як хто захоче. І хоч всі знають, што вўн заплатів ранїй жулікам, коб шиб натов- клі, то ніхто нікого за руку не злапав. Што ж зробіш – треба шклїті і платїті. Добре, што хоч тогди ще по хатах в окнах маліє, недорогіє шибкі билі.

Як тїє жулікі пудросталі, то часом і випїті штось муцнїйшого їм хотїлось. А як же ж тут випїті, як бать- ко гроши на випївку не дає? І знов Жид бив потрібни. Пудказував, што треба зробіті, коб біла горїлка. Треба било у батька по тіхоньку украсті зо шпїхїра пуд збўжа і з тим збўжом пуйті загородьом до жидўвської корчми. А у Жида при корчмі бив шпїхїрик на збўже. І хоч вўн сам поля не орав, збўжа не сіяв і не жав, то шпїхїрик все бив у його повнїйши чим у найліпшого господаря. Не оно жу- лікі мінялі у Жида збўже на горїлку. Господарї тоже, як на їх штось такое находїло, што раптом випїті захотїлось, а гроши в хаті не било, ішли з мішечком збўжа до Жида. Послі, на весну, як треба било сіятї, тїє сами господарі, што занесли на горїлку збўже до Жида, часом у того са- мого Жида позичалі збўже, коб било чим посїятї. А по жнївах знов односилі йому збўже. Тогди уже з процентом. І так жидўвські шпїхїрик робївся повнїйши і повнїйши.

Żulikuw wsiakich to w naszym seli nikoli ne brakło. Ne- kotory naczynali wże z małego. Koliś, koli chłíba ne raz w chati ne chwatało, kob u dowol najístisia, bywało, szto uže zusim małyje żewżyki pudkradali swójjy materj chłіб z ko- mory. Czasom to i kusoczok kuńpy udawałoś po tichu wyne- sti, choć wona miła żdati Ruzdwyjnych Swjat. I takij chłop- czak, jak naczynaw z toho, szto chłіб po tichu pudkradaw, to wże czasto od toji durnoji prywyczki odwyknuti ne mўh. Kraw, szto popało i de popało. Jak szcze pered wujnoju Żydy do naszoho sela przyjżdzali, to takije żuliki wse z Żydami trymaliś. Trymaliś z jimi ne tїm, szto jich lubili. Prosto dla Żyda można było wsio ukradiane po tichu prodati. I tak ne odna hospodynja narykała, szto jejiny kury słabo nesut'sia, a po prawdi to z kuryma wsio było dobre. Jajcia iszli do Żyda i tїm jich ne było. Ditja krało jїcie z kuraczoho hnizda i pro- dawało Żydowi. Toj zразу chowaw jїcie do welikoji derew- janoji skryni z sołomoju, szto stojała u johu na wozi, a ditia dustawało bułoczku i zразу zo smakom zjidało. I tak ni po jїciowi, ni po bułoczci slidu ne było widno. A ne ono jajcia krali. Krali odiah, toj szto wymyty suszywsia pered chato- ju na sznurkowi, krali toje połotno, szto baby natkali i posli bilili na łuhowi. Dobry gospodar musiw na nўcz wsio, szto można było b ukrasti, zamykati i trymati pud kluczem. Ko- wali miłi szto robiti. Cїly czas lude zakazuwali u jich wsia- ki zamki do dwery. Treba ż było na nўcz chatu i szpichїr zo zbўżom, a czasto i chliwy zamykati. A żuliki ne tўlki kra- li. Bywało, szto powybiwajut w noczy szyby w oknach po chatach, a na druhi deń raneńko uže Żyd jїde czerez seło z cїlym wozom skła i szklit okna, jak chto zachocze. I choć wśi znajut, szto wўn zapłatiw ranij żulikam, kob szyb na- towkli, to ничто nikoho za ruku ne złapaw. Szto ż zrobisz – treba szkliti i płatiti. Dobre, szto choć tohdy szcze po cha- tach w oknach małyje, nedorohije szybki byli.

Jak tyje żuliki pudrostali, to czasem i wypiti sztoś mucnij- szoho jim chotiłoś. A jak że ż тут wypiti, jak baťko hroszy na wypiwku ne daje? I znow Żyd byw potrybny. Pudkazuwaw, szto treba zrobiti, kob była horyłka. Treba było u baťka po ti- chońku ukrasti zo szpichїra pud zbўża i z tym zbўżom pujti za- horodiom do żydўwskoji korcmy. A u Żyda pry korcmy byw szpichїryk na zbўże. I choć wўn sam pola ne oraw, zbўża ne sijaw i ne żaw, to szpichїryk wse byw u johu pownїjszy czym u najlїpszoho gospodarя. Ne оно żuliki miniali u Żyda zbўże na horyłku. Gospodarj toże, jak na jich sztoś takoje nachodi- ło, szto raptom wypiti zachotiłoś, a hroszy w chati ne było, isz- li z miszczkom zbўża do Żyda. Posli, na wesnu, jak treba było sijati, tyje samy gospodarj, szto zanesli na horyłku zbўże do Żyda, czasem u toho samoho Żyda pozyczali zbўże, kob było czym posijati. A po żniwach znow odnosili jomu zbўże. Tohdy uže z procentom. I tak żydўwski szpichїryk robiwsia pownїj- szy i pownїjszy.

Доростаючи, наши жулікі найчасті́й переставали крас-ті. За тоє білісь між собою, як тие півні, найчасті́й нікому другому великої кривди не роб'ячи. А за што білісь, то часом і саміє того добре не знали. Найстарі́йши люде в селі не знають, чом так є, але кў́льки помнят, все одін кунець села бівся з другим. Білісь за своєї́ молодості́ прадіди, діди, батькі, то і сини так само білісь. Хлопці з одного кунця ка-зали, што тие з другого — гў́рши і дурні́йши. Тамтие дума-лі і казали, што наодворў́т. Без бў́йні не могли розобраті, котори кунець ліпши, котори гў́рши, а по правді́ два кунці́ билі́ такіє саміє. Але штож, бітісь треба було, така́я била в селі́ традиція́.

Часом, коротко, била згода між кунцями́ села. Так било на Вербні́цю. Як што року била тогди́ служба в церкві́, ба-тюшка посветі́в верби, а по службі́ пуд церквою́ люде на-чали ніби́ то бітісь вербами́, говорачи — „Верба б'є, не я б'ю, за тиждень Вели́кдень, будь здорова як верба, будь весьо-ла як весна”. То така́я традиція́ у нас. І раптом сталась біда. Хлопець з сусіднього́ села чу́ть за мў́цно уди́рив вер-бою дочку́ нашого солтиса, аж поплакалась. То вже била вели́ка зневага, коб дочку́ солтиса хтось так побі́в. Тогди́ хлопці́ з двох кунці́в нашого́ села згў́дно пуйшлі́ на тих з сусіднього́. Не оно верби́ пуйшлі́ в рух, а і кулакі́. Пев-но і за штахети́ з церковного́ плота́ злапали́ б, коб батюш-ка і́х не розбороні́в. Тяжко́ сказати́, хто виграв. Через ти́ж-день, на всю́нчню, на вели́кодній службі́, не одін хло-пець і́ з нашого́, і́ з сусіднього́ села стоя́лі пообі́вати з сіня-ками́. За тоє хлопці́ з двох кунці́в нашого́ села тогди́ по-годі́лись. Не на довго. Уже на вели́кодній забаві́ міжду́ і́ми кулакі́ пуйшлі́ знов в рух. Традиція́ то є традиція́.

Немало́ крові́ пролі́лось в нашум селі́ через ді́вчєнат. Бо што́ ж робі́ті, як двом хлопцям одна ді́вчина сподо-бається. Як і́х погоді́ті, як жадьон не хоче уступі́ті, а би-ває, што ді́вчина то́же не знає, которого́ вона́ хоче. Тради-ція́ в селі́ казала, што хлопцям треба́ за ту́ю ді́вчину по-бітісь. І знов білісь як тие півні́ в куратні́кові. Наше село́ має бў́льш чим пув ти́щи лі́т. Кў́льки ж то крові́ тут про-лі́лось через ді́вчєнат протя́гом тих п'я́ті соте́нь лі́т. І по-што? Ніхто́ того́ не знає. Як приході́ло же́нітісь, то і́ так ні хлопця́, ні ді́вчини не пита́лі, чи одне́ другому подобається. Висила́лі батькі́ свати́ і по всьом. Поже́нілі і́ треба́ било жити́. І жили́ спокў́йно.

Оно́ одін Архі́п Міхалі́ув в нашум селі́ не мў́г оже́ні-тісь. І хоч хлопець з його́ небри́дкі, ні́яка ді́вчина його́ не хоті́ла. Подобали́сь йому́ дві́ дочкі́ кульгавого́ Романа — Пала́жка і Мала́шка. І як Архі́п не пробу́вав, з же́нячки́ з і́ми ні́чого не вихо́діло. Ні́ одна, ні́ друга і́ говорити́ з Ар-хі́пом не хоті́ла. Міхаль, Архі́пув батько́, хоті́в то́же оже-ні́ті сина́ і задума́в уже́ і́ свати́ до Романово́ї хати́ висила́ті. А Пала́жка, Мала́шка і́ і́хні́ батько́ казали́ згў́дно — ні́.

Казали́ ні́, бо зна́лі, што Архі́п то́ бив жулі́к над жулі́-кі. Всі́ в селі́ зна́лі, што́ то злоді́й, што́ не одного́ чолові́ка ні́ за што́ уже́ не раз обокра́в, а ще́ і́ побі́в. Крав Архі́п де́ попало́ і́ што́ попало́. Про тоє, што́ тут чи́ там украв ко-мусь́ кусоќ полотна́, яку́юсь ко́струлю́ чи́ гуску́, то́ ніх-то́ й не́ говори́в. Архі́п бив коньокра́дом. Як оно́ в якў́мсь селі́ кў́нь про́пав, говори́ли́ што́ то вў́н украв. Певно́ тому́ так казали́, што́ як де́сь кў́нь про́пав, то́ і́ на пара́ дьон про́падав Архі́п. Казали́, што́ злоді́й пуйшов де́сь далеко́

Dorastajuczy, naszymy żuliki najczęstij perestawali krasti. Za toje biliś miż soboju, jak tyje piwni, najczęstij nikomu druhomu wielikoji krywdy ne robjacy. A za szto biliś, to czasom i samyje toho dobre ne znali. Najstarýjszy lude w se-лі ne znajut, czom tak je, ale kў́lki pomniat, vse odin ku- neć sęla biwsia z druhim. Biliś za swojeji mołodosti pradi- dy, didy, bat'ki, to i syny tak samo biliś. Chłopczi z odnoho kuncia kazali, szto tyje z druhocho — hў́rszy i durniýszy. Tam- tyje dumali i kazali, szto naodworў́t. Bez бў́jni ne mohli ro- zobrati, kotory kuneć lў́pszy, kotory hў́rszy, a po prawdi dwa kunczi byli takije samyje. Ale sztoż, bitiś treba było, takaja była w seli tradycja.

Czasom, korotko, była zhoda miż kunciami sęla. Tak było na Werbnićiu. Jak szto roku była tohdy służba w cerkwi, batiusz- ka poswetił werby, a po służbi pud cerkwoju lude naczali niby to bitiś werbami, howoraczy — „Werba bje, ne ja bju, za tyżeń Welikdeń, bud' zdorowa jak werba, bud' wesioła jak wesna”. To takaja tradycja u nas. I raptom stałaś bida. Chłopeć z susi- dniego sęla czut' za mў́cno udyryw werboju doczku naszoho sołtysa, aż popłakałaś. To wże była welika zniewaha, kob do- czku sołtysa chtoś tak pobił. Tohdy chłopczi z dwuch kunciuw naszoho sęla zhў́dno pujszli na tych z susidniego. Ne ono wer- by pujszli w ruch, a i kułaki. Pewno i za sztachety z cerkow- noho płota złapali b, kob batiuszka jich ne rozboronił. Tiaż- ko skazati, chto wyhraw. Czerez tyżeń, na wsiunў́czniu, na welikodniuj służbi, ne odin chłopeć i z naszoho, i z susidnio- ho sęla stojali poobiwaty z siniakami. Za toje chłopczi z dwuch kunciuw naszoho sęla tohdy pohodiliś. Ne na dowho. Uže na welikodniuj zabawi miżdu jimi kułaki pujszli znow w ruch. Tradycja to je tradycja.

Nemało krowi proliłoś w naszym seli czerez diwczeniat. Bo szto ż robiti, jak dwom chłopciom odna diwczyzna spodo- bajet'sia. Jak jich pohoditi, jak żadion ne chce ustupiti, a by- waje, szto diwczyzna toże ne znaje, ktoroho wona chce. Tradycja w seli kazała, szto chłopciom treba za tuju diwczy- nu pobitiś. I znow biliś jak tyje piwni w kuratnikowi. Nasze sęlo maje бў́lsz czym puw tyszczy lit. Kў́lki ż to krowi tut proliłoś czerez diwczeniat protiahom tych pjati soteń lit. I po- szto? Nichto toho ne znaje. Jak prychodiło żenitiś, to i tak ni chłopcia, ni diwczyzny ne pytali, czy odne druhomu podoba- jet'sia. Wysyłali bat'ki swaty i po wsiў́m. Pożenili i treba było żyti. I żyli spokў́jno.

Ono odin Archip Michalў́w w naszym seli ne mў́h ożenitiś. I choc chłopeć z joho nebyrdki, nijaka diwczyzna joho ne cho- tiła. Podobaliś jomu dwi doczki kulhawoho Romana — Pałaż- ka i Małaszk. I jak Archip ne probuwaw, z żeniaczki z jimi ni- czoho ne wychodiło. Ni odna, ni druha i howoryti z Archipom ne chotiła. Michal, Archipuw bat'ko, chotił toże ożeniti syna i zadumaw uže i swaty do Romanowoji chaty wysyłati. A Pa- lażka, Małaszk i jichni bat'ko kazali zhў́dno — ni.

Kazali ni, bo znali, szto Archip to byw żulik nad żuliki. Wsi w seli znali, szto to złodij, szto ne odnoho czołowika ni za szto uže ne raz obokraw, a szcze i pobił. Kraw Archip de popało i szto popało. Pro toje, szto tut czy tam ukraw komuś́ kusok połotna, jakujuś́ kostrulu czy husku, to nichto j ne ho- worył. Archip byw koniokradom. Jak ono w jakў́mś seli kў́ń propaw, howoryli szto to wў́n ukraw. Pewno tomu tak kaza- li, szto jak deś kў́ń propaw, to i na para dion propadał Archip. Kazali, szto złodij pujszow deś daleko z kradianym ko-

*Подобались йому дві дочкі
кульгавого Романа – Палажка
і Малашка. І як Архип не пробував,
з жєнячкі з їмі нічого не виходіло.
Ні одна, ні друга і говорити
з Архипом не хотіла...*

*Podobaliś jomu dwi doczki
kulhawoho Romana – Palażka
i Małasza. I jak Archip ne probuwaw,
z żєniaczki z jimi niczoho ne wychodilo.
Ni odna, ni druha i howoryti
z Archipom ne chotila.*

з крадяним коньом, коб його продати. Через пара дьон Архип ворочався і тогди гроши у його било мнужинь. В нашум селі не раз бачили, як в ночі Архип коло хлівів крутився. Украсті то вун у нас в селі коня не украв. Господарі добри замкі покуплялі, пільновали хлівів, а по селі што нуч ходіла варта. Обукрав Архип Жида. В ночі вліз міжду каміньом пудмурівкі пуд жидівські шпіхірик, што стояв коло корчми, вирубав в помості дирку і як збуже стало сипатись на землю, збірав його до мішка і носів тим мішком до своєї хати. І так пара рази за нуч. Мішок у Архипа дирави бив, то і дорогу збужом од Жида до себе зробів. Рано Жид зразу дійшов, хто збуже у його краде і пуйшов до Архипа. Нічого не говоривши, Архип побів Жида. Такій то вун бив. Ні Палажка, ні Малашка, ні жадна друга дівчина його не хотіла.

Нещастє велике для села, як такій Архип в їм живе. Недовго ще гурше нещастє прийшло до нас. В селі з'явився Грабан. Ніхто не знає, скіль вун взявся і як по правді звався. Звали його в селі Грабан. Може то било назвіско, а може тількі так його прозивали, бо грабів вун всіх. То бив бандюга над бандюгами. Не то, што крав так як Архип, а просто грабів. Як зайшов до Жида до корчми, то просто сказав, што його заб'є, як той не дасть йому гроши. Грабан бив великі і дужи, то Жид зразу перелакався і дав йому всьо, што мів в кішені. І од того часу што пара дьон заходів бандюга до корчми і хотів гроши. Жид пробував одкупитись збужом зо шпіхірика. Грабан і слухати не хотів. Гроши льокшей чим збуже носіти. Не тількі Жида вун грабів. Бивало, што зайде до когось до хати і гроши хоче. І як господар каже, што не дасть, бо не має, то Грабан каже, што недовго згорит клуня. Господар давав, бо як тут не даваті, як зусім недавно уже клуня в селі згоріла. З Грабаном познакомівся і Архип. Сталі разом грабіті. Архип поняв, што льокшей грабіті, чим по ночах красті. В ночі лепі поспати, а гроши і так є. Як гулицьою ішли Грабан з Архипом, всі їм сходили з дороги і по хатах ховались. Хтось там казав, што Грабан пуд полою пістолета носіт. Било чого боятись. Поліц'янти з Вурлі про Грабана знали і хоч часто приїжджали до села, то ніколи його з Архипом не находілі. Бандюгі тогди ховались по клунях, а поліц'янти слабо шукали. Певно пістолета боялись. Кожди хоче жити. Поліц'янт тоже.

niom, kob joho prodati. Czerez para dion Archip woroczawsia i tohdy hroszy u joho było mnuziń. W naszum seli ne raz baczili, jak w noczy Archip koło chliwów krutiwsia. Ukrasti to wun u nas w seli konia ne ukraw. Gospodary dobry zamki kupowali, pilnowali chliwów, a po seli szto nucz chodila warta. Obukraw Archip Żyda. W noczy wliż miżdu kaminiom pudmurówki pud żydowski szpichiryk, szto stojaw koło korczmy, wyrubaw w pomosti dyrku i jak zbūze stało sypać na ziemię, zbieraw joho do miszka i nosiw tym miszkiem do swojej chaty. I tak para razy za nucz. Miszok u Archipa dyrawy byw, to i dorohu zbūżom od Żyda do sebe zrobiw. Rano Żyd zrazu dojszow, chto zbūze u joho krađe i pujszow do Archipa. Niczoho ne howorywszy, Archip pobiw Żyda. Takij to wun byw. Ni Pałażka, ni Małasza, ni żadna druha diwczyna joho ne chotila.

Nieszczastie wielkie dla sela, jak takij Archip w jům żywe. Nedowho szcze hursze nieszczastie pryjszło do nas. W seli zjawiwsia Hraban. Nichto ne znaje, skul wun wziawsia i jak po prawdi zwawsia. Zwali joho w seli Hraban. Moze to bylo nazwisko, a moze tulki tak joho prozywali, bo hrabiw wun wsich. To byw bandiuha nad bandiuhami. Ne to, szto kraw tak jak Archip, a prosto hrabiw. Jak zajszow do Żyda do korczmy, to prosto skazaw, szto joho zabje, jak toj ne dasť jomu hroszy. Hraban byw wielki i duży, to Żyd zrazu perelakawsia i daw jomu wsio, szto miw w kiszeni. I od toho czasu szto para dion zachodiw bandiuha do korczmy i chotiw hroszy. Żyd probuwaw odkupitiś zbūżom zo szpichiryka. Hraban i sluchati ne chotiw. Hroszy lokszej czym zbūze nositi. Ne tulki Żyda wun hrabiw. Bywało, szto zajde do kohoś do chaty i hroszy chce. I jak gospodar każe, szto ne dasť, bo ne maje, to Hraban każe, szto nedowho zhoryt klunia. Gospodar dawaw, bo jak tut ne dawati, jak zusim nedawno uże klunia w seli zhoryła. Z Hrabanom poznakomiwsia i Archip. Stali razem hrabiti. Archip ponaw, szto lokszej hrabiti, czym po noczach krasti. W noczy lepi pospati, a hroszy i tak je. Jak hulicioju iszli Hraban z Archipom, wsi jim schodili z dorohi i po chatach chowaliś. Chtoś tam kazaw, szto Hraban pud poloju pistoletu nosit. Było czoho bojatiś. Policjanty z Wurlu pro Hrabana znali i choc czasto przyjdzali do sela, to nikoli joho z Archipom ne nachodili. Bandiui tohdy chowaliś po kluniach, a policjanty słabo szukali. Pewno pistoletu bojaliś. Každy chce żyti. Policjant toże.

До одної хати Грабан з Архіпом ніколи не заходили. Туди, де жив кулгави Роман з дочками Малашкою і Палажкою. Хата слабенка, то і гроши там нема. Нема пошто заходити, говорив Грабанові Архіп. А так по правді, то Архіп все ще думав про Малашку і Палажку. Аж одного разу Грабан уперся, коб і там зайті. Рад неволя і Архіп пуйшов. І тут сталося чудо. Як Грабан обачив Палажку, просто остовпенів. Так йому дівчина сподобалась, што і забив про тоє, што грабіті прийшов. Мало того, хотів Палажці гроши дати. Не взяла. Пробував і так, і сяк з Палашкою говорити. А вона нічого. То ж добре знала, што за бандюга до хати прийшов. Хоч в Романовуй хаті бідно жилося, не такого хлопця ждала Палажка. А тут раз Архіп, раз Грабан. Хіба хтось нас прокляв – думала Палажка. Саміє бандіти до нас приходят.

З того часу чуть не што дня Грабан з Архіпом приходілі до дівченят. Архіп уже поняв, што Палажка не для його, займався Малашкою. А Грабан Палашкою. Приносили дівчєнєтам гроши, всякі пракўвці і платя. А вони ні гроши, ні шматок не хотілі. Приходілі з горілкою, казали собі їєчню смажити, а дівчєнєта ні їсті, ні піти не хотілі. Не хотілі таких кавалірув, от і всьо. Не думав колісь Грабан, што вўн так влюбітєся. А тут любов самая прийшла. Влюбівся і женітєся вже захотів. Став Архіп про женячку говорити. А дівчєнєта далій нічого. І тогди Грабан задумав, што треба їх налякати. Зачав говорити, што обідві заб'є, як не вийдут замуж – Палажка за Грабана, а Малашка за Архіпа. А дівчєнєта ні і ні.

Поняв Грабан, што з женячкі нічого не буде. А влюбівся мўчно. Сказав тогди Архіпові – є у мене два пістолєти, одін для мене, другі для тебе. Як дівчєнєта нас не хочут, давай їх застрілим. Я Палажку, а ти Малашку. А послі самі застрілимся. Така то наша нещасна любов.

Архіп злякався, не хотів Малашкі забівати, не хотів і сам забітєся. Утіўк. Ніхто не знає куди. Досіўл його нема. А Грабан як сказав, так зробів. Застрілів Палажку і хотів себе застрілити. Не вийшло. Вижив. Пістолєт не вистрілів.

Било то тогди, коли Німці розгромілі санацийну Пульщу і до нашого села прийшли Совіти. Грабан бив живий, а такіє як вўн билі Совітам потрібни. Вони шукали міліц'янтув. І так Грабан стався совіцькім міліц'янтом. Уже не грабів вўн люди. Помагав Совітам люди в Сибір вивозити. Мнўго нещастя принїєс всім.

Власть час од часу міняєтєся. Помінялась, як Німці прогнали Совітув, а Німці не терпілі комуністув. Шукали совіцькіх комісарув і міліц'янтув. Тогди Малашка донєсла про Грабана. Німці зараз його злапали і повісілі в Біловіжі, так як інакших комуністув. Так то Малашка одомстїла за Палажку, свою сестру. В селі довго говорилося про Архіпа, Грабана і нещасних дівчєнєт – Палажку і Малашку, тих што в їх бандюгі влюбілісь.

Щє довгі час по вуйні, як якісь хлопець захотів з дівчиною женітєся, мало котора одважилась сказати ні, хоч би і хлопець їй не подобався. Всі дівчєнєта чулі і помнілі про Палажку і її нещасливу смерть. А што, коли влюбляни кавалір зробіт як Грабан – думали собі. Не одна вийшла замуж не з любові, оно зо страху. І жилі якось.

Do odnoji chaty Hraban z Archipom nikoli ne zachodili. Tudy, de żyw kulhawy Roman z doczkami Małaszkajo i Pałažkoju. Chata słabeńka, to i hroszy tam nema. Nema poszto zachoditi, howoryw Hrabanowi Archip. A tak po prawdi, to Archip wse szcze dumaw pro Małaszkę i Pałažku. Aż odnoho razu Hraban upersia, kob i tam zajti. Rad newola i Archip pujszow. I tut stałoś czudo. Jak Hraban obaczyw Pałažku, prosto ostowpeniw. Tak jomu diwczynyna spodobalaś, szto i zabyw pro toje, szto hrabiti pryszow. Mało toho, chotiń Pałažci hroszy dati. Ne wzięła. Probuwaw i tak, i siak z Pałažkoju howoryti. A wona niczoho. To ż dobre znała, szto za bandiuha do chaty pryszow. Chocz w Romanowuj chati bídno żyłosia, ne takoho chłopcia żdała Pałažka. A tut raz Archip, raz Hraban. Chiba chtoś nas proklaw – dumala Pałažka. Samyje bandity do nas prychodiat.

Z toho czasu czut' ne szto dnia Hraban z Archipom prychodili do diwczeniat. Archip uže poniał, szto Pałažka ne dla joho, zajmawsia Małaszkajo. A Hraban Pałažkoju. Prynosiłi diwczeniatam hroszy, wsiaki prakūwci i płatia. A wony ni hroszy, ni szmatok ne chotili. Pychodili z horýlkoju, kazali sobi ijeczniu smażyti, a diwczeniata ni jisti, ni piti ne chotili. Ne chotili takich kawaliruw, ot i wsio. Ne dumaw koliś Hraban, szto wūn tak wlubit'sia. A tut lubow samaja pryszła. Wlubiwsia i zenitiś wże zachotiń. Staw Archip pro żeniaczku howoryti. A diwczeniata dalij niczoho. I tohdy Hraban zadumaw, szto treba jich nalakati. Zaczaw howoryti, szto obidwi zabje, jak ne wyjdut замуż – Pałažka za Hrabana, a Małaska za Archipa. A diwczeniata ni i ni.

Poniał Hraban, szto z żeniaczki niczoho ne bude. A wlubiwsia mūčno. Skazaw tohdy Archipowi – je u mene dwa pistolety, odin dla mene, druhi dla tebe. Jak diwczeniata nas ne chcūt, dawaj jich zastrylim. Ja Pałažku, a ty Małaszkę. A posli sami zastrylimsia. Takaja to nasza nieszczasna lubow.

Archip zlakawsia, ne chotiń Małaski zabiwati, ne chotiń i sam zabitiś. Utiūk. Nichto ne znajє kudy. Dosiūl joho nema. A Hraban jak skazaw, tak zrobiw. Zastryliw Pałažku i chotiń sebe zastryliti. Ne wyszło. Wyżyw. Pistolet ne wystryliw.

Było to tohdy, koli Nímci rozhromili sanacyjnu Půlszczę i do naszoho sєła pryszli Sowity. Hraban byw żywyj, a takiє jak wūn byli Sowitam potrybny. Wony szukali milicjantuw. I tak Hraban stawsia sowickim milicjantom. Užє ne hrabiw wūn ludi. Pomahaw Sowitam ludi w Sybir wywoziti. Mnūho nieszczastia pryniūs wsim.

Włast' czas od czasu miniajet'sia. Pominiałaś, jak Nímci prohнали Sowituw, a Nímci ne terpili komunistuw. Szukali sowickich komisaruw i milicjantuw. Tohdy Małaska donєsla pro Hrabana. Nímci zaraz joho złapali i powisili w Biłowży, tak jak inakszych komunistuw. Tak to Małaska odomstila za Pałažku, swoju sestrę. W seli dowho howoryłoś pro Archipa, Hrabana i nieszczasných diwczeniat – Pałažku i Małaszkę, tych szto w jich bandiuhi wlubiliś.

Szcze dowhi czas po wujni, jak jakijś chłopeć zachotiń z diwczynoję zenitiś, mało котора odważyłaś skazati ni, choc by i chłopeć jūj ne podobawsia. Wsi diwczeniata czuli i pomnili pro Pałažku i jiji nieszczasliwu smert'. A szto, koli wlublany kawalir zrobot jak Hraban – dumali sobi. Ne odna wyszła замуż ne z lubowi, ono zo strachu. I żyli jakoś.

Hajnówka – od leśnej wsi do przemysłowej osady

Szybłą ewolucję Hajnówki z osady leśno-rolniczej w przemysłową umożliwiło doprowadzenie do niej w 1894 r. linii kolejowej, należącej do przedsiębiorstwa Południowo-Zachodnie Państwowe Drogi Żelazne, którego dyrekcja miała siedzibę w Kijowie. W wydany przez nią w 1899 r. przewodniku dokładnie opisane zostały linie kolejowe z wyszczególnieniem stacji, podano też garść szczegółów o trasie Bielsk – Hajnówka – Białowieża, będącej odgałęzieniem linii Koziatyn – Grajewo, prowadzącej przez Żytomierz, Kowel, Brześć i Białystok (ruch pociągów przez Bielsk zaczął się w 1873 r.). Skoro historyk i tak musi korzystać z czyichś informacji, zacytujmy tu wspomnianą publikację: „Od stacji Bielsk oddziela się odgałęzienie białowiejskie długie na 44 wiorsty i wcinające się w Puszcę Białowiejską, która zajmuje całą północno-zachodnią część powiatu prużańskiego guberni grodzieńskiej. (...) Do 1888 roku Puszcza Białowiejska znajdowała się w posiadaniu Ministerstwa Skarbu, w tym zaś roku miało

miejsce „Najwyżej zatwierdzone” postanowienie gabinetu ministrów o przekazaniu puszczy w zarząd udzielny w zamian za równowartość w postaci udzielnych lasów i gruntów... Cel zamiany – zatroszczenie się o lepszą ochronę żubrów, jak urządzanie w przyszłości carskich polowań, z myślą o czym w 1894 r. obok wsi Białowieża wzniesiony został nadzwyczaj malowniczy i oryginalny imperatorski pałac myśliwski, przypominający pałace królewskie Fredensborg i Frederiksborg w Danii”. Frazy typu *Najwyżej zatwierdzone* (*Wysoczajszie utwierdionnoje*) w stosunku do uchwał rządowych akceptowanych przez cara-samodziejcę dzisiaj brzmią jak żart, jednak w końcu XIX w. traktowane były na poważnie, stanowiąc swoisty symbol anachronizmu ustroju Imperium Rosyjskiego i archaizmu panujących w nim stosunków społecznych. Od tej imperialnej groteski droga do anarchii, która zaplanowała po obaleniu w marcu 1917 r. *Wysoczajszewo* Nikołaja II i zakończyła się dojściem do władzy mordującego milio-

ny własnych obywateli reżimu bolszewickiego, była nadzwyczaj krótka. Porzućmy jednak emocje, a wróćmy do sedna: „Część odgałęzienia białowiejskiego o długości 25 wiorst została zbudowana w 1894 r. w ciągu 58 dni roboczych, a drugą część, od Hajnówki do Białowieży, zbudowano w 1897 r.”. Trudno nie przyznać, że tempo budowy odcinka z Bielska do Hajnówki było rzeczywiście oszałamiające, tym bardziej że mechanizacja pracy ograniczała się do łopaty i taczki. Tajemnica sukcesu kryła się niewątpliwie w niskiej wartości pracy ludzkiej, co umożliwiało jednoczesne zatrudnianie dużej liczby robotników, a zapewne też wykorzystanie chłopskich zobowiązań do bezpłatnej pracy przy budowie i utrzymaniu dróg. W 1909 r. przez Hajnówkę została przeprowadzona linia kolejowa – z Siedlec do Wołkowyska.

O istnieniu na początku XX w. zaczątków przemysłu chemicznego, czyli dość jeszcze chałupniczego wytwarzania z drewna terpentyny, świadczy skorowidz gubernialny, wydany w 1905 r. przez ko-

mitet statystyczny w Grodnie. Jest on cenny dzięki swojej szczegółowości, gdyż z nazwą *Hajnowka* (Гайновка) wymieniona została nie tylko zamieszkała przez 204 osoby wieś, ale też *uroczysko* (8 mieszkańców), *usad'ba* (dosłownie – zagroda, najpewniej siedziba leśnika, 13 mk.), *budka kolejowa* (7 mk.), stacja kolei żelaznej (50 mk.) i *skipidarnyj zawod*, czy-

li wytwórnia terpentyny (20 mk.). W ran-dze wsi wymieniono tu Leśną (131 mk.), ale też jest tu Leśna – uroczysko (17 mk.) i Leśnica – strażnica leśna (4 mk.). Jako uroczyska wymieniono Kozij Pereskok (160 mk.) i Judienko (*Judianka*; 15 mk.). Cały ten teren należał wówczas do gminy białowiesko-aleksandrowskiej w pow. prużańskim.

Ówczesny kartograficzny obraz przedstawionych miejscowości widzimy na mapie *trzywiorstowej*, wydanej niedługo przed I wojną światową, chociaż jedyny dostępny egzemplarz jest niestety niezbyt dobrej jakości. Ładniej wygląda fragment mapy *dwuwiorstowej* (skala 1:82.000) z 1916 r., ale pech chciał, że linie cięcia na arkusze, z których składała się mapa, ze-

W 1922 roku do Hajnowki przybyła zorganizowana grupa żołnierzy, zarówno szeregowych (kozaków), jak też oficerów 1. (Zaporoskiej) i 4. (Kijowskiej) dywizji Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, którzy wcześniej przebywali w obozach internowania. Mielili oni tutaj pracować przy wyrębie lasu, w miejscowych tartakach oraz innych zakładach drzewnych. Wielu naddnieprzańskich Ukraińców było także wśród żołnierzy z oddziałów gen. S. Bułak-Bałachowicza, którzy przybyli nieco wcześniej. Stąd też Hajnowka uzyskała opinię „wielkiego ośrodka rozlokowania emigracji ukraińskiej”, której strukturą organizacyjną stał się oddział Ukraińskiego Komitetu Centralnego. Organizacja ta została utworzona w sierpniu 1923 r., zaś oddział hajnowski powstał już w październiku tego samego roku. W 1929 r. powstał też oddział w Białowieży, gdzie grupa emigrantów znad Dniepru przybyła w 1923 r., poza tym niewielkie skupisko istnia-

ło w Narewce. Liczebność przebywających na tym terenie weteranów ukraińskich zmagów wyzwoleńczych wahała się znacznie, gdyż była uzależniona od możliwości zarobkowania w przemyśle drzewnym. W 1924 r. zarejestrowano w Hajnowce 240 osób, w 1929 r. doliczono się 58 członków hajnowskiej kolonii, zaś w 1938 r. około stu. Natomiast w zjeździe ukraińskich emigrantów całego pow. bielskiego w 1928 r. miało uczestniczyć aż 320 osób.

Materialnym, a jednocześnie symbolicznym śladem obecności w Hajnowce weteranów Armii UNR jest pomnik na nieczynnym już cmentarzu w Dubinach, położonym na zachód od wsi, za torami kolejowymi, gdzie chowani byli także sami weterani i członkowie ich rodzin. Trzymetrowy, uwieńczony krzyżem monument z metalowym ukraińskim godłem narodowym został wzniesiony w 1931 r. Napis na kamiennej tabliczce głosi, iż poświęcono go „Борцям за Україну”

szły się właśnie na tym terenie i Hajnówka trafiła w sam róg. Da się jednak odczytać rozmieszczenie wsi Hajnówka, której środkiem było wówczas obecne skrzyżowanie ul. Lipowej z ul. Batorego, jak też innych obiektów, opisanych pełnymi nazwami lub skrótami „Ліснич.” (siedziba leśniczego), „Лісч.” (siedziba leśnika; „л” to kursywne „б”, które po rosyjsku

czytano jako „ie/je”, po ukraińsku zaś jako „i”), „Б.” (budka), „Ур.” (uroczysko), „К.” lub „Кол.” (колодезь = studnia), „Ст.” (stacja), „Смол.” (smolarnia). Liczby pod nazwami miejscowości wskazują, ile było w nich zagród.

Oczywiście w niewielkiej wsi Hajnówka cerkwi wówczas nie było, zaś prawosławni mieszkańcy tego terenu uczęsz-

czali do zbudowanej w latach 1867-1872 ze środków rządowych murowanej cerkwi parafialnej w Dubinach. Wg danych opublikowanych w 1899 r. parafia liczyła 3.180 wiernych (1.564 mężczyzn i 1.616 kobiet), oprócz Dubin i Hajnówki mieszkających w Augustowie, Bielszczyźnie, Gnilecu, Dubinkach, Kotówce, Leśnej, Lipinach, Nowosadach i Orzesz-

(*Borciam za Ukrajinu – Bojownikom o Ukrainę*), zaś data „1931 24/V” ma bez wątpienia związek z Symonem Petlurą, albowiem naczelny ataman armii i floty UNR został przez bolszewickiego agenta zamordowany pięć lat wcześniej, 25 maja 1926 r. (w drugiej połowie lat 20. powstał hajnowski oddział Towarzystwa im. Symona Petlury). Jak pisał badacz „petlurowskiej” emigracji w międzywojennej Polsce Omełan Wiszka: „Od tego czasu na przełomie maja i czerwca w Dubinach odbywały się spotkania emigrantów w celu świętowania rocznic utworzenia Armii URL oraz śmierci Symona Petlury. Po panachydzie w cerkwi wszyscy zbierali się przy pomniku na cmentarzu, gdzie oddawano hołd zmarłym, a następnie pod gołym niebem urządzano obiad”. Jedno z takich wydarzeń zostało utrwalone na prezentowanym tu zdjęciu, które zachowało się w hajnowskiej rodzinie Bazylego Tokarzewicza (z pochodzenia bielszczanina). Możliwe, że była to opi-

sana w książce O. Wiszki „Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939” (Toruń 2004) wielka uroczystość 29 maja 1932 r.: „Prócz hajnowian przybyli emigranci rozrzućeni po okolicznych porębach, przyjechali na podwodach [wozach konnych] emigranci z Narewki. Na panachydzie obecni byli miejscowi mieszkańcy i goście Polacy, którzy z wielką sympatią odnosili się do naszego ruchu wyzwolenieckiego. Po nabożeństwie w dubińskiej cerkwi wszyscy zebrali się na cmentarzu, gdzie o. Mikołaj Żukow odprawił panachydę”.

Dojechać do cmentarza można boczną drogą zaczynającą się na skrzyżowaniu głównej ulicy Dubin z drogą do Postołowa. Co ciekawe, przebiega ona obok miejsca, w którym niegdyś, przed budową obecnej cerkwi murowanej, stała drewniana cerkiew parafialna, przeniesiona później do wsi Rogacze (*Rohaczi*). Obecnie jest tu tylko murowana kaplica grobowa.

kwie. W uroczysku po rosyjsku nazywanym *Miednoje*, a więc *po-naszomu* chyba *Mi'dne* (*Midne*) – od słowa *mi'd* (*mid*), czyli miód, była też cerkiew filialna pod wezwaniem braci Machabeuszy (*bratŭw Makowejuw* czy nawet *Makowi'juw/Makowijuw*), czyli obecna Krynoczka (środolesne sanktuarium nadal należy do parafii Dubiny). Hajnowska *ditwora* na nauki też zapewne chodziła do Dubin, gdzie działała szkoła ludowa utrzymywana przez Ministerstwo Oświaty, w której uczyło się 74 chłopców i 26 dziewcząt. Oprócz tego były jeszcze niewielkie szkoły cerkiewno-parafialne w Gnildu, Kotówce, Lipinach, Leśnianie i Orzeszkowie, do których ogółem uczęszczało 58 chłopców i 33 dziewczynki. Zatem latorośl płci pięknej miała raczej siedzieć w domu i szykować się do przedślubnych ręcznych robótek – *kob skrynia z prydanym była powna*.

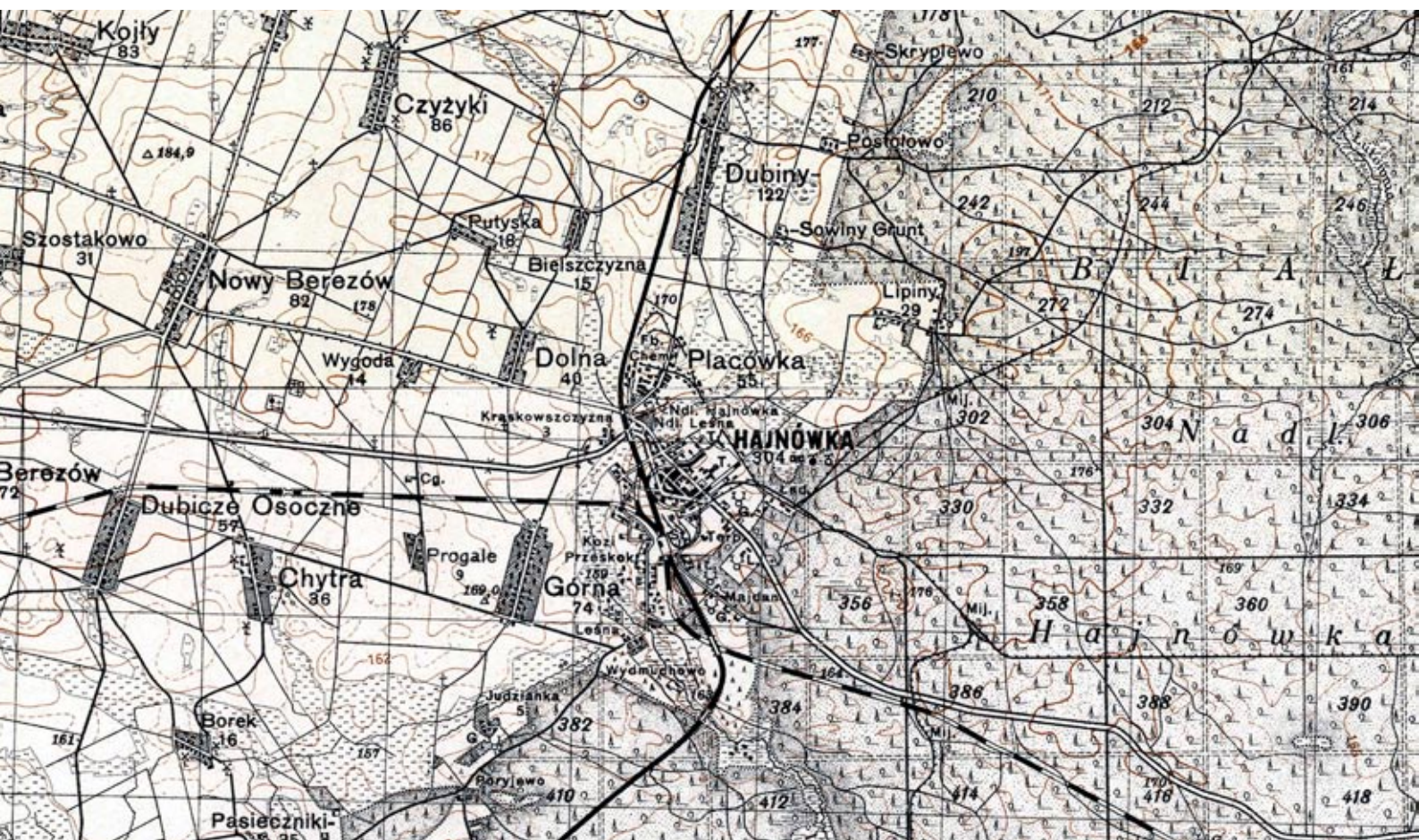
W pierwszych latach XX w. przez Hajnowkę przeprowadzono, widoczną już na mapie, doskonałą jak na owe czasy szosę z Bielska do Prużan, która w lecie 1915 r. stała się głównym szlakiem, którym z północnej części pow. bielskiego przewalał się potok *bieżencow*. W samej Hajnowce spośród autochtonów zapewne mało kto został, skoro w 1919 r., a więc gdy już istniała infrastruktura zbudowana przez okupacyjne władze niemieckie w celu eksploatacji zasobów Puszczy Białowieskiej (tartaki i zakłady przetwórstwa chemicznego, sieć kolejek wąskotorowych oraz zaplecze socjalne), naliczono tu zaledwie 117

mieszkańców. W czasie przeprowadzania 30 września 1921 r. spisu powszechnego teren powstającego miasta przemysłowego był podzielony pomiędzy pow. bielski (gm. Łosinka) i pow. białowiecki (gm. Białowieża). Do pierwszego należała osada fabryczna Hajnówka (tereny nazwane Placówka i Chemiczna), licząca 18 budynków zamieszkałych, z populacją 287 osób (169 mężczyzn i 188 kobiet), wg wyznania – 187 rzymskich katolików, 31 prawosławnych, 12 ewangelików, 56 innego chrześcijańskiego, 1 innego, wg narodowości – 248 polskiej, 29 białoruskiej, 4 niemieckiej, 6 innej. Natomiast wieś Hajnówka, wraz ze stacją Hajnówka i wsią Kozi Przeskok (*Koziny Pereskok*), pozostawała w granicach pow. białowieckiego (spisano je razem). Budynków zamieszkałych było 46, zaś lokalna populacja to 748 osób (438 mężczyzn i 310 kobiet), wg wyznania 416 rzymskich katolików, 283 prawosławnych, 8 ewangelików, 41 wyznania mojżeszowego; wg narodowości – 605 polskiej, 103 białoruskiej, 6 żydowskiej i 34 innej. Oczywiście dane z rubryki narodowość przytaczamy tylko jako ciekawostkę, trudno bowiem uwierzyć, że większość prawosławnych autochtonów nagle poczuła się Polakami. Również umowny charakter *ma narodowość białoruska* większości pozostałych – chyba co najwyżej wskazuje na to, iż osoby te sprzeciwiały się przypisaniu im *narodowości polskiej*. O umownym charakterze danych z rubryki narodowościowej świadczy fakt, że w niektórych

(wyznaniowo jednorodnych!) wsiach prawosławni, a więc wychowani przez rosyjską Cerkiew i rosyjską szkołę, mieli jak jeden mąż poczuć się Polakami – w odniesieniu do obecnego pow. hajnowskiego takie zaskakujące dane mamy dla wsi Dobrywoda, Krynica, Kuzawa, Ochrymy (wieś białoruskojęzyczna), Waśki.

W 1922 r. pow. białowiecki zlikwidowano i większość jego obszaru, w tym gm. Białowieża, znalazła się w pow. bielskim. Hajnówka, chociaż formalnie status miasta uzyskiwała dopiero z początkiem 1951 r., szybko się rozrastała, co pokazuje także kolejna taktyczna mapa wojskowa – z 1931 r. (skala 1:100.000), widzimy już znaczny obszar objęty zabudową mieszkalną i przemysłową. W 1925 r. było tu już ok. 4 tys. mieszkańców, w przytłaczającej większości przybyłej za pracą spoza najbliższej okolicy (o Hajnowce miano wówczas mówić, że to prawie Ameryka), skoro podaje się, że w 70% byli to Polacy, dla których już 3 maja 1923 r. erygowano parafię rzymskokatolicką. Prawosławni hajnowianie, zarówno pochodzenia miejscowego, jak i byli żołnierze formacji walczących w 1920 r. z armią bolszewicką, w tym kilkusetosobowa grupa weteranów Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, przez cały okres międzywojenny pozostawali wiernymi parafii w Dubinach, od 1925 r. mając jedynie tymczasowy dom modlitwy w jednym z domów przy ul. Lipowej. Ale o tych czasach jeszcze opowiemy.

Jurij HAWRYLUK

«Прощай розум, здоров'я дурнота!»

Кунчається Великі пуост, а разом із тим можна буде знов і лепі з'їести, і випіти што небудь з «процен-тамі». Хотя некоторые переконують, што горілка нескоромна (значиться не м'ясная) і в пуост її піті можна, то великіх гостинуов у той час ніхто так і не робіт, тим буольш тепер, коли сидімо заперти в хаті, бо коронавірус. Тієм і ждється того Великодня, коб разом з близькіми погостіті і што-лень доброго випіті.

От і може варто про піте кілька слувов написати.

У самому українському слові *пити* (тоже нашому архаїчному *піті*) нічого спеціального нема, бо ж так

як і в пуольській мові, значит (подаєм за «Словником української мови в 11 томах») «ковтати яку-небудь рідину для вгамування спраги». Значиться, як когось допаде смага, то і скаже, што піті хочеться.

Пити в українській мові то тоже – за цитованим словником – «ковтати порошки, пілюлі, звичайно запиваючи їх водою». Ой, я такая хвора, што й мушу *піті* всякі *таблеткі* – нераз учемо од наших штотраз старіших сіельських бабуов.

Але *пити* / *піті* то тоже «вживати спиртне; проводити час за питтям горілки, вина і т. ін.». А без такого пітя народ не обийдеться, хоть треба помніті, што наша народна приказка, записана в Курашеві, говорит, што *Хто не курит і не п'є, то сто літ куєв прожине*.

Цікавою темою було б, певно, описати історію пудляського випівання (што і де пілі наши діди-прадіди, до чого вживалі алкоголь), а тоже звичаї, звезани з пітьом (бо то ж і тоасти, і пісні, што їх співалі за столом). Може й сітим колісь займемося, але тепер буольш місця присвятімо мовознавчуй стороніє пітя.

Од слова *пити* / *піті* маємо в нашуй мові всякі похуодни слова, котори в контексті зразу й показуют, про яке піте говорим. Бо ж можна муочно напітіся, когось напоїті, можна тоже попопіті, а в результаті пропі-

ті всьо, што й нажилося. От і гляньмо на найпопулярнійши з їх:

► випивати / випівати (Вже давно зарикався, што не буде **випівати**, а як **пів**, так і **п'є**),

► випити / випіті (Якая дієвка – **виупіла** і навіть не **скривілася**),

► напітіся / напітіся (А той то думає оно, де і з кім **напітіся**),

► напоїти / напоїті (Знов його сват на гостині **напоїв**),

► одпити / одпіті (Вуон то вже давно мозгі **одпів**),

► понапиватися / понапіватися (**Понапиваліся** на забаві

і **штахети** в **плоті** **повиривали**),

► попивати / попівати (Як жуонка не бачит, тогди вуон собіє **попівас**),

► попити / попіті (Свати на гостині все любілі **попіті**),

► попопити / попопіті (Ціле жице не робів, оно **попопів**, а ренту такую велику **дустав**),

► пропити / пропіті (За руок **пропів** усю свою господарку).

Сіти слова є часто вживани, до того вельмі популярни в наших приказках, бо ж досюоль скажут, што *Горілка гуорка, але п'ют, замуж кепське, але йдут*. Значиться – чи піті, чи замуж іті то одне щастє.

Популярне в нас і такое примовіско: *Туолько **попопів** через ціле жице, што коб до хати вилів, то через окна вилівалося б*.

Із пітьом звезани слова *перепити* / *перепіті*, *перепивати* / *перепівати*, которих однак не мішаймо з *пропити* / *пропіті*. Їхне значенє двояке, бо ж як у когось муцнійша голова, то й без проблему переп'є кума, у якого лобайка слабша. Друге значенє, за тоє, односиться не так до випівкі, як до весільного обраду (*перепіванє*, *пурепуой*), коли гості давалі подаркі молодим, випівавши піво. *Перепіванє* ціли час є на мнугох весільях (але без колісьного піва), хоч то передусім традиція сюол коло Гайнувкі, бо якраз пуд Черемухою перепівання не било.

Од *перепівати* взялося й слово *перепівний*, яке од-носиться до того, што молодії дусталі при перепіванню – *За перепівий гроши то вони купілі нового самохода*.

Од *пити* / *піти* походять тоже інакши наши слова:

- ▶ випіване, випівка (*Бутель на двох то не випівка*),
- ▶ піте (*Бач, куди **пите** його довело*),
- ▶ п'яні^єті, оп'яні^єті (*Здається, мнуого не випіла, а **оп'я-ніла***),
- ▶ п'яни, але тоже п'янізни (*Такий **п'янізни**, што чуть на ногах стоїт*),
- ▶ п'яниця / п'яніця, тоже п'янюга (*З його то найбуольши **п'яніця** в селі*).

І знов тут можемо поклікатися на наши народни приказкі. *П'яніця проп'є, а дітя сходіт – то на одної по-ри* – скажут у Чижуов.

Про п'янюгу, не тяжко додуматися, люде добре не го-ворат, бо й піте, передусім у велікуй куолькості, поша-ною народу не тішилось і не тішитесь. *П'яни як свіня; напівся би свіня* – скажут вельмі часто з образою для совсім невіноватої тут свіні. Учuloся ще в Чижах *п'яни в домін*, а тоже *п'яни як бейла, напівся як бейла* – хоч што то той (тоє) *бейла* – так і не знаєм.

У нашуй мові свуйськуй про піте люде кажут на всякі способи, але нері^єдко вживот слуов жартоблівих, котори показуют, совсім незгуодно з правдою, што піте то рі^єч невелимї серйозна. Возьмі^ємо пару прикла-дуд із сюол коло Гайнувкі.

Колі хтось випів, то скажут, певно із пуольської мови, *гольнуті* (*Іван **гольнув** два кілішкі*). Слово *гольнути* вчуе-мо тоже в Україні, хоч найчасті^єй у Львові і околіці (*Але то ти вже десь собі добре гольнув, чоловіче, шо вже такий веселий* – то такий приклад взяти з Інтернету). Як хтось випів троху буольш і в голові^є закрунулось, то скажут, што вуон *пудхмелівся*. А пудхмелітиса можна не оно півом, але й гори^єлкою чи самогуонкою, котору ще на наших сьолах женут (часто сховавшись перед сусі^єда-мі, які^є могут донесті куди треба).

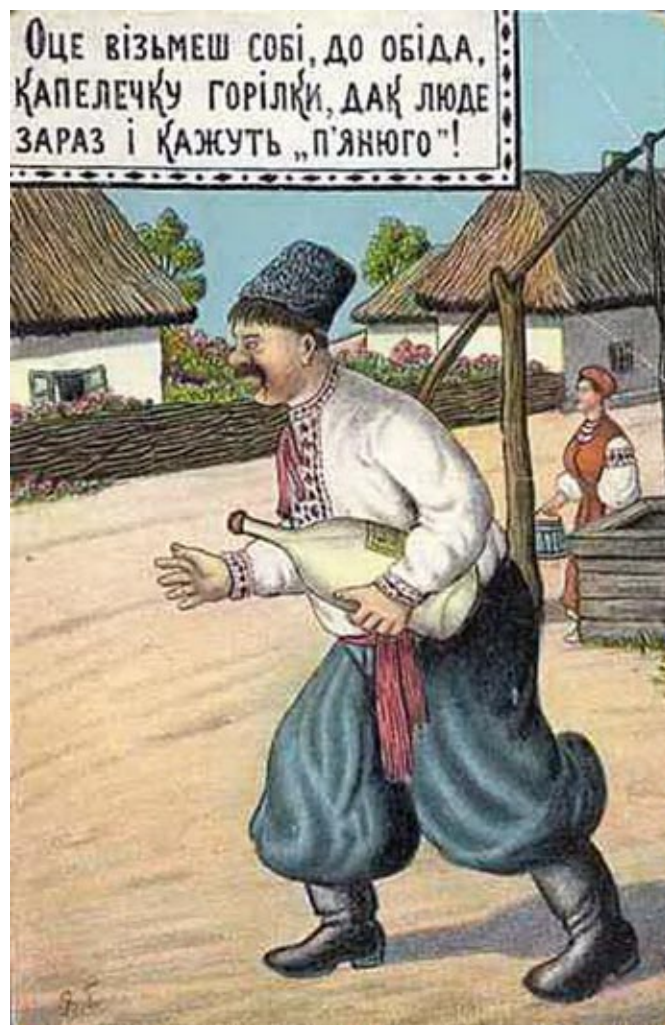
До пітя у широкому значені односиться й слово *ви-бубнів* або тож *обубонів* (*Вибубнів ці^єлого бутля*).

Як вже хтось п'є буольш і часті^єй, то люде скажут, што *дає у газіну* (*Той то любіт **дати в газіну***), вживаєть-ся тоже слово *газоваті* (*Ці^єле жице **газує** і б'є жуонку*). Жартобліво п'яніцю народ і прозиває *газомета* (*Льоня то добри **газомета***) або й *газнік* – хоч треба помніті, што перше значене слова то газова (гасова) лямпа.

Про того, хто п'є, скажут тоже, што *загледає в кі-лішок, за ковні^єр не виліває* чи *дає у шию*. Хоч форми моглі з'явітиса в нас пуд впливом пуольської мови, то вони вельмі популярни і ці^єли час вживани.

У нашуй мові не бракує тоже форм буольш метафо-ричних: *з хлі^єбом не їсть*, *зуби прополоскав*, але тоже *п'є до апетіту* – а всьо то про випівку. Оно тоє піте до апетіту чи полосканє зубуов для мнуогах кунчаєть-ся часто тим, што *втягаються в гори^єлку*. А як хтось уже втягняни, то біда. Ті^єм і часом перед випівкою го-ворат (зворочуючи увагу, што як вип'єш, то мудрецьом не будеш): *Прощай розум, здоров дурнота*.

Цікаво, што в контексті пітя наши пудляські люде вживають тоже слуов, котори односяться до ...сек-суального захованя коруов. Ходіт тут про *бидлова-*

не, бидловаті, попобидловаті. Як подає наша чуть не діалектольоґічна Біблія – значиться «Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny» слово *бидлує* означає (подаєм пуольською) «(krowa) okazuje poręđ rłciowu». Але скажеться так тоже про того, хто п'є без перестанку довши час (*Як Ваня дустав получку, то ці^єли тиждень **бидловав***). Тепер то пуд впливом пуоль-ської мови скажут, што *пушов у цуг*, хоч *бидловаті* ці^єли час популярне.

Дівно, што ні в кого не вдалося запісаті слова на стан, якій з'являється послі пітя. Тепер скажут по-пуольські *кац* (хоч напавду слово пришло з німецької), а колісь як говорили? Невже не било спеціального слова? Може люде лепі зносилі випівку, а може неспеціально тим пе-реймаліся? От, троху змлейчило, троху поболі^єла голо-ва, помучила смага і всьо.

Люде пілі, п'ют і піті будут. Хотя троху випіті не шкодіт, а часом і корисно (аби не піті довши час для апетіту), то лепі не ві^єриті в такіі народни пуольсько-українські приказкі, што *Робота то дурнота, піце то є жице*, або й такіі совсім нови примовіска: *Бєліє рози, чом я тверози*. Бо тверозому все варто биті, хоч і не за-шкодіт знаті, як богато в нашуй руоднуй мові про піте сказати можна.

Людмила ЛАБОВИЧ
Рисунки Васіля Гулака з-перед буольш як ста лі^єт,
бо люде в кажди час пілі й напіваліся,
пуд корчом ваяліся

З циклу «Смак рідного»

Колос

Поки горить кров
В грудях
Кується воля!
Живу
Як чоловік
Як підляшук
З плугом,
З конем...
На свого роду полі
Дозріва колос –
Моєї долі!

Труд

Основою
Щоденного труду
У день празничний гомонить
Словами одухотвореними
Материнського хліба
Розчина
На пам'ять живим
Сумління
Мов сито
Пересіває
Сіратину прожитого.

На роздоріжжі

Прошу
Не насміхайсь
Зрозумій
Я через біль
Тебе кохаю
Мені у очі
Не заглядай
Минулого не згадуй
На грудях сів чебрець
На роздоріжжі
Холодом
Повіяв вітерець
Заплакала тополя
Краплистою росою
Доля
Вмила щоки
Жалю сльозою.

Пам'ять

Літня жара
Навкруги жита
В широкому полі
Тихесенько шуміли
Про пекучі
Мозолі
Мужицької долі
Вікова
Кучерява груша
Пригортала
У обідню пору
Під затишшя корону
Змучених жінок
І коней
Повертаючих з водопою.

Куточок

Вернись – прийди
В рідне – гніздо,
Стань – на порозі.
Увійди –
До середини
Батьківської хати.
Тобі –
Окна й стіни
Пробудять диво,
Роки дитинства
В кучерявій млі,
Предків мова
Заспіває
Твоїми устами,
Непогасле – неповторне
С л о в о.
Непростительний гріх
Тому – хто наш
Рідний кут
Нищить всевладно!
Глаголить молитву
В святині
Перелицьований
Бур'яном латині.

Пух

Новий день
Начавсь щебетом
Пташенят
У гніздечку
Теплий вітерець
Несміливо
Снує
Ранкову мелодію –
Вчорашнє
На струджених крилах
У Вирій
Білим пухом
Безповоротно
Відпливло.

Частинка

Вогник воскової свічі
Молитва
Запах ладану
Неписане
Слідом
На шляху записане
Жінка
В чорному платті
Поклала
Квітку вірності
На біле мов полотно
Тіло
Спопеліє частинка
Яка ще вчора
Була цілістю
Поміж життям
Та смертю.

Зустріч

Прийшли
Разом станули
На берегу
Річки крутої
Заквітчилась
Мріями грудь

Щастя
Розігрілось в долонях
Очі малюють
Незнаний –
Непережитий
Любови світ
Весняних кольорів.

Своя дорога

Ще не погас
Наш огонь
У душі
У жилах
Доля посилає
Не раз розлуку
На нерозшифрованих
Причинах
Та надія, віра і любов
Будують
Нову дорогу
Життя складне
Часто втрачає кольори
Тільки пам'ять
З глибини віків
Гомонить про силу
Козацької волі.

Жалі

Лукаве дійство
Чорним слідом
На шляху
Неоднозначності
Переломане
Крило надій
Тліє
Кров'ю боротьби
Основа життя
Мов риба на льодови
Трепече
Безголосе сумління
Щемлять жалі
Знедоленого покоління.

Більськ, грудень 2020 р.

Іван КИРИЗЮК

Ukraiński teatr słowa z muzyką i jego podlaskie konteksty

Kontynuacja z numerów
6/2020 i 1/2021

Najstarszy Karpenko

Jak w legendarnych dziejach Ukrainy czołowe miejsce zajmują trzej bracia-założyciele Kijowa i ich siostra Łybid', tak w dziejach teatru ukraińskiego podobne miejsce należy rodzeństwu Tobilewyczów. Chociaż fakt ten nie od razu wydaje się oczywisty, albowiem każdy zaangażowany w teatralne dzieło przedstawiciel rodziny znany jest pod pseudonimem. Byli to więc – wymieniając wg daty urodzenia – aktor, reżyser i autor sztuk scenicznych Iwan Karpenko-Karyj (1845-1907), aktorka i śpiewaczka Marija Sadowska (1855-1891; po zamążpójściu Sadowska-Barilotti) oraz aktorzy i reżyserzy Mykoła Sadowskyj (1856-1933) i Panas Saksahan'skyj (1859-1940). Wszystkie te pseudonimy miały jednak źródło głównie w rodzinnej historii – wszyscy przecież byli Karpenka-

mi, a więc dziećmi Karpa Tobilewycza, za matkę zaś mieli Jewdokiję z Sadowskich, urodzoną w osadzie Saksahań w obecnym obwodzie dniepropietrowskim. Iwanowi drugiego członu pseudonimu użył Hnat Karyj – jeden z bohaterów sztuki „Nazar Stodola”. Tym się zresztą hołd dla scenicznego dzieła Tarasa Szewczenki nie ograniczył, gdyż z tej sztuki pochodzą też imiona Hala i Nazar, które Iwan Tobilewycz nadał swoim najstarszym dzieciom.

Jak już zaznaczyliśmy w pierwszym z artykułów, nas najbardziej interesuje właśnie Iwan Tobilewycz, który życie spędzał nie tylko na scenie, ale też za pisarskim stołem. Pióro zresztą brał do ręki nie tylko po to, by pisać sztuki, gdyż od 14 roku zaczął zarabiać na życie pracą kancelaryjną. Chociaż bowiem Karpo Tobilewycz miał szlachecki rodowód, to sam utrzymywał się z pracy na posadach zarządcy majątków ziemskich i najstarszemu synowi zapewnił środki tylko na naukę w szkole powiatowej w miasteczku Bobryniec,

którą Iwan ukończył w 1859 r. W ówczesnym systemie oświaty takie *ujezdnoje ucziliszczcie* było swego rodzaju urzędniczą zawodówką, zapewniało bowiem wykształcenie wystarczające do objęcia posady w jakiejś miejskiej lub państwowej kancelarii. Iwan pracował więc jako pisarz w miejskim ratuszu, potem w sądzie Bobryńcu, zaś o jego ówczesnym poświęceniu dla sztuki teatralnej najlepiej zaświadczy fakt, że latem 1861 r. szedł całą noc do oddalonego o 50 km Jelizawetgradu, aby zobaczyć wystawianego tam Szekspirowego „Otelę”. Przedstawienie było nie lada jakie, gdyż główną rolę grał w nim znakomity czarnoskóry aktor Ira Aldridge, którym wcześniej w Petersburgu zachwycił się Szewczenko (do swego przyjaciela, pracującego wówczas w Moskwie aktora Michajła Szczepkina, pisał: „U nas teraz występuje afrykański aktor, cuda wyprawia na scenie. Żywego Szekspira pokazuje...”). Niebawem Tobilewycz zorganizował amatorski zespół teatralny, w którego repertuarze znalazły się ukraińskie sztuki Iwana Kotlarewskiego, Hryhorija Kwitky-Osnojwanenki i Dmytra Dmytrenki. W 1863 r. do zespołu przyłączył się także Marko Kropywnyckij (1840-1910).

W 1865 r. artyści-urzędnicy przenieśli się do Jelizawetgradu (obecny Kropywnyckij, do 2016 r. – Kirowohrad), gdyż tam ulokowano urzędy zlikwidowanego właśnie pow. bobrynieckiego. Miasto szybko się rozwijało, a zainicjowany przez Iwana zespół teatralny, chociaż działał na zasadach czysto amatorskich, cieszył się powodzeniem. Jak pisał teatroznawca Rostysław Pyłyczuk: „Sadyba Tobilewyczów była jednym z ośrodków działalności artystycznej i społeczno-politycznej w mieście. Tutaj zbierali się członkowie zespołu amatorskiego, który działał w miejscowej resursie (klubie społecznym), zorganizowany zaś został przez braci Tobilewyczów na czele z najstarszym Iwanem oraz Marka Kropywnyckiego, który występował jako aktor, reżyser i dekorator.

Nadija Tarkowska jako Hala oraz Iwan Tobilewycz jako Nazar w dramacie Tarasa Szewczenki „Nazar Stodola”, koniec lat 60. XIX w. (artyści pobrali się w 1870 r.). Zdjęcia ze zbiorów Kirowohradzkiego Obwodowego Muzeum Krajoznawczego w Kropywnyckim.

Zespół regularnie w soboty dawał ukraińskie przedstawienia na rzecz niezamożnej młodzieży szkolnej. Ale w maju 1876 r. ukazem emskim carat zabronił wykonywania utworów dramatycznych i wokalnych w języku ukraińskim, skutkiem czego zespół amatorski upadł”.

Zakaz, który obowiązywał przez 5 lat, narobił wiele szkody, lecz nie zgasił zapалу twórczego Tobilewiczów i Kropywnyckiego, co więcej, pierwszy zawodowy ukraiński zespół teatralny, a więc taki, którego członkowie utrzymywali się z pracy na scenie lub dla sceny, powstał właśnie w Jelizawetgradzie. Przyczynił się do tego młody antreprenier (tak wówczas nazywano teatralnych menedżerów) Hryhorij Aszkarenko (1856-1922), który w 1880 r. postanowił w swoim rodzinnym Kremenczuku zorganizować zawodową trupę teatralną, do której zaprosił Marka Kropywnyckiego i Mykołę Tobilewycza (czyli Mykołę Sadowskiego). I to właśnie Aszkarenko w 1881 r. udało się uzyskać od władz w Petersburgu oficjalną zgodę na wystawianie spektakli w języku ukraińskim, chociaż z utrudniającym artystom pracą nakazem, aby każdej sztuce ukraińskiej towarzyszyła sztuka w języku rosyjskim (początkowo nawet wymagano, aby liczba aktów w obu z nich była identyczna, cenzura nie dopuszczała też do

wystawiania po ukraińsku sztuk, będących tłumaczeniami dzieł dramaturgów rosyjskich i zagranicznych).

Pierwszy spektakl ukraiński – „Nazar Stodola”, w którym grali Kropywnyckij i Sadowskij, wystawiony został w styczniu 1882 r. w Jelizawetgradzie, gdzie od 1867 r. istniał już prywatny budynek teatralny. I właśnie tutaj pod kierownictwem Marka Kropywnyckiego powstał zawodowy zespół, za którego pierwsze przedstawienie uznawana jest „Natałka Połtawka” Iwana Kotlarewskiego, zagrana 27 października (8 listopada) 1882 r.

Iwan Tobilewycz w tym czasie nadal pracował jako urzędnik, lecz swoje pisarskie zajęcia rozszerzył o twórczość literacką. W 1881 r. napisał opowiadanie „Nowobranec”, opublikowane dwa lata później pod pseudonimem Hnat Karyj w almanachu „Rada”, którego redaktorem i wydawcą był Mychajło Staryckij (1839-1904). (Trzeba tutaj wspomnieć, że ukaz emski zezwalał na druk po ukraińsku wyłącznie dzieł literackich, ale pod warunkiem, że będą zapisane wg zasad ortografii języka *ruskiego*, czyli rosyjskiego). Właśnie Staryckiemu w sierpniu 1883 r. zaproponowano kierownictwo organizacyjne trupy Kropywnyckiego, co pisarz przyjął, a nawet stał się sponsorem zespołu – pieniądze

uzyskane ze sprzedaży swego majątku ziemskiego wykorzystywał na wykonanie strojów scenicznych i dekoracji, a nawet na gąze aktorskie, które miały być wyższe niż w teatrze carskim w Petersburgu. W 1883 r. do trupy Kropywnyckiego i Staryckiego dołączył zarówno Panas Tobilewycz (czyli na scenie Saksahanskyj), jak też Iwan Tobilewycz zwolniony z posady sekretarza w miejskim zarządzie policji za *nieblagonadiożnost* (nieprawomyślność) – wtedy właśnie zaczął używać pseudonimu Karpenko-Karyj (będąc wdowcem, ożenił się z Sofiją Ditkowską, pracującą w trupie jako chórzystka). Wkrótce okazało się, że skutkiem *nieprawomyślności politycznej* Iwana było nie tylko zwolnienie ze służby państwowej, ale też kilkuletni nadzór policyjny, połączony z zakazem opuszczania miejsca zamieszkania. Dlatego od połowy roku 1884 do grudnia roku 1888 najstarszy z aktorskiego rodzeństwa zmuszony był „siedzieć w domu”, początkowo w Nowoczerkasku w Obwodzie Wojska Dońskiego, później w pobliżu Jelizawetgradu na chutorze, który był posagiem jego pierwszej żony Nadiji z Tarkowskich (zmarła w 1882 r.) i został nazwany na jej cześć (obecnie mieści się tam Державний заповідник-музей Івана Карпенка-Карого (Тобілевича) «Хутір Надія»).

Iwan Karpenko-Karyj (1890 r.)

Nasz bohater nie marnował jednak czasu, gdyż nie mogąc podróżować z trupą aktorską, skupił się na tworzeniu własnych sztuk, które zaczął pisać już w przełomowym dla swej biografii artystycznej 1883 roku. W 1886 r. w Chersoniu został wydany drukiem „Zbirnyk dramatycznych tworiw Iwana Karpenka-Karoho”, zawierający trzy dramaty – „Bondariwna”, „Chto wynen?”, czyli pierwszy wariant dramatu psychologicznego „Beztałanna” oraz „Rozumnyj i dureń”. Oprócz nich powstała w tym okresie jeszcze sztuka „Czaban”, po przeróbce nosząca tytuł „Burłaka” (1883), a także sztuki „Najmyczka” (1885) i „Martyn Borula” (1886). Oczywiście od razu po zakończeniu terminu nadzoru Iwan wrócił na scenę: „Znakomity dramaturg I. Tobilewycz ponownie stał się wybitnym aktorem Karpenką-Karym. Tak zakończył się trudny okres życia I. Karpenki-Karego, dyskryminowanego i proskrybowanego przez carskie samodzierżawie, a rozpoczął się

nowy, trudny, ale pełen twórczych wlotów okres działalności wybitnego dramaturga i aktora” (R. Pyłypczuk).

Trzej bracia Tobilewycze znowu więc stanęli obok siebie na scenie, chociaż w okresie nieobecności Iwana na jej deskach zachodziły różne rozszady, będące skutkiem podziału w 1885 r. pierwotnego zespołu na dwie odrębne trupy Kropywnyckiego i Staryckiego. Młodszy Tobilewycz i Marija Zańkowiecka (1854-1934; w latach 1888-1909 żona Mykoły Sadowskiego) pracowali z Kropywnyckim, gdy zaś ten wiosną 1888 r. opuścił swój stary zespół, kierownictwo przejął Mykoła Sadowskyj. Wspólne występy teatralnej rodziny trwały jednak dość krótko, gdyż w lutym 1890 r. Karpenko-Karyj i Saksahanskyj, mający inne poglądy i pomysły niż Sadowskyj i Zańkowiecka, utworzyli własną trupę, która uważana jest za najlepszy ukraiński zespół teatralny końca XIX i początku XX w. Oficjalnie trupa nosiła nazwę „Towarzystwo artystów rosyjsko-ukraińskich (*russko-malorosyjskich*) pod kierownictwem P. Saksahanskiego”. Teatroznamcy podkreślają jednak, iż rzeczywistym organizatorem i duchownym kierownikiem był starszy z braci, którego dramaturgia stanowiła też podstawę repertuaru – oprócz sześciu już wymienionych i dwóch utworów z 1889 r. („Hroszi” i „Sto tysiac”), Karpenko-Karyj w latach 1892-1904 napisał jeszcze dziesięć nowych sztuk scenicznych.

Zawodowe zespoły Kropywnyckiego, Sadowskiego z Zańkowiecką i Saksahanskiego z Karpenką-Karym funkcjonowały niezależnie od siebie do 1898 r. Potem poszczególni artyści z pierwszej trójki zaczęli przyłączać się do trupy Saksahanskiego i w latach 1900-1903 znowu wszyscy działali razem, przedstawiając się na plakatach jako „Towarzystwo M. Ł. Kropywnyckiego z udziałem M. K. Zańkowieckiej pod kierownictwem P. K. Saksahanskiego i M. K. Sadowskiego”. Jednak zimą 1903 i wiosną 1904 r. koryfeusze sceny rozeszli się ponownie, chociaż Karpenko-Karyj i Saksahanskyj nadal pracowali wspólnie. Niestety niedługo, gdyż ciężka choroba Iwana w końcu 1906 r. uniemożliwiła mu występowanie na scenie, a w niecały rok później doprowadziła do śmierci – aktor i dramaturg zmarł 15 września 1907 r.

Niestety niedługo, gdyż ciężka choroba Iwana w końcu 1906 r. uniemożliwiła mu występowanie na scenie, a w niecały rok później doprowadziła do śmierci – aktor i dramaturg zmarł 15 września 1907 r.

Pod nadbużańskie strzechy

Spośród trójki *piszących koryfeuszy* – Staryckij, Kropywnyckij, Karpenko-Karyj – ostatni jest niewątpliwie twórcą najwybitniejszym, a jego sztuki, bardziej społeczno-realistyczne niż folklorystyczno-romantyczne, są po dziś dzień wystawiane przez ukraińskie teatry zawodowe i amatorskie. Sam autor starał się docierać nie tylko do widza, ale też czytelnika, chociaż początkowo z niewielkim powodzeniem, gdyż w 1889 r. skarżył się w jednym z listów (adresatem był Iwan Franko), że wydany trzy lata wcześniej zbiór jego sztuk nie znajduje wielu nabywców, a nawet te egzemplarze, które się jednak rozeszły, „zostały kupione nie w księgarniach, lecz w teatralnej kasie zamiast libretta”. Lecz już w 1897 r. w Odessie ukazały się dwa tomy nowego zbioru dzieł pt. „Dramy i komediji”, w których przedrukowa-

Członkowie zespołu amatorskiego, który w 1909 r. wystawiał w Klenikach komedię „Rozumnyj i dureń”. Zdjęcie zostało wydrukowane z kliszy drukarskiej wykonanej w zakładzie cynkograficznym Aleksandra Jurašaitisa, który jako oficer armii rosyjskiej w latach 1894-1902 stacjonował w Bielsku i na nazwisko żony prowadził tu zakład fotograficzny (m.in. wykonał zachowane zdjęcia żubrów w Puszczy Białowieskiej)

no wydane wcześniej sztuki, dodano też nowe (m.in. „Czabana/Burlakę”, wcześniej zakazanego przez cenzurę), a w następnych latach pojawiły się w tej serii jeszcze trzy tomy z nowymi utworami. Tak więc zasięg oddziaływania dramatycznych dokonań mógł sięgnąć na te tereny, do których zespoły zawodowe raczej nie docierały, byli natomiast zainteresowani urządzeniem przedstawień amatorskich.

Jednym z takich animatorów kultury był Onoprij Wasylenko (1861-1921; pseudonim literacki Ochrim Warnak), który od 1902 r. pracował jako urzędnik w twierdzy brzeskiej. Szczęśliwie w latach 80. XX w. w warszawskim tygodniku „Nasze Słowo” pojawiła się publikacja przygotowana przez rodzinę Onoprija, z której wiemy, że po wydarzeniach 1905 r. rozwinął on w twierdzy aktywną działalność kulturalno-oświatową: „Spośród żołnierzy została zorganizowana ukraińska trupa teatralna i chór. W przedstawieniach trupy amatorskiej brali udział także zawodowi aktorzy, którzy w twierdzy odbywali służbę wojskową – Szczerbyna, Lewytskij (bratanek M. Lewytskie-

go), Łeńskij. W reżyserii O. Wasylenki na scenie klubu żołnierskiego wystawiano sztuki: T. Szewczenki «Nazar Stodola», I. Kotłarewskiego «Natałka Połtawka», jak też sztuki M. Staryckiego, M. Kropywnyckiego, I. Karpenki-Karego. Nierzadko sam reżyser występował w głównych rolach. Onoprij Wasylenko często występował ze sceny klubu oficerskiego i żołnierskiego z deklamacjami wierszy ukraińskich oraz bajek Hlibowa i Hrebinki.

W czasie pobytu na służbie w Brześciu Wasylenko dołożył wielu starań, aby odnaleźć i odnowić mogiłę pisarza Ołeksy Storożenki. W 1914 roku O. Wasylenko starał się zorganizować obchody stułecia urodzin Wielkiego Kobzarza w formie zgromadzenia jego licznych wielbicieli w mieście, lecz policja nie dała na to zgody, stąd też pamięć T. Szewczenki została nielegalnie uczczona w murach twierdzy, w wąskim gronie zaufanych”.

Oczywiście dla naszych czytelników najciekawszy będzie inny teatralny epizod z tego czasu, który miał miejsce we wsi Kleniki w ówczesnym pow. bielskim (obecnie hajnowskim, gm. Czy-

że). Został on opisany w korespondencji zatytułowanej „Narodny teatr”, którą wraz z zamieszczoną na pierwszej stronie fotografią opublikował wileński tygodnik białoruski „Hama Hiba/Nasza Niwa” (nr 40 z 1(14) października 1909 r.). Autorem artykułu był podpisujący się pseudonimem „Chalimon z pad Pušcy” Eugeniusz Chlebcewicz (Jaŭhien Chlabcewič), syn pochodzącego z Białorusi ówczesnego klenickiego proboszcza prawosławnego Jana Chlebcewicza. Pisał on: „Jeszcze na Boże Narodzenie [1908 r. starego stylu, czyli wg nowego stylu w styczniu 1909 r. – J.H.] nasi studenci poradzili chłopom, aby stworzyli teatr i wystawili ukraińską komedię «Rozumny i dureń» Karpenki-Karego (Tobielewycza). Jeden z naszych studentów, Białorusin, przeczytał ją chłopom; ci natychmiast zgodzili się i podzieliли pomiędzy siebie role w komedii. Młode dziewczęta za nic nie chciały grać starych kobiet i trzeba było dobierać role według wieku. Za teatr wzięto się z wielką ochotą i wszyscy odbywali próby poważnie i starannie; aktorzy byli w wieku od 17 do 40 lat.

Starsze kobiety, podparłszy brody rękami, mówiły złośliwie: — «Co to, oni na nową wiarę przechodzą, czy jak, że już innymi nazwiskami się nazywają?» — Dziwiło je, że chłopci w czasie gry nazywali siebie tymi imionami, które umieszczono są w komedii. Ale te niewielkie przeszkody nie popsowały sprawy i gdy przyszedł czas występowania w mieście, nasi chłopci-aktorzy z torbami na plecach poszli piechotą do Bielska, ponad 18 wiorst. Właśnie w dniu występu, 20 września [2 października 1909 r. — J.H.], wypadła wesele jednej z dziewcząt — naszej aktorki, ale wyprawiono je dwa dni wcześniej. Na weselu była cała gromada teatralna.

Już od paru dni w Bielsku były rozklejone afisze o wiejskim teatrze. Społeczeństwo było nadzwyczaj zainteresowane i w klubie, w którym odbywało się przedstawienie, zebrało się mnóstwo ludzi. Grano nadzwyczaj dobrze i komedia wszystkim się spodobała. Na zakończenie wiejski chór zaśpiewał kilka pięknych pieśni ukraińskich. Po śpiewach były tańce, w czasie których panowie tańczyli razem z wiejskimi dziewczętami.

Teraz w naszej wsi mówią: «Cóż, chociaż my i chłopci, ale tak samo jak panowie i urzędnicy możemy i książki czytać, i robić teatry».

Cały dochód został przeznaczony na wiejską ludową bibliotekę-czytelnię. Wszystkie wsie dokoła mówią tylko o naszym teatrze».

Drukując tę korespondencję, redakcja pierwszego białoruskiego tygodnika opatrzyła go takim oto wymownym komentarzem: „«Nasza Niwa» gorąco wita i pozdrawia pracowników pierwszego teatru ludowego na grodzieńskim Podlasiu, w krainie zapomnianej przez historię i zgnębionej ciężkimi warunkami obecnego życia, i szczerze życzy, aby ten teatr dopomógł naszym braciom-Podlaszonom zbudzić się i zrozumieć, że są oni synami bratniej nam Ukrainy».

Możliwe, że jeszcze 50 czy nawet 30 lat temu, gdy szykowany był do druku pierwszy numer „Над Бугом і Нарвою”, udałoby się rozpoznać przynajmniej najmłodsze osoby z opublikowanego w 1909 r. zdjęcia artystów-amatorów. Obecnie, gdy od tego wydarzenia minęło już ponad stulecie, jest to chyba niemożliwe. Szkoda, bo przecież tzw. wielka historia to zbiór ludzkich biografii, także tych „małych”.

Jurij HAWRYLUK

NIWA. 581

= U m. Łojewi, byў паžар. Zharoła 106 sialib, miż imi i kancelaryja ziemskaho načalnika.

Народны театр.

—o—

W. Kleniki, Hrodziensk. hub. Bielsk. paw. Ješče na Kalady studenty paraili našym sielanam zrabie teatr i pastawiŭ ukrainskuju kamedyju „Razumny i dureń“ Karpienko Koraho. (Tobilewiča). Adzin naš student, biełarus, pračytaŭ jaje sielanam; tyje zaraz že zholdzilisja i padzialili pamieź saboj roli ŭ kamedyi. Maładyje dzieučaty nizašto nie chacieli predstaŭlać starych bab i pryjšlosja roli dziełalić pa ŭzrostu. Za teatr ŭzialiśia z wialikaj achwotaj i rabili usie repetycii (probnyje predstaŭleńnia) surjozna i akuratna, akciory byli ad 17 da 40 hadoŭ.

Staryje baby, padpiorŭ baradu rukoj, kazali z nieprychilnošcia: — „što heta jany ŭ nowuju wieru pierachodziać ci što? što ŭžo druhimi prozwiščami zawucca?“ — Ich dziwiła što sielanie ŭ čas ihry nazywali siabie tymi imionami, što stajao ŭ kamedyi. Ale hetyje małyje pieraškody nie sapasawali sprawy, i kali padyjšła para ihrać u horadzi, našy sielanie-akciory s torbami za plecami rušyli piechatoj u Bielsk za 18 wiorst. Akurat u dzień teatra, 20 sienciabra, wypadła wiasielle adnej — dzieučynny našaj akciorki, ale jaho sprawili na dwa dni raniej. Na wiasielli była ŭsia teatralnaja hramada.

Ješče za kolki dniej u horadzi Bielsku byli rasklejony afišy ab sielanskim teatry. Hramadzianstwa było nadta zacikaŭleno i ŭ klub hdzie ihrali naźbirałosja śmat narodu. Ihrali nadta dobra i kame-

582

NASZA

dyja usim spadabalsia. U kancy chor sielanski zaśpiewaŭ kolki piekajnych ukrainskich pieśniot. Pošli piesień byli tancy, u katorych pany tancawali razam z sielanskimi dzieučatami.

Ciapiet u našaj wioscy kažuć: „štoż, choć my i mużyki, ale tak sama jak i pany i čynoŭniki możem i knihi čytać i teatry rabić. Uwies dachod s teatra pajšoŭ na wiaskowuju narodnuju biblioteku-čytalniu. Usie wioski kruhom nas, tolki i haworać ab teatry.

Chalimon z pad Pušcy.

„Nasza Niwa“ hōraćo witaje i pazdraŭlaje pracownikoŭ pieršaho narodnaho teatra u Hrodzienskim Padlasiu, kraju zabitym historyje i zahnanym ciakłymi warunkami ciapierašniaho žyćcia i ščyra žadaje, kab hety teatr pamoh našym bratom-padlaščanam prabudzić i zrazumieć, što jany syny bratniej nam Ukrainy.

Kolki hadoŭ tamu nazad udałosja u Minščynie i Wilenščynie (u Piatroŭščyni, Radaškowičach i Kalsberhu) pastawić biełaruskij teatr z sielan i narodnaj intelihiencii: Ciapietaka z usich staron zwiertajucca da redakcii „Naszej Niwy“ prosiacy prysłać biełaruskije teatralnyje pjesy. Redakcija maje ŭ biełaruskich kamedyj. Ale nie drukuje, bo nie maje na heta brošy. Dziela taho kličemo usich, kamu lažyć na sercy sprawa biełaruskaho narodnaho teatra, pamahćy wydać teatralnyje pjesy. Ohto skolki maba niechaj prysyłać brošy ŭ redakciju na hetu światuju sprawu, a my tady skoreńka ich wydamo i, pa ŭsiej Biełarusi budzie narodny teatr ŭ rodnaj našaj biełaruskaj mowie.

„R.“

M. Wasilkoŭ. Hrodziensk. hub.,

Z lasu. Głosy Kobiet

Коли київські студенти Національної музичної академії України приступають до вивчення предмету «Українська народна творчість», вони отримують перший тест: прослухати низку аудіозаписів і визначити, з-поміж іншого, тип виконавців твору – чи належать вони до групи справжніх носіїв музичного фольклору. Адже відомо, що на роль «хранителів національних традицій» претендують дуже різні співаки й музиканти, однак професор намагається пояснити студентам, що носії – це тільки ті, хто насправді вивчив пісні спадково, від своєї бабусі, матері, односельців. Та останніми 10-літтями з'явилася вже помітна когорта інших виконавців – це містяни, здебільшого молоді, часто з музичною освітою. З різних причин вони захопилися старим сільським співом і стараються співати так само, як це робили сільські бабці. Створено вже чимало гуртів такого роду. Піонерами були музиканти групи «Древо» (1979), відомої у Польщі завдяки двом платівкам, випущеним фірмою КОКА у 1998 та 2001 роках. Задля «чистоти експерименту» я у тестовому завданні поміж справжніх записів завжди даю студентам окремі треки з цих платівок. І треба сказати, що з кожним ро-

ком все менше юних музикантів поміляються, вважаючи, щочують у цих записах старі сільські голоси.

Отримавши новий польський альбом «Głosy kobiet», записаний групою «Z Lasu», та дуже здивувавшись вже першими треками, я провела подібний тест з-поміж своїх колег – фахових етномузикологів – та молодих прихильників сільського співу. Ось деякі їхні репліки:

– Там хтось старший (бабця?) заспіває, а далі молодняк включається... Це якась студентська група, що вивчає традицію?

– Це накладення кількох доріжок, виконаних однією людиною? (так здалося двом різним людям).

– Співають або поляки, або львів'яни (видає специфіка вимови). Вивід хороший...

– Здалося, що ви з ними теж співаєте...

Дехто «розпізнав» у треках знайомі голоси молодих київських співачок, випускниць консерваторії. Дехто порівнював з «Древом» – цей спів не такий стрункий, вишкolenий, як у «древлян».

Z Lasu. Fot. Radosław Pasternski

Ці репліки відображають у цілому таке: співачки нової платівки дуже близько відтворюють польську стилістику, окремі темброві «попадання» створюють ефект справжнього сільського співу. Фізіологічно молоді голоси сприймаються як фольклористичне виконавство-реконструкція. Ну й, найцікавіше для мене, звичайно, те, що там було «розчутю» мій голос, хоча мене на диску немає. Але підстави для того є – бо власне початком історії цього диску можна вважати 1998 рік, коли Ягна Кніттель, організаторка майбутньої групи «Z Lasu», потрапила на першу літню школу традиційного співу, що відбувалася на Підляшші. Це сталося цілком випадково для неї – тодішня журналістка «Газети Виборчої» (етнолог за освітою) приїхала до села Рибаків на умовляння директора відомої люблінської фундації «Музика Кресів» Яна Бернада – просто подивитися

Залужжя. 2014 р. Фото Уліта Харитонюк

Старі Коні. Спільне співання: Манюха Біконт, Домініка Чекун, Ягна Кніттель, 2014 р. Фото Уліта Харитонюк

на його нову ініціативу. Студентів школи розподілили за групами – співати польських, українських, білоруських, російських і литовських пісень, згідно з концепцією фундації. Ягна потрапила до моєї групи, де 8 польських дівчат уперше спробували співати українських пісень.

Враження від тієї першої школи незабутні для всіх її учасників. Заняття відбувалися на свіжому повітрі – просто на лісових галявинках, на луках над Нарвою. Одночасно вправлялися в сільському співі з десятків груп. А, як відомо, сільський спів – особливо український – дуже голосний, потужний, тож околиці дзвеніли від різноманітних мелодій. Ентузіазм до співу був такий, що по вечері розпочиналася друга частина майстер-класів: над річкою розпалювалося багаття (Ягна,

як ініціаторка, отримала статус «керманич огніска») – і натовп учасників намагався перейняти один від одного навчені вдень мелодії. Люди прагнули вивести з тієї оригінальної вакації максимум нових мелодій.

Вже тоді український спів задомінував у школі – це було наслідком того, що від перших кроків діяльності фундації вона співпрацювала з групою «Древо». Співали різні стилі: Євген Єфремов і Тетяна Сопілка провадили групи полтавського співу (українське Лівобережжя Дніпра), я і Роман Єненко – групи польського співу. Улюбленцем був і Рігіс Амбразявічюс – бажанню займатися з ним не перешкоджала навіть необхідність зануритися в литовські тексти. Натхнення від цих занять було взаємним – в учнів школи та в її викладачів. Підсилила його триденна спільна

поїздка на Підляшшя, до сіл Добривода і Даші, що була zorganizована фундацією 14-16 жовтня 1998 року. Група варшавських дівчат захопилася співом настільки, що не змогла дочекатися наступної літньої школи – ми зустрілися з ними взимку у Варшаві. Ініціаторкою цих занять були Ягна, Анна Яковська (більше znana як «Жермена» – на платівці «Głosy kobiet» вона заспіває треки 6, 13, 18). Співали переважно новоздобуті підляські записи.

Наступного літа школа повторилася – і кількість фанатів українського співу поповнилася. У кількох виникло бажання почути оригінали пісень – вони хотіли вже вчитися не з переспіву викладача, а зі справжніх записів. Моніка Валенко, на той час студентка Варшавського університету (музикологія), відразу по закінченні школи склала мені компанію, і, вертаючись до Києва, я вперше завезла її на Полісся, у справжню розвідкову експедицію до Сарненського району. Нашою фаховою (етномузикологічною) метою завжди було те, щоб об'їздити якомога найбільше нових пунктів, оскільки про традиції більшості з них нічого не відомо. Пізніше Моніка написала дипломну роботу за матеріалами обряду Водіння Куста в поліському селі Сварицевичі.

Почин був зроблений, поїздка була екзотичною, але не відлякала «новонавернених» прихильників сільського співу. Доволі швидко зібралася екіпа польських дівчат під орудою Ягни Кніттель – вони вирушили на Полісся самостійно, скориставшись адресами з щойно випущених киянами платівок «Рано-рано да зйду на гору» (1997), «Ой одверни, Боже, хмару» (1998). Звичайно, до цих альбомів потрапили найкращі виконавці та найцікавіші твори, тож варшав'янки не розчарувалися, зустрівшись з живою традицією.

Багато пізніше тактика виїздів помінялася – зокрема, влітку 2012 року я була запрошена в розвідкову експедицію на Берестейщину, де Ягна збирала матеріали для фільму про Ольмани і поділилася зі мною враженням від нового типу експедиції. Це, звичайно, зовсім різні речі – відвідувати вже «відкритих» фольклорних зірок, таких як Домініка Чекун зі Старих Конів, гурт з Перебродів, знамениті Сварицевичі та Клетную – чи йти з села в село, зовсім не знаючи, чи знайдеш співочих людей, чи дадуть вони згоду співати, чи дозволить їх здоров'я пригадувати потрібну

інформацію. У такій роботі Ягні, очевидно, придалася її етнологічна освіта, а також дуже сприятливий тип характеру – послідовно й наполегливо вертатися в інтерв'ю до важливих моментів, нагадувати бабці призабуті слова, допомагати їй вийти на «рівну доріжку», коли спогади старої пам'яті підводили. Оскільки Ягна поділилася зі мною записами своїх сеансів, то я високо оцінила її збирацький хист.

Також була дуже приємною співпраця з Марією Біконт – в той час вона стажувалася в нашій музичній академії (Київ), ми затоваришували, і спільна експедиція (вже далеко не перша для Манюхи) була дуже плідною. Ми взаємно дечому одна в одній навчилися, чим і поділилися між собою.

Та між цими експедиціями у дівчат, чий голоси тепер можна почути на платівці «Głosy kobiet», було ще багато поліських виїздів: від 2008 року Ягну супроводять у виїздах М. Біконт, Ева Гроховська, від 2009 – Ася Ганцарчик та підляшанка Юліта Харитонюк. Кожна учасниця групи була на Поліссі щонайменше 4-5 разів. Виїжджають 2-3 рази на рік, влітку – обов'язково на два тижні. Окрім цього, дівчата виїздили і в інші регіони Польщі, України, Білорусі, співаючи відповідний репертуар в інших гуртах. Важливим організаційним моментом стала пісенна вистава «Olmany Interludium» (2013, співочу частину допомагала укласти антрополог з Полоцька Вольга Ємелянчик, режисером виступив Пшемислав Васильковський). Вистава пройшла у Варшаві, Білостоці, Вроцлаві, Мінську. Після цього обрали назву для групи – «Z Lasu». І ось нарешті група дівчат випустила самостійний звуковий альбом за матеріалами своїх поліських експедицій.

Альбом обіймає кілька різних за характером локальних традицій, які входять до україномовних регіонів Полісся, переважно до його західної частини. Це традиції 5 сіл Пінщини (треки 3, 6, 7, 10, 12, 16-18) та одиничні села Берестейщини (11), середнього Погориння (1, 2), Туровщини (треки 5, 9, 13), Ствиги (треки 4, 5, 15), Послущя (трек 8), Овруцького Полісся (14). Жанрова палітра альбому доволі представницька для цієї місцевості. Для запису відібрано типові жіночі обрядові пісні: весільні (1-3, 8, 16), весняна (15), жнивна (10), кустова (7 – «Oj u roli, w roli» з авторським «русальним» текстом, складеним Надією

Чекун після наполегливих розпитувань збирачів про русалок; обрання саме цього тексту з-поміж 7 десятків інших не можу віднести до заслуги укладачів програми, це дещо фейковий жанр). Багато представлена різностильова лірика – старого складу («борові», 9, 11), класичного «вивідного типу» – з характерним сольним верхнім голосом (5, 12-14, 17 і 4 «Wczora była subotońka» – ця пісня, заявлена як весняна, насправді є ліричною), а також пісня новішого стилю (6 – «Oj, letiła zowzuleńka», поширена і в інших регіонах).

За тим, як відтворено ці мелодії, диск мені й моїм колегам сподобався. Це звучання дуже наближене до сільського – і секрет цього саме в тих тижнях і місяцях, проведених дівчатами у спілкуванні з носіями традиції. Я довідалася, скільки учасниць мають музичну освіту: четверо закінчили музичну школу 1 ступеня (клас фортепіано) – Й. Ганцарчик, М. Біконт, Ольга Козел, Кароліна Подруцька. Схоже, що це ідеальний склад для такого ансамблю – люди з освітою мають практику співу, утримання голосових партій, тримання тональності, і це є тим каркасом, на який наросли інші голоси. Зате ті, хто не вправлявся в сольфеджіо, не мусив добиватися чистоти інтонації, можуть передати деякі нюанси нетемперованого строю, які дуже характерні як для Полісся, так і для інших регіонів України. Зокрема, таку якість невишколеного, «автентичного» звуку мають заспіви Ягні (треки 1, 10), Юліти Харитонюк (треки 5, 12, 17). До речі, зовсім даремно дівчата не підписали виконавців певних сольних голосів – зачинів та верхньої партії, званої «виводом», тим більше – сольних пісень. Ці відомості мені довелося попросити під час писання рецензії – адже слухачеві теж цікаво слідкувати, як та сама людина виступає в різних стилях. Наприклад, без підпису я не розпізнала добре знамі з польських співів чудові голоси Еви Гроховської (вивід 13), Ольги Козел (вивід 14).

Окрасою платівки стали її сольні ліричні треки – «Koło riczki, koło brodu» (Марія Біконт) та «Oddaj, oddaj mienie masi» (Йоанна Ганцарчик, яка опанувала специфічну глісандову техніку турівського стилю).

Добре передано підкреслену ритмічність поліської лірики, часом з трохи надмірним акцентуванням – але ж відомо, що ефект дещо перебільшеного відтворення поміченої привабли-

вої риси властивий чи не всім міським гуртам. Це можна сказати й про гостро-характерний дисонантний каданс (трек 3) – в оригіналі він лише м'яко забарвлює звучання, й викликає у фахівця бажання тричі перевірити його типівість, або ж походження тієї сільської виконавиці, яка співає відмінно від інших. До теми важливості пісенних «паспортів» докину зауваження, що в книжечці до платівки с. Бовсуни помилково вказане як Новоград-Волинського району, насправді це Середнє Полісся (Лугинський район, нині Коростенський).

Окрему похвалу викликає володіння північноукраїнськими діалектами – лише окремі слова з запису не допильновано й вимовлено в польській (чи то білоруській) фонетиці. Це, наприклад, невласлива певним традиціям (за винятком турівських) вимова «цєпера», «бацько», «цемная» (місцеві нормативи – тепера, батько, темная).

Цілісне враження від платівки дуже хороше – ці злиті, зіспівані голоси приємно просто слухати, не відволікаючись на критику. Цікаво, що, як і з-поміж сільських виконавців, де на десятки співух вроджуються і проявляють свій хист лише кілька «зірок», у цьому альбомі теж виразно виступають кілька яскравих голосів. Не можна не відмітити, навіть не знаючи прізвища, голосу, яким завершується платівка. Відкрию секретну інформацію, що це була доволі ризикована акція Манюхи Біконт – приміряти на себе роль сільської зірки, відтворюючи (й майже перевтілюючись) у знамениту Домініку Чекун з села Старі Коні, улюбленицю й мою (наша з нею дружба тягнеться ще з 1986 року), і всіх сучасних артистів фольклорного скерування. Манюха справилася з роллю – хоча фахівці дуже прискіпливо вслухалися саме в цей її вивід.

Порівнюючи цей продукт з іншими альбомами, які ставили собі за мету, надихнувшись традицією, не «покращити» її, не пристосувати до сучасного слухача, а просто увібрати її в себе, наповнитися її силою – і передати далі, скажу, що це вийшло переконливо й красиво. Мої вітання.

Ірина КЛИМЕНКО

кандидат мистецтвознавства, керівник Лабораторії етномузикології Національної музичної академії України імені Петра Чайковського у Києві

Kutia – persza strawa, a korowajczyk na Jurija – z huskami

Materiały językoznawcze i folklorystyczne z terenu Podlasia Północnego pojawiały się w publikacjach wydawanych po polsku i rosyjsku już w XIX stuleciu. W XX wieku materiały badaczy, którzy dotarli do wsi, w których ludność posługuje się gwarami ukraińskimi, ukazywały się także po ukraińsku i białorusku. Wiele z nich daje ciekawy obraz kultury ludowej Podlasia między Bugiem a Narwią.

„Zaistniała więc potrzeba wyjścia z badaniami na prawy brzeg Narwi...”

Pracą, która ukazuje pewien wycinek rzeczywistości folklorystycznej ukraińskojęzycznego Podlasia, co prawda fragmentaryczny, niemniej jednak ciekawy i wartościowy, jest książka „Kultura społeczna ludu wiejskiego na Mazowszu nad Narwią, cz. I. Zwyczaje doroczne i gospodarskie” autorstwa polskiego badacza Stanisława Dworakowskiego (1907-1976). Książka była gotowa do druku już w 1939 r., ale ukazała się dopiero w 1964 r.

Publikacja jest rezultatem badań terenowych polskiego folklorysty, który w latach 30. XX wieku badał kulturę ludową oraz etnografię Mazowsza. Obiektem jego zainteresowań był w głównej mierze folklor powiatu wysokomazowieckiego, jednak – na szczęście dla nas – autor wyszedł poza granice tego terytorium, wyjaśniając:

...zorientowałem się, że spośród występujących tu zjawisk kulturowych, liczne mają znacznie szerszy zasięg i wychodzą poza granice powiatu. Zaistniała więc potrzeba wyjścia z badaniami na prawy brzeg Narwi, mniej więcej po linii Knyszyn – Białystok – Bielsk Podl. – Kleszczele – Siemiatycze.

Umiejscawianie Bielska, Kleszczel i Siemiatycz na prawym brzegu Narwi brzmi dziwnie, ale dzięki szerszemu podejściu polskiego badacza zachował się ciekawy materiał folklorystyczny z ukraińsko- i białoruskojęzycznych wsi regionu, takich jak: Moszczona Pańska, Malesze, Świridy, Nowe Berezowo, Krzywiec, Knoroczy, Masiewo, Skupowo, Teremiski, Ancuty, Malesze, Ryboły, Trześcianka i inne. Materiał z tych miejscowości jest podawany jedynie w celu porównania zwyczajów wsi mazowieckich ze zwyczajami „wsi ruskich”. Często znajduje się on w przypisach, niemniej jednak są one dość obszerne i dostarczają ciekawej wiedzy na temat folkloru wsi podlaskich w latach 30. XX w. Jego wartość jest nie do przecenienia, tym bardziej że prawdopodobnie nie zachowały się żadne inne zapisy z okresu międzywojennego odnoszące się do kultury ludowej Podlasia Północnego.

Na uwagę zasługuje też fakt, że autor dotarł do kilku wsi z pogranicza podlasko-mazowieckiego, najczęściej mieszanych pod względem wyznaniowym i językowym, w których ludność w okresie międzywojennym posługiwała się jeszcze gwarami języka ukraińskiego, często z charakterystycznym dla gwar polskich mazurzeniem. Dziś są to już najczęściej wsie całkowicie polskojęzyczne, w których nie zachowały się opisywane przez Dworakowskiego zwyczaje.

Podlasie międzywojnia w pracach badaczy

To, że nie dysponujemy innymi źródłami na temat folkloru wsi ukraińskojęzycznych pochodzącymi z czasów II Rzeczypospolitej, nie oznacza, że nie zbierano tu materiału folklorystycznego. Wiadomo, że w latach 1935-1936 badania na Podlasiu prowadzili pracownicy Centralnego Archiwum Fonograficznego, które powstało w latach międzywojennych przy Bibliotece Narodowej w Warszawie. Co ciekawe, zbieracze i nagrywający dotarli w głównej mierze do wsi, w których ludność rozmawiała po białorusku i ukraińsku. Niestety, w 1939 r. zbiory Centralnego Archiwum Fonograficznego spłonęły. Z ocalałych fragmentów dokumentacji wiadomo, że nagrania były prowadzone w takich miejscowościach, jak np.: Narojki, Osłowo, Moszczona Królewska, Moszczona Pańska, Grabarka, Szerszenie, Nurzec Stacja, Żerczyce, Witowo, Nowe Berezowo, Orzeszkowo. Nagrano tam aż 1081 pieśni i 204 utwory instrumentalne. Zniszczenie tak cennego materiału to bez wątpienia niepowetowana strata dla badaczy ukraińskiej kultury ludowej Podlasia.

Mówiąc o międzywojniu, warto też wspomnieć, że właśnie w tym okresie swoje badania w naszym regionie prowadził wybitny polski językoznawca Władysław Kuraszkiewicz (1905-1997), który co prawda nie zapisywał tekstów folklorystycznych, ale dość dobrze zbadał i opisał gwarę mieszkańców terenu między Bugiem a Narwią. W swoim artykule z 1939 r. „Najważniejsze zjawiska językowe ruskie w gwarach między Bugiem a Narwią” opisał on główne ukraińskie cechy językowe w gwarach wsi Podlasia Północnego. Urodzony w południowopodlaskiej Włodawie językoznawca i sławista nie miał żadnych wątpliwości co do ich ukraińskiego charakteru.

Zwyczaje „ludności ruskiej wyznania prawosławnego”

Książka „Kultura społeczna ludu wiejskiego na Mazowszu nad Narwią, cz. I. Zwyczaje doroczne i gospodarskie” zawiera opis zwyczajów i obrzędów dorocznych, poczynając od zwyczajów jesiennych, a także opis zwyczajów gospodarskich – rolniczych, hodowlanych, związanych z domem i zadaniami domowymi itp. Wyjaśniając znaczenie obrzędowości ludu na Mazowszu, Stanisław Dworakowski odwoływał się do zwyczajów wsi między Bugiem a Narwią. Dzięki temu zachowały się ciekawe opisy zwyczajów związanych z kultem przodków, dniem św. Andrzeja, Wigilią, dniem św. Jerzego. Badacz opisuje także zwyczaje wiosenne, w tym daje teksty pieśni wiosennych – *ohulok*, zapisanych w 1939 r. w Nowym Berezowie.

Pisząc o interesującym nas terytorium, folklorysta mówi o „wszach ruskich”, „ludności ruskiej wyznania prawosławnego”, „Rusinach podlaskich”, niekiedy pojawia się też „nowocześniejsze”, „oficjalne” określenie „Białorusini” już wtedy przypisane także do ludności etnograficznie ukraińskiej (np. „Białorusini z Trościanki k. Narwi”). Stanisław Dworakowski nie wchodzi jednak w kwestie narodowościowo-tożsamościowe ludności prawosławnej, a skupia się jedynie na opisie jej zwyczajów. Przyjrzyjmy się co ciekawszym opisom.

„Ź ponedziłok na Pròwody”

Reliktem dawnych wierzeń przedchrześcijańskich są obrzędy ku czci zmarłych, wciąż żywe wśród prawosławnej społeczności na Podlasiu między Bugiem a Narwią. Stanisław Dworakowski, opisując w rozdziale „Zwyczaj i obrzędy cyklu jesiennego” mazowieckie zwyczaje zaduszkowe, dość często odwołuje się do materiału zapisanego we wsiach ukraińskojęzycznych. Wyjaśnia to w sposób następujący:

Zwyczaj zaduszkowy, tępiony przez Kościół katolicki, uległ w ciągu wieków ogromnej redukcji; dziś są już one mocno zatarłe i na ogół trudne do wyjaśnienia w szczegółach. Dokładniejsze zrozumienie mazowieckich zwyczajów zaduszkowych i związanych z nimi zwyczajów dorocznych mogą nam w dużej mierze ułatwić lepiej zachowane zwyczaje zaduszkowe Rusinów podlaskich. We wsiach położonych na południowy wschód od Narwi, pod puszcza Białowieską, zetknąłem się w r. 1939 z dość ciekawymi obrzędami zaduszkowymi i chcę je tutaj przedstawić...

Następnie autor opisuje owe zwyczaje „Rusinów podlaskich”. Zacytujmy fragment jego opisu:

Ludność ruska wyznania prawosławnego obchodziła dawniej zaduszki („pòminki”, „pominálnicy”, „dziedy”) kilka razy w ciągu roku. Na przykład we wsi Nowy-Berezów koło Hajnówki 6 razy: 1) na jesieni przed św. Filipem („Ź subòtu pièred PilipoŹku”); 2) w zapustną sobotę przed Wielkim Postem („Ź subòtu pièred Mäslenicu”); 3) w poniedziałek po Przewodach (Ź ponedziłok na Pròwody”); 4) w trzeci dzień Zielonych Świątek („na Zelenec”); 5) przed św. Trójcą (Ź subòtu pièred Trójcu”); 6) „na Späsa” (6.VIII.).

Oprócz zwyczajów zaduszkowych ze wsi Nowe Berezowo, Stanisław Dworakowski opisuje, jak wyglądało wspomnianie zmarłych w Maleszach koło Bielska Podlaskiego oraz w Trześciance (Trościance). Jak widać na przykładzie powyższego cytatu, autor próbuje wykorzystywać do zapisu lokalną gwarę, którą oddaje ła-

ciną, używając dodatkowych znaków, np. na oznaczenie *u* niezgłoskotwórczego (*i*), zaznacza też akcent. Co prawda zapis nie jest wolny od błędów, ale warta docenienia jest sama próba oddania mowy „wsi ruskich” na piśmie. Pojawiają się też pewne nieścisłości, np. *Zelenec*, pozostałość katolickiego Bożego Ciała, jest obchodzony 11 dni po Zielonych Świątkach, a nie na trzeci dzień tego święta, jak zauważa autor. Niemniej jednak badania folklorysty dają cenny materiał związany z tematem wspominania zmarłych.

Szczególnie interesujące są opisy zwyczajów zaduszkowych w Trześciance (Trościance):

Zwyczaj zaduszkowy uległ dziś już ogromnej redukcji, ale we wsiach ruskich, np. w Trześciance koło Narwi, na uroczystość „działów”, czyli w pominálną sobotę, do niedawna przygotowywano 7 lub 9 potraw („dèviat’ sträŹ koliš bulò”). Na śniadanie: „kutià, kapùsta, olàdki, miàso, jajicznica, kisiel, pieròh”. Śniadanie jadano bardzo wcześnie (śnièdajut rano – do dnia). Przed jedzeniem zapalano świecę, wstawiano ją w środek miski z „kutią” i modlono się za zmarłych; następnie gaszono świecę, gospodarz „lisznią” (zbędną) łyżkę, którą nikt nie jadł, moczył w jadle (lub odkładał nią trochę jadła do miseczki) i wtedy domownicy zjadali daną potrawę. Moczenie owej łyżki w jadle bądź też odkładanie jadła odbywało się przed jedzeniem każdej następnej potrawy. Po zakończeniu śniadania znów zapalano świeczkę i modlono się za zmarłych z tego domu.

Po powrocie z cerkwi następował obiad. Znów zapalano świecę i modlono się za zmarłych. Na obiad dawniej było zawsze 9 potraw: „kutià, kapùsta, miàso, krupnik z pierohòm, krupnik (rosòl) z barana, krupnik iz swinniačzohò miàsa, kulész z miàsom, jajicznica z sàlom, suchi syr”. W ciepłe, pogodne dni jesienne chodzono również na cmentarz, noszono jadle i obdarowywano nimi ubogich, aby modlili się za zmarłych („Pominàjte, didu, duszu zmàrłohò Stiepàna” itp.).

„No, kutià persza stràwa”

W opisach zwyczajów zimowych także nie brakuje odwołań do zwyczajów wsi prawosławnych między Bugiem a Narwią. Zacytujmy krótki fragment z przypisów, odnoszący się do zwyczajów wigilijnych:

Na „Kòledu” (wig. *Bożego Narodzenia*) dawniej musiała być „kutià” z makiem, oładki z gryczanej mąki, kisiel owsiany, gruszki, pasternak, groch – razem „dèwiat’ strau” [Trościanka, Krzywiec, Nowy-Berezów, Świridy]. „No, kutià persza stràwa” [Nowy-Berezów].

Chociaż kutia we wsiach między Bugiem a Narwią nadal jest traktowana jako tradycyjna potrawa wigilijna, to trudno wyobrazić sobie, by ktoś dziś utożsamiał z Koladoju takie potrawy, jak pasternak czy groch.

W opisie zwyczajów zimowych znajdziemy też wzmianki o tym, jakie zwyczaje związane z witaniem Nowego Roku były popularne w okresie międzywojennym we wsiach koło Bielska Podlaskiego i Hajnówki. Stanisław Dworakowski pisze o tym, jak wyglądała „bahàta weczèra” z takimi daniami, jak kiszka gryczana, mięso i pieróg. Wspomina też o obrzędzie „hohotania”. Chociaż zapis gwarowy autora (który często płacze cechy językowe ukraińskie, białoruskie i polskie, nieprawidłowo zaznacza dyftongi oraz akcenty) może pozostawiać wiele do życzenia, to warto zacytować fragment o świętowaniu Nowego Roku:

Także i we wsiach ruskich za Bielskiem w „bahàty wièczar” dzieci przebierały jednego z chłopców za niedźwiedzia i prowadziły go po wsi pod okna chat, gdzie śpiewały:

*Wasilowa màti puoszłà hohotàti – hohotùszka!
A Wàsìl za jèju bièżyc z hołownièju – hohotùszka!
Ni każy nam doùho stojàti – hohotuszka!
koło twojej chàty sniègu toptati – hohotuszka!
bo my hoły, bo my bosa – hohotuszka!
idut nàszy hłosa puod niebiosy – hohotuszka!*

Śpiewacy otrzymywali od gospodyni datki: kiszkę gryczaną, mięso, pieróg (chleb pszenny). Zwyczaj ten nazywano „hohotùcha” [Trościanka koło m. Narew; Kamieniuki i Dmitrowicze k. Hajnówki].

„Takij korowàjczyk z hùskami”

Z dniem Juryja (św. Jerzego) na Podlasiu związany był zwyczaj „kaczania korowaja”. O tym obrzędzie doskonale pamiętają najstarsi mieszkańcy naszych wsi, chociaż trzeba podkreślić, że różnił się on w zależności od lokalnej tradycji. Wzmiankę o nim znajdziemy również w publikacji Stanisława Dworakowskiego:

We wsiach ruskich na Podlasiu nadnarwiańskim w dniu św. Jerzego (23.IV. starego stylu) pieczono dawniej specjalny chlebek („takij korowàjczyk z hùskami”), z którym gospodarz szedł w pole. Na swojej działce obsianej żytem rozścielał obrus, przetaczał po nim korowaj „ù czetyrje storòny świèta”, a potem wbijał w każdą działkę kości z wielkanocnego świèconego. Gdzieś na końcu pola zbierali się sąsiedzi na małą biesiadę (korowaj, mięso, jajka, wódka), po czym wracali do wsi. „Daùnièj bùła u nàs taka ustanòwa, takij zakòn [Nowy Berezów, Trościanka]. Dziś przeważnie zwyczaj ten jest w stanie szczątkowym: „obnèsut korowaj, da i ùsio” [Dmitrowicze, Malesze, Skupowo].

„Polożu kładku werbowu...”

Pieśni i zwyczaje wiosenne

Dużo miejsca w przypisach Stanisław Dworakowski poświęcił podlaskim zwyczajom i pieśniom wiosennym z terenu między Bugiem a Narwią. Obrzędowość wiosenna jest reliktywnym zjawiskiem w folklorze podlaskim. Co prawda można jeszcze zapisać od starszych śpiewaków dawne pieśni wiosenne (ohulki, rohulki, wesnuszki), ale już wiele dziesięcioleci nikt nie kultywuje tradycji ich wykonywania. Umarły też towarzyszące temu zwyczaje. Oto co badacz pisze w swojej książce:

Wiosenne śpiewy we wsiach ruskich trwały od trzeciego dnia Wielkanocy do Przewodów, ściślej – do przewodniego poniedziałku, który kończył u prawosławnych wiosenne zaduszki. We wsi Skupowo k. Hajnówki dziewczęta wychodziły na ulicę ze szpadlami i śpiewały „Syrùju hùsku”, czyli wesiènnije pièśni – „ohùlki” (Nowy-Berezów, Krzywiec, Świridy k. Brańska). We wsi Malesze k. Brańska o tych śpiewach mówiono: Wyszli dieùczàta Selewòna śpiewać”. Co miałby znaczyć ów Selewon – nie umiano mi wytłumaczyć [...] Dla lepszej orientacji w charakterze tych pieśni podaję tu kilka tekstów:*

*– Cy ty, kume, ùpiù sie, cy z dorozki zbiù sie?
Cy koni prystàli, cy sam umoryù sie?...
– Ani ja napiù sie, ni z dorozki zbiù sie,
Ja z rodòm zysou sie, nie nahoworyù sie.
[Świridy k. Brańska]*

Osoba obeznana z popularnym repertuarem ukraińskim od razu dostrzeże w cytowanej wyżej pieśni miejscowy wariant popularniejszej ukraińskiej pieśni czumackiej: „Чумаче, чумаче”:

*– Чумаче, чумаче, чого зажурився,
Чи воли пристали, чи з дороги збився?
– Воли не пристали, ні з дороги збився,
Того зажурився – без доли вродився.*

Oddajmy jednak głos polskiemu badaczowi, który tak oto zinterpretował tekst zapisanego niemalże 80 lat temu na zachodnich obrzeżach ukraińskiego arealu gwarowego utworu:

W pieśni tej obok licznych mazurizmów zwraca przede wszystkim uwagę ciekawa treść. Zrozumiemy smutek i zamyślenie wieśniaka, którego posądzono o pijaństwo, jeżeli przypomnimy sobie, że Przewody są zakończeniem zaduszek, że wraca on po „pominkach” z cmentarza, gdzie odwiedzał swój „ród”, ale nie „narozmawiał się” z nimi, nie nacieszył się ich obecnością.

Czy podobną pieśń w miejscowej gwarze ukraińskiej z jakże ciekawym mazurzeniem usłyszymy dzisiaj od obecnych mieszkańców Świryd? Raczej już nie.

Na pewno jednak gwara ukraińska oraz ukraiński repertuar pieśniowy zachował się w innej wsi, do której dotarł polski badacz, a mianowicie – w Nowym Berezowie. Wątpliwości może jednak budzić sposób zapisu miejscowej gwary:

*Jest u polie hrudoczok,
Tam wyla (Hanulka) wyenoczok;
uwyuszy wyenoczok, zasnula,
pryjechau Stepàno – ne uczula.*

* „Syrùju hùsku” – przekręcone „Si*ruju husku” czyli „Szara gąskę” – Red.]

Gdy w latach 30. XX w. Stanisław Dworakowski dotarł do Nowego Berezowa, by zapisywać miejscowy folklor, ta chata już tu stała – XIX-wieczna chata z gospodarstwa agroturystycznego „Zagroda Stefana”

*Spyj, Hanulku, zdrowa,
prywezu wyenoczka zy Lwowa;
se samà ne schodysz – sestriè daj,
sama mołodàja mnie zostań.*

Na pewno jest to pieśń wiosenna, znana i śpiewana m.in. w Dobrowodzie (zaczynająca się tam od słów „Je w Dobrywody hrudoczok”). Należałoby wierzyć polskiemu badaczowi, że zapisał ją w Nowym Berezowie, ale czy na pewno jej wykonawca pochodził z tej wsi? Tekst nie został bowiem oddany w gwarze, którą posługują się mieszkańcy Nowego Berezowa, ale w gwarze wsi leżących znacznie bardziej na południe. Sam Stanisław Dworakowski zostawił taki oto komentarz:

W tej pieśni są widoczne wpływy małopolskie albo to może nawet zwykła sąsiedzka pożyczka. Jest to pieśń młodzieżowa z tematyką miłosną, która dość często pojawia się w „ohulkach”.

Warto zacytować kolejną pieśń z Nowego Berezowa z pracy polskiego folklorysty:

Następna pieśń najwyraźniej nawiązuje do tematyki aktualnej w tym okresie – do Przewodów:

*Dolaż moja, dola, po lèsu błudyła,
na sztoż mène maty bez doli rodyła!..
Porodyła mène maty w Prowudniu Nedièlu,
dalaż wona lichu dolu, deż jeżè podiènu
Poweżu ja dolu na torh prodawaty.
bàczut lude: licha dola, ne jdut kupowàty.
Dolaż moja, dola! Idy u morie utopysia.
da za mnoju mołoduju buolsz ne wołoczysia.
Oj, chociàj-że ja utoplusia, wyjdu-j obsuszusia,
pryjdziesz bo ty wody braty, za tebè uczeplusia.
Stuczyt woda, bruczyt, iz pod kàmnia iduczcy,
dozidała màty doczok u hostynu iduczich.
Werbowa ja kładka na wodie pohnètsa,
oj, jak umrè otièc, màty, hostyna mynètsa.*

Osoba obeznana z gwarą wsi podhajnowskich na pewno zauważy, że również ta pieśń nie została oddana przez badacza w miejscowej gwarze. Na pewno jednak utwór ten był popularny na badanym terytorium – jego wariant udało się zapisać m.in. w położonych nie tak daleko od Nowego Berezowa Klenikach.

Pod pieśnią znajdziemy następujący komentarz polskiego badacza: *Lud ruski Przewodnią Niedzielę uważał za dzień nieszczęśliwy, „lichy”, który dziecku, urodzonemu w tym dniu, przynosił złą dolę. Nic w tym dziwnego, skoro Przewodnia Niedziela była dniem zadusznym, poświęconym zmarłym. Może nie od rzeczy będzie przypomnieć, że Białorusini dni od Bożego Narodzenia do Nowego Roku nazywali „złymi” dniami (por. „święte wieczory” na pograniczu mazowiecko-podlaskim) i strzegli się od wykonania w tym czasie różnych czynności, które mogłyby przynieść szkodę im samym, domownikom lub gospodarstwu. Na Przewodę, odchodząc do domu, śpiewano także pieśń o takim zakończeniu:*

*Położu ja kładku werbowu, werbowu,
czas wam, dièwouki, do domu, do domu...*

Pieśni z Nowego-Berezowa podała mi w 1939 r. kobieta w wieku ok. 50 lat, która nauczyła się ich od swojej babki („Szcze mōja babùla, jak żyła, uczyla menè toj ohùlki”).

Prawosławni wieśniacy również okładali „perepelicu”

Mniej odwołań do zwyczajów ludności ruskiej na Podlasiu znajdziemy w opisie zwyczajów letnich. Stanisław Dworakowski skupił się w tym rozdziale głównie na obrzędach związanych z nocą świętojańską. Jak podkreślał, wiele z nich we wsiach mazowieckich znikło już na początku XX w. Jak wiadomo, podobnie było we wsiach podlaskich między Bugiem a Narwią, gdzie również nie zachowała się pamięć o zwyczajach związanych z nocą Kupały.

Niezbyt liczne odwołania do zwyczajów wsi prawosławnych – białorusko- i ukraińskojęzycznych – znajdziemy przy opisie zwyczajów gospodarskich, m.in. przy opisie tradycyjnych żniw. Warto tu podkreślić, że Stanisław Dworakowski pozostawił po sobie dość rozległy opis zwyczajów żniwnych, z dużą liczbą tekstów pieśni ze wsi mazowieckich. W rozdziale poświęconym zwyczajom gospodarskim pojawiają się jedynie krótkie wzmianki, np. pisząc o zwyczaju „przepiórki”, folklorysta zauważał:

Koło Hajnówki, pod Puszcza Białowieską, prawosławni wieśniacy również okładali „perepelicu” kamieniami, w których robiono przejsie, zwane „bramką” [Krzywiec, Nowy-Berezów, Skupowo].

Takich krótkich notatek znajdziemy o wiele więcej. Są one o tyle wartościowe, że dają materiał porównawczy, jeśli chodzi o tradycje ludności mazowieckiej oraz podlaskiej – ruskiej.

Wnikliwy czytelnik pracy Dworakowskiego zauważy wiele podobieństw między zwyczajami, które w okresie międzywojennym były jeszcze żywe we wsiach katolickich i prawosławnych. Jest to dowód na to, że wiele obrzędów ludowych ukształtowało się jeszcze w okresie prasłowiańskim w społecznościach rolniczych. Następnie te zwyczaje w sposób naturalny wplotły się w obrzędowość chrześcijańską – z jednej strony katolicką, z drugiej prawosławną. Dlatego też książka „Kultura społeczna ludu wiejskiego na Mazowszu...” polecana jest wnikliwej uwadze nie tylko badacza kultury polskiej, ale też każdego, kto jest zainteresowany zwyczajami sąsiedniego ukraińskojęzycznego terytorium Podlasia.

Warto na koniec jeszcze raz zacytować autora książki, który po wydaniu swojej wcześniejszej publikacji „Zwyczaje rodzinne w powiecie wysoko-mazowieckim” spotkał się z zarzutem czytelników, że – jak pisze – „ośmieszyłem ich krajinę w oczach cywilizowanego świata”, ponieważ pokazał „że Mazowsze Wschodnie jest domeną „zabobonu””. Jego słowa, pisane już po II wojnie światowej, przed wydaniem książki, można łatwo odnieść nie tylko do wsi katolickich Mazowsza, ale też do naszych podlaskich terenów, gdzie z bogatej kultury ludowej (na którą zresztą wielu nadal patrzy jak na ów ośmieszający zabobon) zostały już tylko szczątki: *Nie jeden czytelnik może także zadawać sobie pytanie: jak się to stało, że przez tysiąc lat aż do naszych czasów przetrwało w kulturze ludowej tak dużo starych zwyczajów, wierzeń i magicznych praktyk, często rażących lub zgoła bezsensownych na tle współczesnej cywilizacji? [...]*

Trwałość kultury ludowej, zwłaszcza jej niektórych elementów, pochodzi stąd, że nie była ona czymś przypadkowym, przyjętym z zewnątrz, czy jakby tylko wyuczonym. Obrzędowość doroczna, na przykład, tworzyła się w ciągu wieków w zgodzie z całym systemem wierzeniowym, z tradycją przedchrześcijańską, była związana nierozłącznie ze zmieniającym się cyklem pór roku oraz z zależną od niego gospodarką chłopską. Konserwacji pojęć, wierzeń, zwyczajów i magii sprzyjały nie tylko prastare nawyki czy statyczność kulturowych postaw, ale i przez wieki niezmienną się warunki pańszczyźnianego bytu, niewola ludu, a przede wszystkim zacofanie i ciemnota, panująca zarówno wśród szlachty, jak i włościan. Wszystkie te „zabobony”, których nie mogły wykorzenić ani gromkie upomnienia biskupów, ani zakazy krajowych synodów, ani nawet duszpasterska praca niższego kleru w ciągu całego tysiąclecia – szybko i bez reszty likwiduje w Polsce Ludowej cywilizacja, a zwłaszcza jej najpotężniejsza broń – powszechna oświata.

Słowa te pisane ponad 50 lat temu przez polskiego folklorystę są aktualne także dla współczesnej wsi podlaskiej, z której krajobrazu pod wpływem cywilizacyjnych przemian i powszechnej edukacji znikają zarówno dawne obrzędy, jak też język w jego gwarowej ukraińskiej odmianie.

Tych, którzy sami chcą się zapoznać z książką Stanisława Dworakowskiego, odsyłamy na stronę Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej, gdzie dostępna jest w całości w wersji cyfrowej.

Ludmiła ŁABOWICZ
Fot. Ju. Hawryluka

Фото Ю. Гаврилюка

Cerkiew pod wezwaniem św. Apostoła Tomasza na nowym (1960 r.) cmentarzu prawosławnym w Milejczycach. Wzniesiona w latach 1996-2005 wg projektu Michała Balasza. Wewnątrz znajduje się ikonostas (wykonany przez ks. Leoncjusza Tofiluka) z siedmioma ikonami, napisanymi w Policealnym Studium Ikonograficznym w Bielsku Podlaskim. Wewnętrzne ściany cerkwi ozdobione freskami, wykonanymi przez Jarosława Wiszenkę z Mielnika.

Ślady milejczyckiej prahistorii

Nasza planeta Ziemia nie jest martwą. Jest żywa wewnątrz i na jej powierzchni. Nie jestem przekonany, że krążąc dookoła Słońca, podróżuje dokładnie tą samą autostradą. Substancja wewnątrz Ziemi może również minimalnie się przemieszczać. Te i wiele innych czynników ma wpływ na nasz byt i całą przyrodę. Świat ziemski jest piękny, bo różnorodny. Postrzegamy go wszystkimi zmysłami. Wspaniała kolorystyka przyrody i architektury, różnorodność rzeźby terenu, zapachy roślin i kuchennych potraw, melodie instrumentów i pieśni. Ludzie mogą być podobni, ale nie tacy sami. Różnimy się charakterami, odczuciami, wyglądem itp. Staram się szanować inność każdego z osobna.

10-11 tysięcy lat przed naszą erą zlodowacenie sięgało do Karpat. Życie człowieka w takich warunkach klimatycznych nie było możliwe. Następowaly zmiany. Na naszych terenach pojawiały się różne zwierzęta, między innymi mamuty wielkości słonia indyjskiego o gęstej i długiej sierści (patrz: wikipedia.pl „Historia Puszczy Białowieskiej”), a także roślinność podobna do tej, która występuje w warunkach tundry. 7 tysięcy lat p.n.e. następuje ocieplenie klimatu. W jego wyniku topnieją lody. Spływ wody i ulewne deszcze powodują podniesienie się wód oceanów i mórz. Z obecnego Morza Śródziemnego przelewa się woda do ówczesnego jeziora, które jest obecnie Morzem Czarnym. Ten okres zapisany jest w Starym Testamencie jako Potop. Zapisane jest imię Noe.

Ocieplenie klimatu powoduje przemieszczanie się ludzi z południa na północ. Również na nasze tereny. Ponieważ ziemia jest nieurodzajna, to dla zdobycia pożywienia ludzie zajmują się polowaniem i zbieractwem. Prowadzą koczowniczy tryb życia. Ze względu na kataklizmy spowodowane wybuchami wulkanów i trzęsieniami ziemi również w Europie ówczesni ludzie uciekają z miejsc zagrożonych. Taki kataklizm miał miejsce na jednej z wysp greckich wiele tysięcy lat p.n.e. Siła niszczycielska na całym obecnym Morzu Śródziemnym była przeogromna, przeszła potężna fala tsunami.

Czy na nasze tereny przybyli ludzie z południa Europy? Jestem przekonany,

że tak. Czy ci ludzie zamieszkiwali na terenie Milejczyc? Tak, mam na to dowód. Na mojej działce, kopiąc dołki dla posadzenia drzewek brzozy, znalazłem ciekawy krzemień. Zrobiłem zdjęcia tego znaleziska. Przesłałem do archeologa w Białymstoku. Odpowiedź otrzymałem telefonicznie. Słowa brzmiały: „Gratulujemy, ten krzemień to narzędzie ludzkie z końca epoki kamienia i początku epoki brązu”. Wcześniej w swoim ogrodzie znalazłem mały krzemień. Zawiozłem do archeologa. Ocenił go jako nożyk również z przełomu epoki kamienia i brązu. Poin-

formował mnie, że jeszcze wcześniej na obrzeżach Milejczyc znaleziono fragment ceramiki z epoki brązu.

Warto być wrażliwym na postrzeganie ciekawych kształtów krzemieni, fragmentów kości z ciosów i kłów mamucich oraz ceramiki o naturalnych kolorach gliny. Jestem przekonany, że jeszcze wiele artefaktów znajduje się w ziemi milejczyckiej. Znaleziska archeologiczne dają początek historii Milejczyc.

Roman MIKOŁAJEWICZ
Zdjęcia autora artykułu

Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”

Droga do wojska

Lata sześćdziesiąte w polityce międzynarodowej to nasilenie zimnej wojny. W 1962 r. konflikt między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim osiągnął punkt kulminacyjny. Związek Radziecki zamierzał zainstalować bazy rakietowe na Kubie. Zostały tam skierowane bombowce Il-28 zdolne do przenoszenia pocisków nuklearnych. Wspominam o tym, żeby uzmysłwić, w jakich to warunkach przyszło mi przywdziewać mundur.

Zaproszenie do odbycia zasadniczej służby wojskowej określało jednostkę wojskową nr xxxx i jej adres: Grudziądz, ulica Oczywiście było ono jednocześnie biletem na bezpłatny przejazd pod wskazany adres. Na miejscu miałem stawić się 30 października 1962 r. Można teraz wyobrazić, jak wyglądało wtedy pożegnanie. Bez imprez i fajerwerków, ale z płaczem rodziców, najbliższych.

Wyjechałem 27 października, jednak nie bezpośrednio do jednostki, lecz trochę drogą okrężną. Przez Białystok (z noclegiem u znajomego z Kostomłotów), Orzysz, ... – bilet darmowy. Po drodze miałem odwiedzić mieszkających w Ubliku koło Orzysza naszych najbliższych sąsiadów sprzed akcji „Wisła”. Ich mieszkanie i ziemia były zajęte przez repatriantów z Polesia. Nie mieli do czego wracać, więc postanowili zostać na ziemiach odzyskanych. Kiedyś, mieszkając jeszcze w Wesołowie, odwiedzaliśmy ich nawet parę razy. Mieszkali w bardzo pięknej miejscowości nad jeziorem. Tym razem długo nie pogodziłem – jedną noc. Następnego dnia wieczorem trzeba było jechać dalej.

Do jednostki pod wskazanym adresem dotarłem jakoś wcześniej rano, przed oficjalną wojskową pobudką. Na zagospodarowanie nas trzeba było trochę poczekać.

Szkółka – czyli urabianie cywila

Pasowanie na rekruta zaczynało się wówczas od strzyżenia. Nie dosłownie na zero – czyli głacę – ale na centymetrowego języka (kiedyś, jak służył mój brat, strzyżono na głacę). Kolejny etap to łożnia i zmiana garderoby z cywilnej na mundur wojskowy, którego – jak nam w pierwszych słowach oznajmiono – nie wolno było splamić.

Wyglądało to mniej więcej tak: ustawili nas w szeregu (kolejce) – oczywiście przedtem przeszkolono, jak się robi zbiórkę

w dwuszeregu, a jak się z tego robi szereg – następnie marsz przed magazyn mundurowy. Jakiś starszy, stopnia nie pamiętam, zmierzyszy wzrokiem delikwenta, rzucał uniform (o przepraszam – mundur). Przymiarka to przerażenie, śmiech i łzy. Rzadko udawało się komuś dopasować za pierwszym razem. Po pierwszej przymiarce wyglądaliśmy jak Szwajki. Tak też się do nas zwracano, wskazując palcem. Nie mieliśmy imion ani nazwisk. Wymienialiśmy się więc między sobą – a wszystko na komendę. Czasami rzucono jakiś dodatkowy pakiet z uniformem. Swoje ciuchy, tak to się nazywało, pakowaliśmy do worków, na kartce pisaliśmy adres zwrotny i do magazynu.

Mundur mundurem, większy mniejszy, ale buty? Z tym był największy problem. Butów na gołą nogę nie włożysz. Skarpety? Skarpety żołnierz dostawał dopiero z mundurem wyjściowym, parę dni przed przysięgą. Na co dzień dostaliśmy dwie pary onuc. Ja, jako chłopak wychowany na wsi, nie miałem większego problemu z ich użytkowaniem, ale ci z miasta. Pozał się Boże. Jak prawidłowo owijać stopę onucą, uczono nas dopiero po kilku dniach. Do tego czasu niejeden miał na stopie pełno odcisków.

Następnie zaczynała się – już umundurowanych Szwajków – wstępna nauka chodzenia, ruszania z miejsca, wykonywania komend i rozkazów: W dwuszeregu zbiórka, Naprzód marsz, Ruszamy z lewej nogi... tu kilka niecenzuralnych słów... i wymarsz do napychania sienników, oczywiście nie sianem, tylko słomą. Z wypchanymi siennikami marsz na miejsce zakwaterowania. Przydział łóżka, nauka ścielenia itd.

Najważniejszym jednak wyposażeniem pierwszego dnia był niezbędny. Niezbędny, jak sama nazwa wskazuje, był to sprzęt, bez którego żołnierz nie mógł się obejść, nie mógł żyć. Było to urządzenie do jedzenia ze zmyślnie składanych takich narzędzi, jak łyżka i widelec. W dalszej kolejności każdy dostał plecak, maskę p-gaz, pałatkę, menażkę i inne drobne przybory.

Oczywiście wszystkie nauki odbywały się pod nadzorem jakiegoś kaprała: ścielenia łóżka, pakowania plecaka, składania maski p-gaz, jak również układania sortów mundurowych – jeśli coś nie tak – znów kilka niecenzuralnych słów i od początku.

Wszystko to musiało odbywać się na komendę. Uczyliśmy się w ten sposób nowe go słownika wojskowego, sposobu poruszania się. O! Stać też trzeba było umieć.

Gdy już zostaliśmy w to wszystko wyposażeni, zaczynała się prawdziwa nauka chodzenia, kroku defiladowego, oddawania honorów, czyli salutowania. Przy każdym niepowodzeniu słyszano się rozkaz: Padnij! Powstań! Wróć! Czołganiem naprzód! Ćwiczyli nas tak do skutku.

Naukę chodzenia, oddawania honorów ćwiczyliśmy z urzędu, to znaczy na specjalnych lekcjach zwanych musztrą i przy każdej okazji, na przykład idąc na śniadanie, na wykłady, a czasami nawet za potrzebą.

Na wykłady!

Nie! To nie pomyłka. Jednostka, do której dostałem przydział, była jednostką przygotowującą kadrę do naziemnej obsługi lotniska.

Jeśli chodzi o zakwaterowanie, to nasz pluton mieścił się w dwóch salach opalanych piecami kaflowymi, zdaje się po szesnaście łóżek w zestawie piętrowym każda.

Rozkład dnia wyglądał mniej więcej tak. O godzinie szóstej pobudka, toaleta poranna pod zimną wodą, ścielenie łóżek. Następnie zbiórka i wymarsz na śniadanie o godzinie siódmej. Koniec śniadania, oczywiście wszystko na rozkaz, znów zbiórka przed stołówką, przemarsz pod miejsce zakwaterowania. Wprawdzie było to niecałe 100 metrów, ale czasami trzeba było parę razy obejść plac apelowy. Dalej przygotowanie do zajęć, znów zbiórka i przemarsz do budynku szkolnego na wykłady lub na poligon, gdzie mieliśmy szkolenia praktyczne. O godzinie ósmej rozpoczynały się zajęcia. Po zajęciach obiad, przerwa na sprzątanie rejonów, to znaczy szorowanie korytarzy i kibli. Od szesnastej do osiemnastej nauka własna, czyli odrabianie lekcji. O godzinie dziewiętnastej kolacja, jeszcze raz rejon, czasami nauka własna, a przed dwudziestą drugą apel wieczorny, o dwudziestej drugiej capstrzyk, czyli cisza nocna.

Tak mniej więcej wyglądał teoretyczny plan dnia. W rzeczywistości, jak to w wojsku, wszystko zależało od humoru „kaprała”. Na przykład – cisza nocna oczywiście obowiązywała tych, którzy wcześniej nie podpadli jakiemuś kapralowi czy „pistoletowi” (starszy szeregowy). Podpadnięci kiblowali do skutku, czyli tak długo, jak sobie tego życzył podoficer dyżurny. Oczywiście wszystko odbywało się według określonego schematu i na tempo. Na poleżenie nie było czasu.

Dowódcy drużyn uprzyjemniali nam czas, jak tylko mogli. Często, na przykład tuż po obiedzie, słyszało się rozkazy: „Sala (tu numer sali) na korytarzu, jak kto stoi, zbiórka! Komenderujący z zegarkiem w rękę liczył czas. Nie spodobało się – „W tył rozejście!” I od początku, tak długo, aż zmieściliśmy się w czasie. „Czołgać się!”. Każdy kapral, starszy szeregowy, nawet starszy służbą miał prawo nas zczołgać.

Jak się w najbliższych dniach okazało, ja miałem przysposabiać się do obsługi radiostacji, która prowadzi rozmowę ziemia – powietrze, czyli naziemnej łączności z samolotem. Cieszyłem się nawet z tego bardzo, ponieważ miałem ciągotki do fizyki, więc tu mogłem wykazać się swoją dotychczasową wiedzą i dowiedzieć się trochę więcej.

Żadna uczciwa praca człowieka nie hańbi, więc takie zajęcia jak musztra, zajęcia taktyczne, praca na rejonach (szorowanie kibli i korytarzy) nie sprawiała mi większej przykrości. Do pozaprogramowych atrakcji należały: alarmy, obieranie ziemniaków (ktoś musiał to robić), dyżur w kuchni (dobra rzecz) oraz służba wartownicza.

Alarmy to były nadprogramowe ćwiczenia taktyczne, przeważnie nocą. Głównym celem takich nadprogramowych alarmów było zrównanie z ziemią – oczywiście nas rekrutów, po przysiędze elewów. Wiadomo, z cywila przychodziła młodzież z różnych środowisk. Ponieważ w wojsku liczy się tylko stopień, a nie pochodzenie, więc trzeba było to towarzystwo klasowo wyrównać. Największy reżim mieliśmy do przysięgi. Musieliśmy nauczyć się słów przysięgi i chodzić w szyku, krokiem defiladowym. Tak więc przez pierwsze dwa miesiące przekształcano cywil-bandę w wojsko.

Nie pamiętam dokładnie daty, ale zdaje się 16 grudnia cała nasza jednostka stanęła do przysięgi. Na honorowej trybunie zasiadło dowództwo jednostki. Wprowadzono poczet sztandarowy. Wokół trybuny skupili się przyjezdni – rodzina, koledzy, znajomi, żony. Padł rozkaz „Do przysięgi!”. Przyjeliśmy odpowiednią postawę. Ktoś na trybunie czytał fragmentami słowa przysięgi:

Ja, obywatel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, stając w szeregach Wojska Polskiego, przysięgam Narodowi Polskiemu być uczciwym, zdyscyplinowanym, mężnym i czujnym żołnierzem, wykonywać dokładnie rozkazy przełożonych i przepisy regulaminów, dochować ściśle tajemnicy wojskowej i państwowej, nie splamić nigdy honoru i godności żołnierza polskiego. Przysięgam służyć ze wszystkich sił Ojczyźnie, bronić niezłomnie praw ludu pra-

cującego, zawarowanych w Konstytucji, stać nieugięte na straży władzy ludowej, dochować wierności Rządowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Przysięgam strzec niezłomnie wolności, niepodległości i granic Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przed zakusami imperializmu, stać nieugięte na straży pokoju w braterskim przymierzu z Armią Radziecką i innymi sojuszniczymi armiami i w razie potrzeby nie szczędząc krwi ani życia mężnie walczyć w obronie Ojczyzny, o świętą sprawę niepodległości, wolności i szczęścia ludu. Gdybym nie bacząc na tę moją uroczystą przysięgę obowiązek wierności wobec Ojczyzny złamał, niechaj mnie osiągnie surowa ręka sprawiedliwości ludowej.

Z odkrytą głową i z podniesionymi dwoma palcami prawej ręki powtarzaliśmy. Po wypowiedzeniu ostatnich słów znów padł rozkaz „Po przysiędze!”. Wróciliśmy do normalnej postawy. Dalej był rozkaz „Do defilady!”. Przemaszerowaliśmy więc przed trybuną, zebraną publicznością, potem rozpuszczono nas do koszar.

Jeśli do kogoś przyjechała jakaś rodzina lub znajomi, siedł na wyszynk. Mnie niestety nikt nie odwiedził. Nie miałem o to pretensji – taki kawał drogi. Po kolacji tego dnia na nasz pluton czekała jeszcze nie lada atrakcja. Okazało się, że zostaliśmy wyznaczeni do obierania ziemniaków. Może to było lepsze niż ogłoszenie o północy alarmu (niektórym plutonom to zafundowano). Ale po spotkaniu z rodziną większość była na niezłym rauszu – więc atrakcja nie do pozazdroszczenia.

Zima tego roku był śnieżna i mroźna. Zasypane ulice. Sprzętem do odśnieżania miasto nie dysponowało, ale od czego wojsko? W Grudziądzu stacjonowało wówczas kilka jednostek. Akcja odśnieżania była dla nas swego rodzaju rozrywką. Była okazja spotkać się z cywilami, wyskoczyć do sklepu i...

Władza miasta nie zostawała dłużna za usługę. Dla naszej kompanii zafundowała telewizor. Telewizor czarno-biały, ale to była dla nas największa atrakcja. W związku z tym doszedł nowy punkt programu. Codziennie po kolacji, o godzinie 19.30, było obowiązkowe oglądanie „Dziennika”, to jest doniesień „z kraju i ze świata”.

Jeśli chodzi o mnie, to trafiła się nawet niezła fucha. Bo gdy nastały chłodniejsze dni, trzeba było palić w piecach. Służb odpowiednich nie było, musiał to robić ktoś z żołnierzy – zgłosiłem się. Dobra to była fucha, ponieważ byłem zwolniony z uczestniczenia w obowiązkowym odrabianiu lekcji, a z tym związane były czasami dodatkowe ćwiczenia z musztry w drodze tam i z powrotem. Lekcję odrabiałem we własnym zakresie.

Jeśli chodzi o odbywanie zasadniczej służby wojskowej, to w uzupełnieniu trzeba dodać, że za dobre sprawowanie można było w niedzielę wyjść na przepustkę. Wówczas to przełożony, najczęściej dowódca drużyny, instruował takiego świeżo upieczonego „kota” (tak nazywano młodych żołnierzy): „Pamiętaj! Jesteś żołnierzem, a nie jakimś tam Kowalskim, narozrabiasz, nie powiedzą, że narozrabiał Kowalski, tylko wojsko narozrabiało”.

Jednak, jak to w wojsku, nie zawsze było tak, jak nakazywał regulamin. Co wtedy? Można było otrzymać: nagane, dodatkowe sprzątanie rejonów, ZOK (zakaz opuszczania koszar), areszt zwykły, areszt ścisły (o chlebie i wodzie). Pochwały i kary odczytywane były na oficjalnej specjalnej zbiórce. Wyczytany żołnierz musiał wówczas odpowiadać. Jeśli to była pochwała, krzyczał „Ku chwale ojczyzny!”, jeśli został ukarany odpowiadał – „Kara”.

Największą rozrywką naszych dowódców, od starszego szeregowego wzwyż, było robienie „lotnika”. „Lotnik” to taka dywersja. Jeśli sprawdzający porządku stwierdził, że ktoś źle pościelił łóżko, źle było posprzątane, pocierając gdzieś białą chusteczką znalazł kurz, wówczas nie było zlituj się. Wywracana była pościel we wszystkich łóżkach. Robiono to najczęściej, gdy drużyna była na posiłkach lub na zajęciach. Wracało się do sali, a tam wszystko powywracane do góry nogami. Przed drzwiami stoi ów dowódca i krzyczy: „Dziesięć minut i sala musi lśnić!”.

Z perspektywy tych ponad pięćdziesięciu lat wszystko to wspomina się jako swego rodzaju przygodę – wspaniałą przygodę. Z sympatią wspominam naszego bezpośredniego dowódcę drużyny, kaprala Pelca (mieszkał w naszej sali). Z wykształcenia nauczyciel, tylko raz nam zrobił pokazowy trening. Około godziny czwartej rano zrobił nam taki mini alarm dla dwóch drużyn. Wyglądaliśmy po nim jak z piekła rodem. Sympatyczny był również dowódca radiostacji, w stopniu sierżanta, który uczył obsługi. Prosty człowiek, ale radiostacja była jego żywiołem, czym mi bardzo imponował. Dowódca plutonu, podporucznik, świeżo po oficerskiej szkółce, biegał z nami po nadwiślanych wzgórzach. Z tą tylko różnicą, że my z plecakami, ale to przecież wojsko.

Na szczęście nasza edukacja w grudziądzkiej szkółce trwała tylko pięć miesięcy. Zbliżał się koniec marca. Trzeba było złożyć egzaminy – najważniejsze były z radiotechniki i praktycznej obsługi radiostacji – i czekać na przydział do jednostki bojowej.

Anatol STEFANIUK (STEPANIUK)

Początek wspomnień w numerze 5/2017

З організованого життя над Бугом і Нарвою

Союз українців Підляшшя

Фото Славомира Савчука

Нагороджено керівників «Ранку»

5 березня в Більському будинку культури відбулося врочисте вручення державних нагород керівникам і членам двох фольклорних колективів із Більська – Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» (на фото вгорі) та аматорського ансамблю білоруської пісні «Маланка». Минулого року ці колективи відзначали свої ювілеї, однак вони не відбулись з огляду на пандемію коронавірусу.

Єлизавета Томчук, художня керівниця, яка від чверті століття працює з дітьми і молоддю «Ранку», за досягнення у популяризації фольклору отримала Золотий хрест заслуги. Срібним хрестом заслуги нагороджено Петра Осташевського, учасника українського колективу та керівника інструментальної групи. Державні нагороди вручив лауреатам Підляський воєвода Богдан Пашковський.

Після церемонії «Ранок» і «Маланка» виступили з музичними концертами.

Майстер-класи дітей у Черемсі

15-19 березня у Шкільно-дошкільному комплексі в Черемсі в класах I, II і III під час занять української мови відбувались творчі майстер-класи з виготовлення весняних квітів із паперу (на фото внизу і побіч). Діти засвоювали техніки вирізування та компонування різних квітів: нарцисів, тюльпанів,

троянд. Підготовлені паперові квіточки прикрасили гілки верби, які святяться у церкві під час Вербної неділі.

Це були останні майстер-класи перед введенням нових широкомасштабних епідеміологічних обмежень та поверненням **22 березня** наймолодших

дітей із початкових шкіл до дистанційного навчання.

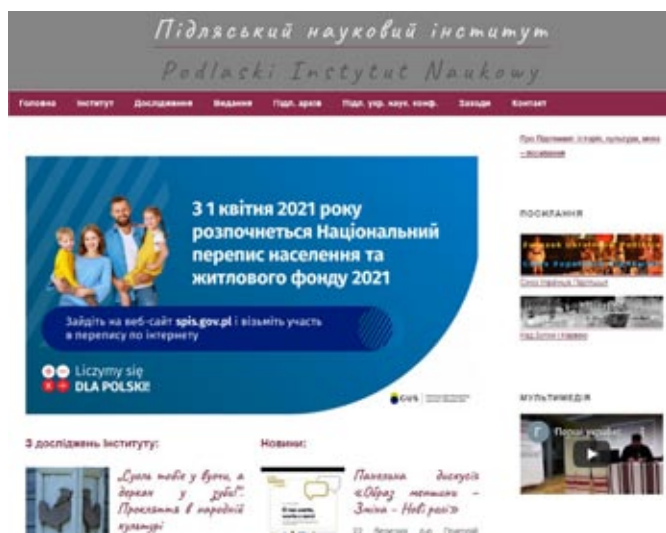
Заняття пройшли в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Фото Ірини Вишенків

Українські конкурси – перенесені

Весною Союз українців Підляшшя традиційно проводив два конкурси в рамках проєкту «Зустрічі з підляським фольклором, традицією і українською поезією» за кошти Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП – Воєводський декламаторський конкурс «Українське слово» та Конкурс української пісні «З підляської криниці». З огляду на ситуацію, пов'язану з пандемією, ці дві події відбудуться, як і минулого пандемічного року, осінню.

Активно діє портал Підляського наукового інституту

З 30 листопада 2020 року діє Інтернет-портал Підляського наукового інституту www.pninstytut.org (на фото). У поточному 2021 році постійно з'являється на ньому нова інформація в категоріях «Новини», а також «З досліджень Інституту», де є регулярно публіковані статті про історію, культуру та мову Підляшшя, між іншими, в рамках проекту «Документація і архівація традиційного фольклору гміни Чижі». Статті, які з'являються на сайті, подані двома мовами – українською і польською.

Окрім того на Інтернет-порталі поміщена інформація про Інститут, його постійні наукові дослідження, проекти, публікації та заходи, найбільшим з-поміж яких є щорічна Підляська українська наукова конференція.

Останнім часом Підляський науковий інститут активно включається у поширення інформації про Національний загальний перепис населення та житла 2021 року (NSP 2021), який почався 1 квітня, тому й на сайті можна також прочитати на цю тему.

Поточне функціонування порталу відбувається в рамках проекту «Інтернет-портал Підляського наукового інституту», підтриманого Міністерством внутрішніх справ і адміністрації РП.

Конференція про меншини

21-25 березня проходила онлайн конференція «Про нас варто, варто з нами – 15 років закону про національні та етнічні меншини і регіональну мову. Висновки, рекомендації та нові виклики у майбутньому». Складалася вона з шести панелей, метою яких був, між іншими, обмін передовими практиками, промоція організацій меншин як партнера для державного управління і місцевого самоврядування, а також рекомендація законодавчих змін та правових механізмів, що відповідають сучасним викликам меншин. У двох дискусіях взяв участь д-р Григорій Купріянович, директор Підляського наукового інституту та співголова Спільної комісії уряду на національних і етнічних меншин.

Конференцію zorganizувало Єврейське об'єднання «Czulent» разом із Фондом «Зустріч» та Фондом «Jaw Dikh».

Прибирання річки Нарви

11 квітня Товариство спадщина Підляшшя провело акцію «Чиста річка». Її метою було прибирання річки Нарви та її берегової лінії.

Акція почалася в осідку Товариства в Пухлах. Долину Верхньої Нарви очищувало від сміття 20 осіб. Частина робіт була проведена з байдарок. Окрім самої річки учасники кампанії прибирали теж дороги між Пухлами та Тростянкою, а також між Пухлами та Телушками. За день вдалося їм зі-

брати аж 32 мішки сміття. Загалом вони прибрали 12 кілометрів річки та шість кілометрів доріг.

Долина Верхньої Нарви це унікальний та цінний природний комплекс. Численні меандри, староріччя та водно-болотні угіддя є домом багатьох видів флори і фауни. Акція мала показати, якою важливою є охорона навколишнього природного середовища, а також заохотити до активної участі в цьому. Пройшла вона в рамках загальнопольської кампанії «Операція ріка».

Людмила ЛАБОВИЧ

Саці над Нарвою. Фото Ю. Гаврилюка

Związek Ukraińców Podlasia w 2021 roku dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP realizuje zadania:

1. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju” – w rok jubileuszu 30-lecia.
2. Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu.
3. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”.
4. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską.
5. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”.
6. Działalność amatorskich zespołów artystycznych.
7. Tomik wierszy I. Kyryziuka „Modlitwa skowronka”.
8. Działalność Związku Ukraińców Podlasia.

ПЕРЕДПЛАТА – 2021 – PRENUMERATA

Річна передплата на території Польщі коштує 60,00 злотих (PLN). (6 номерів). При замовленні передплати за короткий період число номерів треба помножити через 12,00 злотих. Архівні номери – 3 зл. (один номер) + витрати на доставку.

Річна передплата в Україну та Білорусь – 100,00 PLN.

Річна передплата у інші держави – 40 EUR або \$50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).

Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точні адресні дані передплатника та період, якого стосується платіж). Формат номера для перерахунків з-за кордону: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.

Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 60,00 zł (PLN). W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 12,00 zł. Numery archiwalne – 3 zł (sztuka) + koszt wysyłki.

Roczna prenumerata w Ukrainę i Białoruś na rok 2021 – 100,00 PLN.

Roczna prenumerata do pozostałych krajów na rok 2021 – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).

Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres prenumeratora oraz okres, którego dotyczy wpłata). Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

KOLPORTER

Наш часопис можна вже купити у кіосках і всіх інших пунктах продажу преси фірми „Kolporter” на терені Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів та міста Білостока (для прикладу у крамницях Arhelan, PSS Spółem), а також у Центрі православної культури у Білостоці.

Nasze pismo można już kupić w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter” na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Spółem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku

PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77

nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилук (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єскатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева. **Redakcja:** Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. naczej), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia,

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Skład i druk: Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

